

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS KATEDRA

SKAISTĖ ŽOSTAUTAITĖ
TEISĖS PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJOS
(studijų programos kodas - 62401S111) STUDENTĖ

PIKTNAUDŽIAVIMAS TEISE: LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Prof.dr. V. Pakalniškis

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
I DALIS. PIKTNAUDŽIAVIMO TEISE INSTITUTO TEORINIAI ASPEKTAI	7
1.1 Piktnaudžiavimo teise teorijos genezė šiuolaikinėse teisės sistemose.....	7
1.2 Piktnaudžiavimo teise samprata Lietuvos civilinės teisės doktrinoje.....	17
II DALIS. PIKTNAUDŽIAVIMO TEISE INSTITUTO IDENTIFIKAVIMO PROBLEMOS TEISMŲ PRAKTIKOJE	31
2.1. Neleistinumas piktnaudžiauti teise – sąžiningumo principo elementas.....	32
2.2 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymo specifika ginčiuose, kylančiuose iš įvairių civilinių teisinių santykių	38
2.2.1 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ginčiuose, kylančiuose iš juridinio asmens veiklos.....	40
2.2.1.1 Draudimo piktnaudžiauti teise ir kitų juridinio asmens veiklą reglamentuojančių normų santykio problema.....	40
2.2.1.2 Draudimas piktnaudžiauti teise – savarankiška teisinė konstrukcija.....	47
2.2.2 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ginčiuose, kylančiuose iš nuosavybės teisinių santykių.....	51
2.2.2.1 Draudimą piktnaudžiauti teise ir nuosavybės teisinius santykius reglamentuojančių teises normų santykis	51
2.2.2.2 Draudimas piktnaudžiauti teise – savarankiška teisinė konstrukcija nuosavybės teisinių santykių kontekste.....	55
2.2.3 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ginčiuose, kylančiuose iš sutartinių teisinių santykių.....	59
2.2.4 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas asmeninių – neturtinių teisių gynimo atvejais.....	68
2.3. Draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo teisinių pasekmių taikymo ypatumai	71
IŠVADOS	79
LITERATŪROS SĄRAŠAS	82
SANTRAUKA.....	90
SUMMARY	92

ĮVADAS

Problemos aktualumas ir mokslinis naujumas. Daugelyje civilizuotų šiuolaikinės teisės sistemų pripažįstama, kad kiekvienas civilinės teisės subjektas įgyvendina jam priklausančias civilines subjektines teises savo nuožiūra. Civilinėje apyvartoje besivystančių socialinių santykių sudėtingumas suponuoja poreikį juos reguliuoti taip, kad nebūtų sudaromos prielaidos vienam asmeniui įgyvendinant civilines subjektines teises kartu paneigti kitų subjektų teises ar teisėtus interesus, o socialiniai konfliktai būtų sprendžiami panaudojant optimalias asmenų susitarimo galimybes. Civilinė teisė, vadovaudamasi idėja, kad elgiantis vienašališkai, būtų ignoruojama humaniškoji teisės paskirtis, didėtų socialinių konfliktų galimybė¹, netoleruoja situacijų, kai civilinės subjektinės teisės yra realizuojamos priešingu įstatymams, gerai moralei, papročiams, sąžiningumo ir protingumo principams būdu, t.y. peržengiant civilinių teisių įgyvendinimo ribas, ir pripažįsta tokį asmens elgesį piktnaudžiavimu teise. Prielaida užtikrinti neleistinumą piktnaudžiauti teise yra socialinė subjektinių teisių prigimtis – bet kuri teisė yra nustatoma tam tikram socialiai reikšmingam tikslui. Akivaizdu, kad negalima leisti individui net ir savo subjektinę teisę įgyvendinti ne pagal jos socialinę paskirtį, bei šitaip sukelti žalą kitų asmenų teisėms ir teisėtiems interesams. Įstatymų leidėjas, siekdamas išvengti tokių situacijų, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.2 straipsnyje (toliau – str.) įtvirtino imperatyvą, užkertantį kelią piktnaudžiauti teise. Neleistinumas piktnaudžiauti savo teise detalizuojamas 1.137 str. 3 d., kuriame numatyta, kad draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t.y. įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus arba darytų žalą kitiems asmenims ar prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai.² Taigi, kaip matyti iš šios normos, įstatymų leidėjas piktnaudžiavimą teise apibūdina gana plačiai, nes iš esmės kiekvienas civilinės subjektinės teisės įgyvendinimo ribų peržengimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu teise.³

Maža to, LR CK 1.137 str. yra įtvirtintas bendro pobūdžio draudimas. Vadinas, taikomas tada, kai specialiais atvejais draudimas nėra reglamentuotas kitaip. Natūralu, kad teismai

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymo ir pakeitimo“ 8 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 12 straipsnio pirmosios dalies 3 punktas, ir Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo papildymo ir pakeitimo“ 23 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 16 straipsnio septintasis punktas, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1995-03-11, Nr. 22-516;

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

³ Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009, P. 542.

vadovaudamiesi iš Romos imperijos laikų paveldėta teisės taikymo nuostata *lex specialis derogat legi generali*⁴, taiko konkretaus pobūdžio specialiąsias teisės normas, kurios išsamiau reglamentuoja atitinkamus civilinius teisinius santykius. Kvestionuotina, gal vis dėlto draudimas piktnaudžiauti teise yra perteklinė LR CK nuostata. Ar funkcionalumo pažiūriu tikslingiau būtų laikytis pozicijos, kad draudimo piktnaudžiauti teise nuostata yra tarsi rezervinė, t.y. jos įtvirtinimas LR CK bendrųjų nuostatų dalyje lemia, kad ji gali būti universaliai pritaikoma įvairioms situacijoms, kurios nepatenka į specialaus reglamentavimo sritį, siekiant užpildyti konkrečiais atvejais kylančias teisinio reglamentavimo spragas. Toks piktnaudžiavimo teise instituto reglamentavimas nustatant bendrąją normą suponuoja tai, kad visos problemos, kylančios konkretaus civilinio teisinio santykio atžvilgiu, įgyvendinant ir taikant piktnaudžiavimo teise institutą, turėtų būti sprendžiamos vienintelių teisingumo vykdytojų – teismų. Atkreiptinas dėmesys, kad kitų valstybių teismų praktikoje jau yra suformuota atitinkama pozicija neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto interpretavimo bei taikymo klausimais. Iki šiol negausi teismų praktika rodo, kad Lietuvos teismai nedrįsta naudotis šiuo institutu, ir tik pastaraisiais metais matyti tendencija, kad vis dažniau yra apskritai minimas neleistinumas piktnaudžiauti teise kaip savarankiška teisinė konstrukcija.

Paminėtina, kad piktnaudžiavimas teise yra tema, kuriai Lietuvos teisinė literatūra iki šiol nėra skyrusi pakankamai dėmesio. Ilgą laiką Lietuvos civilinėje teisėje pati piktnaudžiavimo teise sąvoka nebuvo vartojama, tačiau buvo išvedama netiesiogiai: „Konstitucijos 28 str., reikalaujamas, jog asmuo, įgyvendindamas savo teises, nevaržytų kitų asmenų teisių, bei Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio kodekso (toliau – LTRS CK) 5 str., nustatantis civilinių teisių įgyvendinimo principus, reiškia ne ką kitą, kaip draudimą piktnaudžiauti teise, t.y. draudimą įgyvendinti subjektinę teisę priešingai jos paskirčiai ar turint tikslą pažeisti ar kitaip suvaržyti kitų asmenų teises. Piktnaudžiavimas teise yra neteisėtas elgesys, todėl teisė negina ir negali ginti asmens, piktnaudžiaujančio teise, interesų.⁵ Taigi draudimo piktnaudžiauti teise užuomazgų galima rasti LTRS CK 5 str. To meto aktualijoms aptarti buvo 1996 m. publikuotas V. Mikelėno mokslinis straipsnis „Piktnaudžiavimas teise“, kuriame buvo aptariama užsienio šalių patirtis ir svarstomos hipotetinės prielaidos dėl piktnaudžiavimo teise, kaip savarankiško instituto įstatyminio reglamentavimo įtvirtinimo reikalingumo Lietuvos civilinės teisės sistemoje. Priėmus dabartinį LR CK, neleistinumas piktnaudžiauti teise buvo labai aiškiai įtvirtintas kaip savarankiška teisinė konstrukcija. Nepaisant to, ši teisinė kategorija ir toliau nebuvo kompleksiškai nagrinėta teisės moksle – tik fragmentiškai aptariama

⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 291.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Init“ v. UAB „Parabolė“ ir Radijo ir televizijos komisija, Nr. 3K-3-905/2000, kat. 42.

civilinio kodekso komentare bei civilinės teisės vadovėliuose. Kyla **mokslinė problema**, kad esant teisinės literatūros stokai ir bendrojo pobūdžio reglamentavimui neaišku, ar teismų praktikoje yra tinkamai identifikuojamas neleistinumas piktnaudžiauti teise kaip savarankiška teisinė konstrukcija bei ar tinkamai teismas vadovaujasi LR CK 1.137 str. 3 d. numatytais kriterijais pripažindamas piktnaudžiavimą teise, sprendžiant iš įvairių civilinių teisinių santykių kylančius ginčus. Atsižvelgiant į tai, kad piktnaudžiavimo teise institutas nėra išsamiai nagrinėtas Lietuvos teisinėje literatūroje, nebuvo keltos ar analizuojamos problemos susijusios su šio instituto efektyviu taikymu, yra būtina pateikti Lietuvos teismų praktikos analizę, siekiant atskleisti piktnaudžiavimo teise instituto funkcionalumą Lietuvos civilinėje apyvarčioje. Manytina, kad dabartinė Lietuvos teismų praktika anaipol neatspindi efektyvaus šio instituto taikymo, todėl baigiamojo magistro **tyrimo objektas** – draudimo piktnaudžiauti teise teisinio reglamentavimo materialinės civilinės teisės normomis, aiškinimo ir taikymo Lietuvos teismų praktikoje analizė.

Darbo tikslas išsamiai ir sistemiškai išanalizuoti ir įvertinti kaip yra taikomas draudimas piktnaudžiauti teise Lietuvos teismų praktikoje bei nustatyti aktualiausias teorines ir praktines šio instituto aiškinimo ir taikymo problemas. Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Sistemiškai pateikiant užsienio šalių patirtį bei teisinį reguliavimą, išsamiai aptarti ir įvertinti neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto teisinę prigimtį ir kryptis, kuriomis yra plėtojama piktnaudžiavimo civilinėmis subjektinėmis teisėmis doktrina.
2. Visapusiškai aptarti Lietuvoje įtvirtinto draudimo piktnaudžiauti teise sampratą, jam keliamus tikslus ir siektiną rezultatą.
3. Kompleksiškai išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką, nagrinėjamu klausimu ir įvertinti bei sistemiškai pateikti pagrindinius aspektus.
4. Remiantis atlikta Lietuvos teismų praktikos analize išskirti pagrindines piktnaudžiavimo teise instituto taikymo problemas, kylančias skirtingų civilinių teisinių santykių aspektu ir pasiūlyti galimus problemų sprendimo variantus.

Hipotezė. Lietuvos teismų praktikoje piktnaudžiavimo teise institutas nėra nuosekliai, pagrįstai ir tinkamai taikomas, neatspindi teismų gebėjimas atpažinti ir pritaikyti šį draudimą kaip savarankišką teisinę konstrukciją bei taikyti jo keliamas pasekmes, nagrinėjant ginčus, kylančius iš įvairių civilinių teisinių santykių.

Tyrimo metodai. Iškeltiems darbo uždaviniams įgyvendinti darbe naudojami įvairūs metodai:

- 1) Darbe plačiausiai naudojamas **aprašomasis – analitinis** metodas – atlikta mokslinės literatūros ir teismų praktikos, kuriose nagrinėjama tema aprašomi ir konceptualiai pagrindžiami svarbūs klausimai, analizė.
- 2) Taikomas **sisteminės analizės** metodas, kuris naudojamas siekiant tinkamai išsiaiškinti teisinės nuostatos. Naudojant šį metodą atskleidžiamos pagrindinės piktnaudžiavimo teise taikymo problemos įvairių civilinių teisinių santykių aspektu.
- 3) **Istorinis** metodas pasitelktas atskleisti nagrinėjamo instituto teisinę prigimtį ir raidą.
- 4) Siekiant atskleisti piktnaudžiavimo teise instituto taikymo problematiką pasitelktas **lyginamasis** metodas, kuris atskleidžia tam tikrus piktnaudžiavimo teise instituto teisinio reguliavimo ir taikymo teismų praktikoje ypatumus.
- 5) Darbe naudojamas **lingvistinis** metodas, padedantis išsiaiškinti tikslias sąvokų reikšmes.
- 6) Pagrindinis empirinis tyrimo metodas visame magistro darbe yra **dokumentų analizės** metodas. Šio metodo pagalba analizuojami Lietuvos ir užsienio valstybių mokslininkų straipsniai, tiriama Lietuvos teismų praktika.
- 7) Reikšmingas tyrimo tikslui ir uždaviniams pasiekti yra **apibendrinimo** metodas, kurio pagalba daromi atitinkami apibendrinimai kiekvieno darbo dalies pabaigoje, suformuluojamos tam tikros išvados, ypač viso darbo išvados ir pasiūlymai.

Šis darbas turi neabejotinai tiek **teorinę**, tiek **praktinę reikšmę**. Atliekant tyrimą, nepavyko aptikti nei vieno lietuviško civilinės teisės šaltinio, turiningai analizuojančio šį institutą bei jo pritaikymo galimybes, todėl darbe pateikiama nagrinėjamo instituto genezė ir traktavimas užsienio šalių civilinėje teisėje, Lietuvoje suformuota draudimo piktnaudžiauti civilinėmis subjektinėmis teisėmis samprata bei visapusiška, nuodugni ir sisteminė teismų praktikos analizė, papildys teisės doktriną ir patikrins ar yra neleistinumo piktnaudžiauti teise reglamentavimo trūkumų, o šio darbo išvados, pastebėjimai ir pasiūlymai galėtų padėti teismams aiškinti ir taikyti neleistinumą piktnaudžiauti teise kaip savarankišką institutą, bei suformuoti vienodą šio instituto taikymo praktiką.

Tyrimo šaltiniai. Darbe naudotasi Lietuvos bei užsienio valstybių mokslinė literatūra – mokslinėmis monografijomis, teisės aktų komentarais, moksliniais straipsniais, vadovėliais. Lietuvos norminiais aktais, įtvirtinančiais piktnaudžiavimo teise institutą, bei su nagrinėjama problema susijusia Lietuvos teismų praktika.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dvi dėstomosios dalys, skirstomos į smulkesnius struktūrinius vienetus, išvados, naudotos literatūros sąrašas bei darbo santrauka lietuvių ir užsienio (anglų) kalbomis.

I DALIS. PIKTNAUDŽIAVIMO TEISE INSTITUTO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Piktnaudžiavimo teise teorijos genezė šiuolaikinėse teisės sistemose

Piktnaudžiavimo teise problema yra ne tipinė ir daugeliu atveju išskylanti paradoksaliuose situacijose. Piktnaudžiavimas teise yra viena iš neteisėto elgesio apraiškų, tačiau vienais atvejais drastiškas teisės savo teisės įgyvendinimas laikomas neteisėtu, t.y. piktnaudžiavimu teise, kitais – ne.⁶ Civilizacijos vystimosi rodiklis – ekonominė apyvarta – yra tiesiogiai susijusi su civilinės teisės apyvarta, kuri yra neįsivaizduojama be subjektinių teisių ir pareigų, sudarančių civilinius teisinius santykius atsiradimo, pasikeitimo ir pasibaigimo. Asmuo įgyvendina civilines subjektines teises, siekdamas patenkinti savo poreikius. Civilinė teisė suteikia pasirinkimo formą savarankiškai ir laisvai įgyvendinti savo tikslus civilinės teisės rėmuose.

Dar senovės Romos teisininkai susidurdavo su tuo, kad asmuo įgyvendindamas jam suteiktą civilinę subjektinę teisę padarydavo žalą kitiems asmenims. Tačiau paminėtina, kad dar nebuvo pripažinta idėja apie galimą piktnaudžiavimą teise ir buvo vadovaujamosi nuostata *nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur* (niekas nelaikomas piktnaudžiaujančiu, jei naudojasi savo teisėmis).⁷ Kiekvienas žmogus galėjo veikti vadovaudamasis tik savo interesais, pavyzdžiui, galėjo pastatyti savo sklype aukštą namą, kuris užstos šviesą kaimynui, o kiti savo interesais tegul rūpinasi patys. Asmuo net veikdamas tokiu būdu, negalėjo peržengti jam suteiktos teisės įgyvendinimo ribų.⁸ Vėliau Gajaus „Institucijose“, Justiniano „Digestuose“ buvo suformuluota nuostata nukreipianti į pusiausvyrą tarp konkrečių asmenų interesų ir kitų teisės subjektų naudojimąsi savo teisėmis. Nuostata buvo įtvirtinta teisine formule, kad piktnaudžiavimas yra neleistinas (*malitiis non est indulgendum*)⁹. Ši taisyklė apibrėžė, kad yra tam tikros teisių įgyvendinimo ribos. Tenka pažymėti, jog romėnų teisės įnašas formuluojant draudimo piktnaudžiauti teise principą teisinėje literatūroje vertinamas prieštarinčiai. Antai V. Pakalniškis nurodo, jog šiuolaikinė teisė paneigė vergvaldinės Romos teisėje galiojusį principą: *qui suo iure utitur, neminem laedit* (tas, kas naudojasi savo teise, niekieno interesų nepažeidžia), todėl pripažįsta ir gina tik tokius reikalavimo teisę turinčio civilinio teisinio santykio šalies reikalavimus, kurie atitinka šios teisės socialinę paskirtį.¹⁰ Kita vertus, pasak M. Jonaičio

⁶ Mikelėnas. V. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1) // Justitia. 1996, Nr. 1 (1). P. 13.

⁷ Burton W.C. Burton's legal thesaurus. Fourth edition. New York: McGraw – Hill. 2007. P. 602.

⁸ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2. P. 109.

⁹ Gambaro A. Abuse of right in Civil Law Tradition // European Review of Private Law. 1995, Nr. 4. P. 562.

¹⁰ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ramutė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T 1. P. 65.

suprantama, kad pati socialinė Romos, kaip vergvaldinės valstybės sandara sąlygojo tai, jog kai kurių teisių įgyvendinimas (tai ypač pasakytina apie romėnų teisės požiūrį į vergą kaip daiktą (*instrumentum vocale*) ir daiktines teises turimas į jį) neatitinka socialinės subjektinės teisės paskirties, kaip ji suprantama šiuolaikine prasme. Tačiau subjektinės teisės įgyvendinimas Romoje nebuvo atsietas nuo šių teisių paskirties bei konkrečių socialinių poreikių. Kita vertus, nurodymas, jog šiuolaikinė teisė pripažįsta ir gina tik tokius reikalavimo teisę turinčio civilinio teisinio santykio subjekto reikalavimus, kurie atitinka šios teisės socialinę paskirtį, neįgalina teigti, jog tokios nuostatos nesilaikė ir romėnų teisė. Tereikia prisiminti formuliariniame procese numatytą *degeneratio actionis* teisę, kurios pagalba pretorius galėjo atsisakyti suteikti teisminę gynybą net ir tokiai subjektinei teisei, kurią suteikė *ius civile*, tačiau ji neatitiko aktualių socialinių bei ekonominių sąlygų.¹¹ Tenka pažymėti, kad romanų-germanų teisės šeimoje piktnaudžiavimo teise instituto užuomazgos jau minimos romėnų teisininkų darbuose, tačiau dar nebuvo suformuota vieninga, neapimanti prieštaravimų, piktnaudžiavimo teise teorija.

Pavieniais atvejais Viduramžių Europos (Karolina, Prūsų žemės) teisiniuose šaltiniuose buvo įtvirtintos nuostatos draudžiančios piktnaudžiavimą teise. Šis draudimas, kaip bendras principas buvo įtvirtintas Prancūzijos „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje“ 1789 metais. Šio dokumento 4 straipsnis skelbia: „Laisvė yra galimybė daryti viską, kas nedaro žalos kitam. Tokiu būdu įgimtų kiekvieno žmogaus teisių įgyvendinimas apribotas tiktais tokiomis ribomis, kurios garantuoja kitiems visuomenės nariams galimybę naudotis tokiomis pačiomis teisėmis. Ribos gali būti nustatytos tik įstatymu.“¹² Deklaracijos 11 straipsnyje išdėstyti svarbiausieji principai, jog laisvas minčių, nuomonių reiškimas yra viena iš vertingiausių žmogaus teisių ir kiekvienas pilietis gali laisvai pasisakyti, rašyti, spausdinti tik atsakydamas už piktnaudžiavimą ta teise.¹³ Atitinkamai vieningą piktnaudžiavimo teise teoriją, Kontinentinėje Europoje devynioliktame amžiuje pirmieji pradėjo vystyti Prancūzijos teismai ir mokslinė doktrina. Tuo metu galiojusiam 1804 metų Civiliniame kodekse nebuvo tiesioginio draudimo piktnaudžiauti teise, tačiau teismai savo praktikoje rėmėsi Prancūzijos civilinio kodekso 1382 str. įtvirtintu generalinio delikto institutu.¹⁴ 1915 metais Prancūzijos Kasacinis Teismas suformavo taisyklę, kuria buvo įtvirtinta savininko, kuris naudojasi savo subjektine teise vien norėdamas pakenkti kitam asmeniui ir iš to negaudamas jokios naudos sau, atsakomybė. Klasikiniu pavyzdžiu laikomas

¹¹ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2006. P. 32.

¹² Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789. <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/1789.asp> (žiūrėta: 2010-02-25).

¹³ Ten pat. (žiūrėta: 2010-02-25).

¹⁴ Bolgar. V. Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine // Louisiana Law Review. 1975, Nr. 35. P. 1119 – 1120.

Prancūzijos teismų praktikos atvejis, kai pirmą kartą buvo apribota absoliuti nuosavybės teisė. 1855 metais Kalmaro mieste savininkas ant savo namo stogo pastatė didelę krosnį be dūmtraukio, su tikslu užstoti kaimynui šviesą. Teismas priėmė sprendimą sugriauti tą dirbtinį židinį remdamasis tuo, kad įstatymas nepripažįsta kaltu asmens, kuris naudojasi savo teisėmis, išskyrus jei jis naudojasi savo teisėmis su išimtinu tikslu sukelti žalą kitam asmeniui ir negaudamas iš to jokios naudos sau. Nuosavybės teisė kiekvieno žmogaus yra absoliuti ir savininkas turi teisę naudoti savo nuosavybę taip kaip jis nori, tačiau ši teisė turi būti įgyvendinama pateisinamo ir rimto intereso ribose. Priešingu atveju, kai veiksmai prieštarauja moraliniams principams, teismas pripažįsta tokį asmens veikimą, kuris yra nepateisinamas jokiais asmeniniais interesais, bet tik atneša žalą kitam asmeniui, kaip inspiruotą piktavališkų ketinimų.¹⁵ Šių laikų Prancūzijos teismų praktika piktnaudžiavimo teise atvejus pripažįsta interpretuodama civilinio kodekso 1382 ir 1383 str., kuriuose reguliuojama atsakomybė už žalos padarymą. Remiantis šių straipsnių analize, Prancūzijos teismų praktikoje buvo siekta apriboti piktnaudžiavimą naudojantis savo teisėmis sutarčių, teismo bylos nagrinėjimo, nuosavybės ir darbo teisės srityse.¹⁶ Kaip matome, šios valstybės civilinės teisės sistema pagrindiniu kriterijumi, kuriuo yra grindžiama piktnaudžiavimo teise doktrina, laikė tiesioginį tikslą sukelti žalą. Paminėtina ir tai, kad dabartiniuose Prancūzijos teismų sprendimuose jau yra pripažįstamas požiūris, kad piktnaudžiavimu teise turėtų būti laikomi ir tokie atvejai, kuriuose nėra išimtinai tyčinio tikslo pakenkti. Prancūzijos pavyzdžiu bei išvestais kriterijais, bent jau kaip pradiniu tašku savo teismoje praktikoje rėmėsi ir kitos, įvairiai istoriškai besivystančios valstybės. Lemiamas piktnaudžiavimo teise kriterijus – tikslas sukelti žalą, buvo įvairiai derinamas bei modifikuojamas kartu su kitais kriterijais, tačiau išlaikė vyravimo tendencijas ir esminę įtaką, kuriant ir plėtojant piktnaudžiavimo teise doktriną bei taikant teismų praktikoje neleistinumą piktnaudžiauti teise institutą Belgijos, Čekijos, Lenkijos, Ispanijos, Argentinos, Meksikos, Libijos, Maroko, Portugalijos, Sirijos, Egipto, Venesuelos ir Libano civilinės teisės sistemose.¹⁷

Išskirtinai paminėtina, kad XIX-XX a. vokiškosios tradicijos kontinentinės Europos valstybėse, teisėkūroje įsitvirtino vadinamoji *chicane*. Šis pavadinimas yra prancūziškos kilmės žodis, reiškiantis priekabių ieškojimą¹⁸, teisėtą suktybę, gudrybę¹⁹, priekabę²⁰, priekabiavimą bei nepatogumų

¹⁵ Cueto - Rua. J. Abuse of Rights // Louisiana Law Review. 1975, Nr. 35. P. 965.

¹⁶ Bayers. M. Abuse of rights: an old principle, a new age // McGill Law Journal. 2002, Nr. 1. P. 392.

¹⁷ International encyclopedia of comparative law / red. Tunc. A. Tübingen: Mohr Siebeck, 1975. T 11. P.107-109.

¹⁸ Ledas Ž. Kzod online žodynas. Prieiga internetu: <http://www.dict.lt/?k=zod&lang=en> (žiūrėta: 2010-10-17);

¹⁹ Balašienė I. J. Prancūzų – lietuvių kalbų žodyno kompiuterinė versija Prieiga internetu:

<http://www.fotonija.lt/edictionaries/ui/FullDictionary.aspx#trans1> (žiūrėta: 2010-10-17).

²⁰ Melnikienė D. Didysis lietuvių – prancūzų žodynas. Vilnius: In Re, 2006. P. 463.

sudarymą.²¹ Kitose valstybėse, kuriose buvo įtvirtintas šis institutas žodis išsaugojo savo leksinę reikšmę ir buvo tik nežymiai pakoreguotas pagal kalbos bei alfabeto specifiką, atitinkamai anglų kalba buvo žinomas terminas *chicanery*, vokiečių *schikane*, rusų *шукана*.²² *Chicane* (aptariamam atveju *Schikaneverbot*), kaip teisinė kategorija reiškė piktnaudžiavimą teise su vieninteliu tikslu – pakenkti kitam asmeniui, sukelti žalą. Vokietija, Austrija ir Šveicarija vienos pirmųjų įtvirtino tokią piktnaudžiavimo teise teoriją įtvirtino įstatyminiu lygmeniu. Pirmą kartą klausimas, ar imtis sankcijų siekiant išvengti piktnaudžiavimo teise, būtent *chicane* forma, iškilo, kai buvo sudaromas Vokietijos civilinio sąvado projektas. Kaip pirmoje, taip ir antroje komisijoje, dirbusioje su šiuo projektu, klausimas bendrai uždrausti *chicane* atnaujinamas, bet abu kartus lemiamas sprendimas neigiamas.²³ Pagrindiniai argumentai buvo, kad apskritai *chicane* įtvirtinimas pakenktų teisingumo tvirtumui ir sukeltų neigiamą poveikį. Nepaisant tokios pozicijos, Bundesratas įtraukė į projektą nuostatą, orientuotą į nuosavybės teisinius santykius. Nuostata buvo formuluojama ta linkme, jog nuosavybės teisė, kuri skirta tik pakenkti kitam asmeniui yra nepriimtina.²⁴ Reichstago komisija nusprendė praplėsti teisės normos taikymo sritį ir perkėlė ją į bendrąsias nuostatas reglamentuojančią kodekso dalį. Tokiu būdu paplito ir įsitvirtino civilinio kodekso 226 str. nuostata, teigianti, kad teisės įgyvendinimas yra neteisėtas, jei jo pagrindinis tikslas – sukelti žalą kitam asmeniui.²⁵ Austrijos civilinis kodeksas numato, jei asmuo, naudodamasis teise, laikosi teisėtumo ribų, jis nėra atsakingas už žalą sukeltą kitam asmeniui.²⁶ Aišku, kad šiuo atveju teisės norma nukreipia adresatą į kitus susijusius straipsnius, nes kyla visai pagrįstas klausimas, ar yra aiškiai apibrėžtos tos teisėtumo ribos naudojimosi teise atveju. Austrijos civilinio kodekso 1295 str. antroji dalis kaip tik akcentuoja, kad asmuo yra atsakingas už sukeltą žalą nesąžiningu savo elgesiu, bet jei žala kyla asmeniui naudojantis jam priklausančia teise, subjektas atsako tik tai tuo atveju, jei įgyvendindamas savo teisę turėjo akivaizdų tikslą pakenkti kitam asmeniui.²⁷ Paminėtina, kad būtent *chicane* forma atliktą piktnaudžiavimą teise draudžia Austrijos įstatymų leidėjas. Vokietijos pavyzdžiu pasuko iš Šveicarijos įstatymų leidėjas. Jis piktnaudžiavimą

²¹ Dictionaric lietuvių –prancūzų kalbų žodynas. Prieiga internetu:

<http://www.dictionaric.com/dicolithuanien/dicolithuanien.php?rech=chicane&rech1=&bmit=Search+%3A+Use+only+small+letters+%21> (žiūrėta: 2010-10-17).

²² 5 kalbų žodynas: ekonomika, politika, teisė/ red. Mokevičius R. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 577.

²³ Bolgar. V. Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine // Louisiana Law Review. 1975, Nr. 35. P. 1028.

²⁴ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch // red. Prof. Dr. Dr. Dr. h.c. Franz Jürgen Säcker, Prof. Dr. Roland Rixecker. München: Verlag C. H. Beck, 2007. Prieiga internetu: http://beck-online.beck.de/ub-proxy.fernuni-hagen.de/?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band1_1/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p226.gII.gI1.htm RN1-3. (žiūrėta: 2010-07-30).

²⁵ Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland. Prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (žiūrėta: 2010-04-16).

²⁶ Bayers. M. Abuse of rights: an old principle, a new age // McGill Law Journal. 2002, Nr. 1. P. 394.

²⁷ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Prieiga internetu: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm> (žiūrėta: 2010-04-17).

sieja sąžiningumo principu. Šveicarijos civilinio kodekso 2 str. numatyta, kad kiekvienas įgyvendindamas savo teises turi veikti sąžiningai. Akivaizdus piktnaudžiavimas teise yra nepriimtinas ir įstatymų nesaugomas.²⁸ Pažymėtina tai, kad būtent *chicane* įtvirtinimo klausimas daugelio teisės mokslininkų gretose sukėlė abejonių dėl piktnaudžiavimo teise instituto praktinio pritaikomumo civilinės teisės šakoje. Manytina, kad iš teisės teoretikų polemikos galima išskirti tris požiūrius į piktnaudžiavimo teise ir civilinės teisės abipusį santykį. Vieni jų rėmėsi pirmine senovės Romos juristų pozicija ir siūlė neigiamą atsakymą į šią problemą. Pagrindinis šalininkų argumentas buvo, jog neleistinumą piktnaudžiauti teise teorija silpnina civilinį teisinį apibrėžtumą ir įveda daug neaiškumų, nes asmuo savo civilines teises sužino ne iš įstatymo, o *post factum* iš teismo sprendimo. Šiai pozicijai atstovaujantys mokslininkai išreiškė neigiamą požiūrį į apskritai visą piktnaudžiavimo teise teoriją ir neišskyrė draudimo *chicane* – jis buvo laikomas deliktu. Antrąjį požiūrį palaikantieji mokslininkai taip vieningai ir nesutarė šiuo klausimu, tačiau visi argumentai buvo suvedami į idėją, kad neleistinumą piktnaudžiauti teise institutas naudingas, nes žiūrint iš santykių su visuomene primė orientuoja žmogų į pareigas ir tinkamą jų vykdymą bei sulaiko nuo absoliučios laisvės subjektinių teisių disponavimo atveju. Trečiajam požiūriui priklausė visi teisės mokslo tyrinėtojai piktnaudžiavimą teise siejantys su sąžiningumo koncepcija. Šiuo atveju argumentai pagrįsti objektyviaja sąžiningumo samprata. Piktnaudžiavimas teise šiame kontekste suprantamas kaip specifinis civilinės teisės pažeidimas, atliekamas asmeniui naudojantis jam įstatymo suteiktomis teisėmis, tačiau peržengiant konkrečias įstatymo leidžiamų įgyvendinimo formų ribas.

Piktnaudžiavimas teise *chicane* forma dažniausiai formuluojamas kaip draudimas fiziniams ir juridiniams asmenims naudojantis teise atlikti veiksmus, kurių išskirtinis tikslas – padaryti žalą kitam asmeniui. Reikia pripažinti, jog teisminė praktika, susijusi su šiuo institutu, daugelyje valstybių yra labai nedidelė. Ne išimtis ir teisės mokslas, kur šis institutas kelia daug prieštaravimų ir diskusijų dėl *chicane* vertinimo. Nesutariama dėl daugelio aspektų: ar visuomet turi būti veikiama piktybiškai, ar įmanoma įvykdyti *chicane* ir aplaidžiai elgiantis, t.y. esant netiesioginiam ketinimui, taip pat, ar siekiant įrodyti piktavališkų veiksmų tikslą kaip *chicane* atitikančius veiksmus reikia įrodyti, kad asmuo turėjo tik vienintelį tikslą sukelti žalą kitam asmeniui, ar šis tikslas egzistuoja kartu su kitais šalutiniais ketinimais, svarstoma ar sukelta žala gali pasireikšti tiek materialiniais, tiek moraliniais nuostoliais.²⁹ Paminėtina, kad daugeliu atveju, praėjus keleriems metams po įtvirtinimo piktnaudžiavimo teise tik *chicane* forma pastebėta, kad nuostata nėra labai veiksminga. Pagrindiniai

²⁸ Code civil suisse du 10 décembre 1907. Prieiga internetu: <http://www.admin.ch/ch/f/rs/210/index.html> (žiūrėta: 2010-04-16).

argumentai buvo, kad *chicane* atveju labai sunku įrodyti žalą bei kvestionuotina šios nuostatos veikimo apimtis, t.y. siauras piktnaudžiavimo teise traktavimas neapėmė atvejų, kuomet naudojantis teisėmis asmuo turi kitų tikslų, net jei tai ir sukelia žalą, t.y. apribota draudimo taikymo apimtis tiesioginiu, tyčiniu asmens tikslu. Puikus pavyzdys – Vokietija³⁰, kuri šią reguliavimo spragą užpildė civilinio kodekso 242 str., reikalaujančiu, kad teisės būtų įgyvendinamos vadovaujantis sąžiningumo koncepcija.³¹ Ilgainiui teismai suformavo tokią šio instituto taikymo praktiką, kad neleistinumo piktnaudžiauti teise institutas susideda ne tik iš *chicane* draudimo, bet kartu yra taikomos dvi bendrosios nuostatos, skirtos reguliuoti tiems atvejams, kurių neapima *chicane* draudimas. Tai nuostatos, numatančios, kad asmens elgesys atitiktų jam keliamus sąžiningumo reikalavimus bei neprieštarautų *bonos mores*, t.y. geriems papročiams. Teismai, laikydami, kad dvi minėtos normos yra plataus vertinamojo pobūdžio pamatinės gairės, konkrečioje byloje, interpretuodavo piktnaudžiavimo teise institutą pagal faktinių aplinkybių visumą, t.y. jie vertino ar teisės įgyvendinimas yra piktybiškas veikimas ir gali būti laikomas *chicane*, o jei negalėdavo nustatyti piktavališkumo tada vertindavo, ar to asmens elgesys nepažeidė minėtų bendrųjų reikalavimų.³² Tokios praktikos teismai laikosi ir šiuolaikinėje savo praktikoje taikydami piktnaudžiavimo teise institutą (*Rechtsmissbrauch*) asmens elgesį analizuoja ne tik pagal *chicane* reglamentuojančią teisės normą, bet taip pat ir pagal minėtuosius straipsnius.³³ Sistemiškai analizuojant 242 str. įtvirtintą teisės normą,³⁴ gali pasirodyti, kad jos apimtis yra gana siaura kaip ir *chicane* atveju, nes nuostata įtvirtinta Vokietijos civilinio kodekso prievolių teisės bendrųjų normų dalyje. Kyla klausimas, ar toks įstatymų leidėjo pasirinktas reglamentavimo išdėstymas suponuoja tai, kad reikalavimas vadovautis sąžiningumu taikomas tik tuo atveju, kai asmenys jau yra susieti sutartinėmis ar kitokiomis prievolėmis. Visgi Vokietijos teismų praktika suformavo daug platesnį šios taisyklės taikymą. Praktiškai ši norma buvo taikoma daugelyje situacijų, pavyzdžiui kai pagrindinė sutartis dar nėra sudaryta ir prievolės oficialiai dar neegzistuoja, tačiau sutartis jau yra vykdoma.³⁵ Neleistinumą piktnaudžiauti teise traktuojamas kaip sąžiningumo principo

³⁰ Bolgar. V. Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine // Louisiana Law Review. 1975, Nr 35. P. 1124.

³¹ Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland. Prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (žiūrėta: 2010-04-16).

³² Bolgar. V. Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine // Louisiana Law Review. 1975, Nr 35. P. 1027.

³³ Prebble. J. Abus de droit and the general anti-avoidance rule of income tax law: a comparison of the laws of seven jurisdictions and the european community. Working paper series no. 56. 2008. P. 5. Prieiga internetu: <http://www.victoria.ac.nz/sacl/cagtr/working-papers/WP56.pdf>, (žiūrėta: 2010-09-11).

³⁴ Section 242. Performance in good faith : An obligor has a duty to perform according to the requirements of good faith, taking customary practice into consideration.

³⁵ Prebble.J. Abus de droit and the general anti-avoidance rule of income tax law: a comparison of the laws of seven jurisdictions and the european community. Working paper series no. 56. 2008. P. 4. Prieiga internetu: <http://www.victoria.ac.nz/sacl/cagtr/working-papers/WP56.pdf>, (žiūrėta: 2010-09-11).

turinio dalis. Vokietijos teisėje dviejų minėtų straipsnių koordinacija įtvirtina neleistinumą piktnaudžiauti teise kaip fundamentalų teisinį principą, taikomą visai Vokietijos civilinei teisei apimant ir šeimos, darbo, mokesčių bei įmonių teisę.

Piktnaudžiavimo teise teorija intensyviai vystėsi ir yra žinoma bei daug tyrinėta ir Rusijos teisinėje sistemoje. Iki tarybinio laikotarpio šios valstybės teisės sistemoje nebuvo specialių normų draudžiančių piktnaudžiavimą teise, tačiau nuo šio periodo prasidedanti teisminė praktika, kaip pabrėžia ir šios epochos tyrinėtojai, suformavo vieningą piktnaudžiavimo teise sprendimą.³⁶ Nežiūrint į susiformavusį kasacinio teismo požiūrį, kuris skelbė, kad nėra taisyklės, jog asmuo, įgyvendindamas įstatymų jam suteiktas subjektyvias teises, gali būti dėl savo veiksmų patrauktas atsakomybėn; XIX a. teismų praktikoje pasitaikė atvejai, kai pažeidus tam tikras „kaimynines“ teises, Senatas, motyvuodamas tuo, jog buvo įvykdytas teisėtoms teisėms viršijimas nustatė, kad gali būti atlyginami nuostoliai.³⁷ 1902 m. ši teisinė formulė buvo patvirtinta Senato sprendimu, kurio pagrindiniai argumentai buvo, kad nors teoriškai neįmanoma tikslai numatyti ribos tarp laisvės naudotis savo teise ir pareigos gerbti kitų asmenų teises („kaimyninės teisės“), tačiau kiekvienu ginčytinu atveju ta riba gali būti nustatoma teismo.³⁸ Taigi analogiškai 1812 m. Prancūzijos civiliniam kodeksui, Rusijos civilinėje teisėje iki tarybinio periodo nebuvo tiesioginės teisinės normos įtvirtinančios draudimą piktnaudžiauti teise, o ši spraga pradėta užpildyti teismų praktika. Piktnaudžiavimo teise teorijos užuomazgos buvo pakoreguotos tarybinės teisės doktrinos. Atkreiptinas dėmesys, kad piktnaudžiavimo teise samprata tuo laikotarpiu lėmė istorinių aplinkybių kontekstas. Nenuostabu, kad piktnaudžiavimu teise buvo laikomas subjektyvios teisės įgyvendinimas prieštaraujant jos socialinei paskirčiai ir taip pažeidžiant valstybės, visuomenės bei kito žmogaus interesus. Teismas priimdavo abejotinus sprendimus, kaip pavyzdžiui, buvo pripažinta niekine malūno nuomos sutartis tarp privačių asmenų, vien todėl, kad teismas nusprendė, kad jei malūno valdymo teisė priklausys privačiam asmeniui – tai prieštaraus socialiniam-ekonominiam interesui. Kitu atveju buvo nugincyta sutartis, nes po vieno metų galiojimo pasidarė akivaizdu, kad sutartis atneš mažiau pelno, nei buvo tikėtasi jos sudarymo momentu.³⁹ Matyti, kad remiantis marksistine – leninistine ideologija tarybinis įstatymų leidėjas piktnaudžiavimo teise koncepciją įtvirtino kaip „teisės įgyvendinimą prieštaraujantį jos socialinei - ekonominei paskirčiai“.⁴⁰

³⁶ Волков А. В. Злоупотребление гражданскими правами. Проблемы теории и практики. Москва: Волтерс Клувер, 2009. P. 46.

³⁷ Ten pat. P. 47.

³⁸ Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. Москва: Статут, 1972. P. 38.

³⁹ Greaves V. E. The Social-Economic Purpose of Private Rights: Section 1 of the Soviet Civil Code. A Comparative Study of Soviet and Non-communist Law // New York University Law Quarterly Review. 1934, Nr. 2. P. 171. Prieiga internetu: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/nylr12&div=16&id=&page=> (žiūrėta: 2010-09-30)

⁴⁰ Ten pat. P. 165.

Šiuo atveju socialinė atitinkamos teisės paskirtis, jeigu jina nebuvo tiesiogiai apibūdinta konkrečioje teisės normoje, buvo nustatoma naudojantis įstatymų leidėjo ketinimų metodu lyginant ją su bendraisiais civilinės teisės principais. Tokio reglamentavimo prielaida, manytina, buvo bendrasis draudimas piktnaudžiauti teise, numatytas tuometinėje Konstitucijoje. Remiantis juo, naudojimasis asmeniui priklausančiomis teisėmis ir laisvėmis neturi prieštarauti pirmiausia valstybės ar kito asmens teisėms ir interesams.⁴¹ Paminėtina, kad piktnaudžiavimas civilinės teisės kontekste buvo taikomas ir pavieniams iki galo nesureguliuotiems atvejams. Vienas tokių – fiktyvios santuokos sudarymas su tikslu neatlikti „jaunojo specialisto“⁴² pareigos. Tuo metu galiojusiuose įstatymuose buvo galimybė pripažinti tokią santuoką negaliojančia, bet atsakomybė už fiktyvios santuokos registravimą nebuvo numatyta, todėl piktnaudžiavimo teise institutas buvo vienintelė priemonė taikyti teisinės pasekmes.⁴³ Ilgainiui piktnaudžiavimo teise institutas kito. Įstatymų leidėjas susikoncentravo ties idėja, jog kiekvieno asmens teisė baigiasi, kur prasideda kito laisvė, o subjektinių teisių įgyvendinimas negali būti neribojamas ir turi derėti su kitų subjektų ir visuomenės interesais. Ji buvo įtvirtinta teisiniu draudimu Rusijos Federacijos Civiliniame Kodekse. Paminėtina tai, kad įstatymų leidėjas nedavė konkretaus apibūdinimo sąvokai piktnaudžiavimo civilinėmis subjektinėmis teisėmis, o tik pabrėžė, kad neleidžiamais yra laikomi tokie piliečių ir juridinių asmenų veiksmai, kurie realizuojami išskirtinai su tikslu pakenkti kitam asmeniui bei kitos piktnaudžiavimo teise formos.⁴⁴

Skirtingai nei daugelyje kontinentinės teisės sistemų, kuriose yra formuojama vientisa piktnaudžiavimo teise doktrina, bendrojoje teisėje atvejai, kai padaroma žala asmeniui ar jo turtui neleistinu būdu įgyvendinant savo teises, negrindžiama vieninga koncepcija – piktnaudžiavimu teise, o sudaro atskirus deliktus (*tort*).⁴⁵ Anglosaksų teisės šeimoje piktnaudžiavimo teise problema reguliuojama teismų precedentais (formuoja teisių apimties ribas), teisės aktais. Nuosavybės teisės srityje piktnaudžiavimas teise sudaro „*nuisance*“ deliktą, kurio atveju pareiškiamas ieškinys dėl piktavališkumo. Jis apibūdinamas Anglijos teisėje kaip veikimas arba neveikimas dėl kurio asmuo neteisėtai patiria nemalonumus, trukdymus ar rūpesčius naudojantis nekilnojamuoju turtu, t.y. suteikiant asmeniui fizinę žalą arba kitokio pobūdžio įsikišimas į naudojimąsi nekilnojamuoju turtu, žemės valdomis bei pažeidžiamos kitos teisės, pavyzdžiui daromas poveikis žmogaus sveikatai, jo

⁴¹ Ten pat. P. 170.

⁴² Asmuo, pabaigęs universitetą, turėdavo atlikti privalomą praktiką į paskirtą vietovę, pagal įgytą specialybę.

⁴³ Волков А.В. Злоупотребление гражданскими правами. Проблемы теории и практики. Москва: Волтерс Клувер, 2009. P. 48.

⁴⁴ The civil code of Russian federation. Prieiga internetu: <http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionI/Subsection1/Chapter2.html> (žiūrėta: 2010-02-14).

⁴⁵ Mikelėnas. V. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1) // Justitia. 1996, Nr. 1 (1). P. 10.

komfortui ir patogumui.⁴⁶ Asmuo gali iškelti bylą dėl tokio tipo delikto jei minėtas įkyrumas, trukdymas ar rūpesčių kėlimas sudaro trukdžius bei nepagrįstus apribojimus nekilnojamo turto valdymui. Gyvenimiškos situacijos, atitinkančios šį pažeidimą yra: nuodingų dujų skleidimas, neįprastas ar nepakeliamas triukšmas, trukdymas naudotis priklausančiais servitutais ir žemės valdomis, vandens nukreipimas į kito asmens žemes ir t.t. Prievolių teisės srityje anglosaksų teisinė doktrina išskiria tokias piktnaudžiavimo teise atmainas: sutartys sudarytos atlikti neteisėtus veiksmus arba kurių tikslas sukelti žalą bei prieštaraujančios viešai tvarkai ir gerai moralei, sandoriai nukreipti į konkurencijos ribojimą ir pan. Anglijos teisėje yra tokios savarankiškos delikto rūšys, kurios reguliuoja piktnaudžiavimą teise tokiose srityse kaip piktavališkas teisinis persekiojimas (*Malicious prosecution*) ir piktnaudžiavimas civilinėmis procesinėmis teisėmis (*abuse of civil process*), kurių esmė yra kryptingas persekiojimas, turint piktavališkų ketinimų ir norint pakenkti kito asmens reputacijai. Vis dėlto piktnaudžiavimo teise teorijos egzistavimas bendrosios teisės valstybėse teisės mokslo tyrinėtojų yra kvestionuojamas. Daugelis teoretikų laikosi nuomonės, kad piktnaudžiavimas teise galėtų būti tik idėja, kurios pagrindu vystėsi deliktų teisė. Pasak Josefo Perilo, piktnaudžiavimas teise Jungtinėse Amerikos Valstijose, nors ir tiesiogiai neišreikštas šia formule, egzistuoja piktavališkumo delikto, privertimo, sąžiningumo, turto iššvaistymo, draudimo piktnaudžiauti autorių ir patentinėmis teisėmis ir kitomis teisinėmis formomis.⁴⁷ Australijos teisės mokslininkas Džonas Flemingas laikosi nuomonės, kad tik piktnaudžiavimo procesu deliktas galėtų būti laikomas aiškiausia iliustracija bendrojoje teisėje to, ką kontinentiniai civilistai vadina piktnaudžiavimo teise doktrina. Šiuo atveju pažymėtina, kad draudimo piktnaudžiauti teise principas tarnauja kaip matrica, kurios pagrindu vystosi specifiniai principai.⁴⁸

Kaip matyti, draudimo piktnaudžiauti teise principas yra plačiai pripažįstamas, tačiau laikyti jį universaline teisine nuostata yra sudėtinga, nes piktnaudžiavimo teise teorija yra skirtingai vystoma, apibrėžiama ir interpretuojama. Jis gali būti įtvirtintas bendraja nuostata civiliniame kodekse, taip pat piktnaudžiavimo teise institutas gali būti iš esmės teismų praktikos kūrinys bei visa teorija gali susidėti iš atskirų deliktų, sudarančių visumą piktnaudžiavimo teise.

Kaip matyti iš instituto genezės, draudimas piktnaudžiauti civilinėmis teisėmis laikomas veiksminga, socialine koregavimo priemone, kuri naudojama išvengti „akivaizdžios neteisybės“ civilinių subjektinių teisių įgyvendinimo prasme. Šiuolaikinėse teisės sistemose konceptualiai doktrina buvo įtvirtinta įvairiai. Reglamentuojant piktnaudžiavimo teise institutą, jis yra traktuojamas tokiomis

⁴⁶ Robilant. A. D. Abuse of rights: the continental drug and the common law // Hastings Law Journal. 2010, Nr. 3. P. 18.

⁴⁷ Perillo. J. M. Abuse of Rights: A Pervasive Legal Concept.// Pacific Law Journal. 1995, Nr.27. P. 37.

⁴⁸ Fleming J. G. The Law of Torts. Eight edition. Sidney: The Law Book Company. 1992. P. 623.

kryptomis: teisės įgyvendinimas vien tyčia siekiant sukelti žalą kitam asmeniui, naudojimas teise be teisėto pagrindo, naudojamas teisėmis netinkamu, kenksmingu būdu, naudojantis teisėmis sukelta žala yra didesnė nei įgauta nauda, naudojamas teise tokiu būdu, kuris prieštarauja asmens bei visuomenės tikslams ir interesams, generalinio delikto pažeidimas ir t.t. Iš esmės visos šios kryptys gali būti padalytos į subjektyviąją ir objektyviąją teorijas. Subjektyvi teorija, remiasi tuo, kad asmuo naudodamasis savo civilinėmis subjektinėmis teisėmis iš anksto turi ketinimą piktnaudžiauti teise. Pagal objektyviąją teoriją, jei naudodamasis teise asmuo savo veiksmais pažeidžia, ar kėsina į kito asmens ar visuomenės teises ar teisėtus interesus, tokia veikla gali būti pripažinta piktnaudžiavimu teise.⁴⁹ Matyti, kad piktnaudžiavimo teise teorija buvo įvairiai išreikšta, kol subjektyvioji formuluotė sutelkė visą dėmesį į teisių turėtojo motyvą ar ketinimus, objektyvi formuluotė nagrinėjo teisės turėtojo išorinį elgesį. Šios skirtingos doktrinos formuluotės sudarė spektrą, besitęsiantį nuo subjektyvaus iki objektyvaus piktnaudžiavimo teise traktavimo, kuriame išsidėsto įvairaus laipsnio galimi ribojimai subjektinių civilinių teisių naudojimosi atveju. Pasak Anos di Robilan, yra galimos tokios variacijos nurodytame spektre. Pirma formuluotė, esanti spektro subjektyviosios pusės gale, yra žinoma kaip „aemulatio“, kuomet teisės savininko naudojimas teise yra pagrįstas išimtinai tyčinio, išankstinio ketinimo sukelti žalą kitam asmeniui. Klasikinis vadovėlinis pavyzdys, iliustruojantis siaurą subjektyvios formuluotės teoriją, yra žemvaldžio pastatyta aušta tvora su vieninteliu piktavališku tikslu užstoti kaimynams šviesą. Antroji formuluotė remiasi tuo, kad, piktnaudžiavimas teise yra tada, kai bet kuriuo metu aptinkamas piktavališkas ketinimas yra dominuojantis, tačiau ne išimtinis motyvas, suaktyvinantis teisės turėtojo veiksmus. Pavyzdžiui, kaip jau minėta ankstesniame pavyzdyje, nors tvora pritaikyta ir naudojama paramstyti dekoratyvinius vynuogynus, tačiau žemvaldys vis tiek niekada nebūtų jos pastatęs, jei jo nebūtų paskatinęs piktavališkas ketinimas nukreiptas kaimynų atžvilgiu. Pasak trečiosios formuluotės, subjektas „manyta, piktnaudžiauja teise tuomet, kai jis veikia stokodamas „teisėto intereso“, nors nebūtinai jo veiksmai pasižymi piktavališkumu. XIX a. pabaigoje besivystančios ekonomikos požiūriu, atvejis, kai žemės savininkas, siurbė iš savo žemės požeminį vandenį su tikslu palaikyti kaimyno malūno galingumą, dažnai buvo pripažįstamas piktnaudžiavimu teise, siekiant užbaigti tokį vandens švaistymą. Nors ši formuluotė bazuojasi ties subjekto motyvais, tačiau įtraukiama ir objektyvumo dozė apibrėžiant, kas sudaro „teisėtą interesą“. Ketvirtoji artikuliacija laiko, kad teisės turėtojas piktnaudžiauja teise, jei naudojasi savo teise priešingai tos teisės įprastai paskirčiai. Nors, panašiai kaip ir prieš tai minėtoje, ši formuluotė nustato subjekto tikslą remiantis objektyviu kriterijumi, t.y. įprasta teisės paskirtimi, tai gali sukelti didesnio lygio teisės apribojimą,

⁴⁹ Jones W.C. Basic principles of civil law in China. London: M.E.Sharpe, 1987. P. 39.

kadangi „įprastinės teisės paskirties“ apibrėžimas, manoma, yra potencialiai, labiau ribojantis nei „teisėto intereso“. Ankstyvojo XIX a. pramonės kovose sąjungos buvo pripažįstamos piktnaudžiaujančios savo teise streikuoti, kai jų veiksmai neatitikdavo įprastinės teisės paskirties. Galiausiai, penktoji formuluotė esanti spektro objektyviosios pusės gale teigia, kad teise piktnaudžiuojama, kai naudojamas teise prieštarauja jos socialiniam ir ekonominiam tikslui. Šia nuostata, dėmesio centras persikėlė nuo subjekto vidinių ketinimų iki asmens išorinio elgesio pobūdžio. Leidžiama nustatyti aiškius teisių turėtojo, kurio elgsys vertinamas atsižvelgiant į svarbesnius socialinius poreikius ir interesus, apribojimus. Žemvaldžio, kuris sausringame regione eikvoja gruntinius vandenį, mažindamas bendruomenės aprūpinimą ir galimybę parduoti juos tolimųjų žemių drėkinimui, elgsys gali būti laikomas prieštaraujančiu teisės socialinei – ekonominei paskirčiai, šiuo atveju apibrėžtai kaip produktyvus žemės sklypo naudojimas, atsižvelgiant į svarbesnius bendruomenės poreikius.⁵⁰ Kaip matyti, skirtingose valstybėse pritaikomi įvairūs kriterijai, sprendžiant neleistinumo ir atsakomybės klausimus, kai asmuo naudojasi savo teisėmis nenormaliu, netinkamu, piktybišku būdu, t.y. piktnaudžiaudamas. Visose sistemose egzistuoja pamatinė idėja, kad piktnaudžiavimas teise yra neleistinas. Šio instituto turinį bei kriterijus, kuriais vadovaujamosi pripažįstant piktnaudžiavimą teise, kiekviena valstybė savaip inkorporuoja ir modifikuoja atsižvelgdama į konkrečios civilinės teisės aktualijas ir tendencijas.

1.2 Piktnaudžiavimo teise samprata Lietuvos civilinės teisės doktrinoje

Privačios autonomijos, asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str. 1d.) pagrindu gyvuojančioje visuomenėje elgesio apsisprendimo teisė priklauso kiekvienam civilinės teisės subjektui.⁵¹ Vadovaujantis teisinės valstybės koncepcija visai pagrįstai manytina, kad ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti, ji kaip ir kiekviena kita konstitucinė teisė gali būti ribojama, kai reikia apsaugoti žmonių teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus. Žinoma, įstatymų leidėjas įtvirtina, kad civilinės teisės subjektas turi jam priklausančias civilines subjektines teises, kurias gali įgyvendinti savo nuožiūra. Tačiau žmogus, iš prigimties būdamas socialiai orientuotas į visuomenę, neskatinamas manyti, kad suteikiama laisvė įgyvendinant savo teises gali būti absoliuti, tai reikštų, kad savo civilinę subjektinę teisę galima įgyvendinti vien tik laisvai, nepriklausomai, netrukdomai, nepaisant kitų asmenų teisių ir interesų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtintas principas, įpareigojantis teisės subjektus įgyvendinant savo

⁵⁰ Robilant. A. D. Abuse of rights: the continental drug and the common law // Hastings Law Journal. 2010, Nr. 3. P. 4-5.

⁵¹ Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 540.

teisės bei naudojantis laisvėmis, laikytis įstatymų, nepažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių. Įstatymų leidėjas siekia reguliuoti atvejus, kuomet civilinės subjektinės teisės įgyvendinamos pažeidžiant galiojančius įstatymus, bendruosius teisės principus ir kitų teisės subjektų subjektines teises ir teisėtus interesus. Atkreiptinas dėmesys, kad ilgą laiką Lietuvos teisėje piktnaudžiavimo teise sąvoka nebuvo tiesiogiai vartojama. Dar prieš įtvirtinant neleistinumo piktnaudžiauti teise nuostatą dabartiniame LR CK, V. Mikelėnas savo publikacijoje svarstė piktnaudžiavimo teise sampratą ir įstatymų taikymo problemas. Tuo metu vieninga piktnaudžiavimo teise doktrina nebuvo formuojama. Bendrojo pobūdžio draudimas buvo išvedamas iš jau minėto konstitucinio principo ir tik atskirose įstatymuose buvo numatytos specialiosios nuostatos, reglamentuojančios konkrečiais atvejais pasireiškiantį piktnaudžiavimą teise. Tuo tarpu civilinės apyvartos situacijoms, kuriuose buvo piktnaudžiaujama kitomis civilinėmis subjektinėmis teisėmis, trūko teisinio apibrėžtumo, nes savarankiško piktnaudžiavimo teise instituto civiliniame kodekse įtvirtinto nebuvo, o netiesiogiai šis draudimas galėjo būti išvestas iš LTRS CK 5 str., kuris teigė, kad civilines teises saugo įstatymai, išskyrus tuos atvejus, kada jos įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, visuomenės interesams, geriems papročiams.⁵² Įstatymų leidėjas, siekdamas išlaikyti Lietuvos teisinės sistemos nuolatinę raidą ir šiuolaikiškumą, įtvirtino šias nuostatas: LR CK 1.2 str., kuriame numatytas imperatyvas užkirsti kelią piktnaudžiauti teise reguliuojant civilinius santykius ir LR CK 1.137 str. , kuriame nustatytas LR CK įtvirtinto imperatyvo detalizavimas: draudimas piktnaudžiauti bei jo pasekmės, teismo galimybė atsisakyti ginti subjektinę teisę, kuria buvo piktnaudžiauta. Teigtina, kad subjektinė teisė gali būti įgyvendinama laisvai ir nevaržomai tiek, kiek jos įgyvendinimas nepažeidžia imperatyvių teisės normų nustatytų reikalavimų ir kito asmens teisių ir teisėtų interesų, o teisės įgyvendinimas pažeidžiant nustatytas ribas vadinamas piktnaudžiavimu teise. Atsižvelgiant į piktnaudžiavimo teise instituto formavimosi raidą galima teigti, kad piktnaudžiavimo subjektinėmis teisėmis teorija susiformavo vadovaujantis civilinės teisės normų praktinio taikymo patirtimi. Pagrindinė prielaida yra civilinei teisei būdingas dispozityvus reguliavimo metodas, kuris reiškia, kad leidžiama tai, kas tiesiogiai nėra draudžiama. Paminėtina tai, kad pati sąvoka piktnaudžiavimas civilinėmis subjektinėmis teisėmis yra laikytina ydinga teisine konstrukcija. Pagrįstai manytina, kad pats terminas *piktnaudžiavimas teise* jungia dvi tarpusavyje nesuderinamas sąvokas. Svarstyta tai, kad teisė savo esme negali būti neteisėta, o techniškai piktnaudžiavimas turėtų pasireikšti kaip teisei priešinga veikla. Tačiau manytina, kad šiuo atveju toks instituto įvardinimas yra pateisinamas tuo, kad įstatymų leidėjas vartodamas tokias

⁵² Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138 (negalioja).

sąvokas nori pabrėžti asmens veiklos neatitikimą teisėtam teisės panaudojimui, t.y. subjektinės teisės naudojimą ne pagal jos tikslą.

Pirmiausia, siekiant suprasti piktnaudžiavimo teise instituto turinį, būtina išsiaiškinti legalios galimybės pavertimo negatyviu elgesiu mechanizmą. Pamatinėmis piktnaudžiavimo teise instituto kategorijomis galime laikyti „subjektinę teisę“ ir „teisių įgyvendinimą“. Norint suprasti, kokioms sąlygoms ir ketinimams esant subjekto dinamiškas veiksmas gali virsti elgesiu, kuris yra nepriimtinas ir nepateisinamas valstybės ir visuomenės, kyla būtinybė išsiaiškinti subjektyvių teisių esmę ir subjektyvios teisės įgyvendinimo galimybes. Terminu „teisė“ bendrai įvardijama tiek objektinė, tiek subjekcinė teisė. Trumpai paminėtina, kad objektinė teisė – tai sistema pozityviosios teisės normų ir bendrųjų teisės principų, kurie nustato visiems subjektams bendras elgesio taisykles (teises ir pareigas).⁵³ Kitaip nei minėtoji, subjekcinė teisė visada yra personifikuota t.y. susieta su konkrečiu teisinių santykių dalyviu. Lietuvos teisės moksle subjekcinės teisės definiciją pateikia keletas teisės teorijos tyrinėtojų. Prof. A. Vaišvila savo knygoje „Teisės teorija“ teigia, kad subjekcinė teisė – tai konkrečiam asmeniui įstatymo leisto ar neuždrausto elgesio, ginamo valstybės prievarta, rūšis ir mastas.⁵⁴ Prof. S. Vansevičius knygoje „Valstybės ir teisės teorija“ laikosi nuomonės, kad subjekcinė teisė - tai teisės normos nustatytas teisinio santykio dalyvio galimo elgesio matas, o svarbiausias jos bruožas yra galimybė pasinaudoti savo nuožiūra.⁵⁵ Matyti, kad subjekcinę teisę galima apibūdinti kaip konkretaus subjekto, veikiančio visuomenėje ir sąveikaujančio su kitais subjektais, teisės normomis nustatytą galimo elgesio matą ir ribas, kurių paskirtis yra būti tam tikrais saugikliais, t.y. veikti paties asmens labui. Galima teigti, kad subjekcinė teisė apibrėžia leidžiamas subjekto teisinio elgesio galimybių ribas. Vadinas, nenurodant subjekcinės teisės konstrukcijoje, kokio pobūdžio elgesio tikimasi iš subjekto, negalima suprasti bei išsiaiškinti jos paskirties. Subjekcinė teisė, kaip galimo teisės subjekto elgesio matas ir riba, kartu yra jo interesų, poreikių ir tikslų įtvirtinimo forma. Civilinės teisės prasme subjekcinė teisė suprantama kaip civilinės apyvartos subjektui įstatymų suteikta galimybė: veikti atitinkamu būdu arba kaip asmens elgesio ribos.⁵⁶ Akivaizdu, kad konkrečiais atvejais galimo elgesio ribos bus skirtingos, pavyzdžiui, galimo elgesio ribos nuosavybės teisę turinčio asmens ir servitutais disponuojančio asmens.

Konkretūs teisiniai santykiai iki įgyvendinimo yra tik galimo elgesio modelis, bet ne pats elgesys, kuris faktiškai dar neegzistuoja. Asmuo įgyvendindamas subjekcinę teisę, savo konkrečiu

⁵³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 420.

⁵⁴ Ten pat. P. 420.

⁵⁵ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 214.

⁵⁶ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2.P.105.

elgesiu patvirtina individualaus elgesio modelį. Teisės įgyvendinimas – tai naudojimas teisės normų suteiktais ar neuždraustais leidimais – subjektinėmis teisėmis, vykdant tas teises įteisinančias pareigas.⁵⁷ Teisinio reguliavimo procese teisės normos veikia socialinius santykius kaip tam tikri teisinių santykių dalyvių galimo elgesio modeliai. Priklausomai nuo to, kas parašyta teisės normose išskiriamos jų įgyvendinimo formos. Kai kalbama apie pareigas tai jų išraiškos forma bus vykdymas, jei apie draudimą, tai atitinkamų reikalavimų laikymasis. Atsižvelgiant į objektinę teisę, subjektinės civilinės teisės įgyvendinimas – tai galimybių, kurias suteikia atitinkama subjektinė civilinė teisė realizavimas.⁵⁸ Šiuo atveju yra svarbus ryšys tarp įstatymų leidėjo teisės normose formuojamo teisinio elgesio modelio ir faktinio subjekto elgesio subjektinės teisės įgyvendinimo procese. Pabrėžtina ir tai, kad kiekviena subjektinė teisė yra socialiai vertinga tiek, kiek ją galima įgyvendinti, t.y. pasinaudoti subjektinės teisės galimybėmis tenkinti šios teisės subjekto materialinius ir dvasinius poreikius.⁵⁹ Todėl manytina, kad subjektas įgyvendindamas savo civilines subjektines teises turi remtis teisėtu interesu, t.y. įgyvendinti teisę tikslingai. Subjektinės teisės įgyvendinimas tokiu atveju yra individualios asmens valios išraiška, kurios esmė yra tinkamas pasirinkimas, nukreiptas įgyti tam tikrą socialinę naudą. Atkreiptinas dėmesys, kad rusų teoretikai išskiria du pagrindinius principus, turinčius esminę reikšmę nagrinėjant neleistinumo piktnaudžiauti civilinėmis subjektinėmis teisėmis ir civilinės subjektinės teisės įgyvendinimo santykį. Tai laisvės įgyvendinti subjektines teises principas ir civilinės teisės nustatytų įgyvendinimo ribų laikymosi principas. Kiti literatūroje vardinami principai tokie, kaip sąžiningumas, protingumas, atitikimas teisės paskirčiai, teisinių santykių dalyvių interesų solidarumas, turi būti suprantami kaip teisių įgyvendinimo ribas nustatantys pagrindai ir turi būti naudojami vertinant piktnaudžiavimą teise.⁶⁰ Remiantis CK komentaru piktnaudžiavimas savo teise reiškia ir pagrindinių civilinės teisės principų pažeidimą, nes nesąžiningai ir neprotingai besielgiantis žmogus piktnaudžiauja savo teise.⁶¹

Vertinant subjektines teises įgyvendinančio asmens veiksmų teisėtumą, visada siekiama sužinoti konkrečiu atveju nustatytas subjektinės teisės įgyvendinimo ribas. Civilinių subjektnių teisių įgyvendinimo ribos gali būti traktuojamos įvairiai. Tai yra teisės įgyvendinimo klausimas, spendžiamas priklausomai nuo atitinkamos subjektinės teisės paskirties ir turinio, subjekto gebėjimo veikti, nustatytų ribų paskirties ir įgyvendinimo būdų, nuo konkretaus veikimo modelio suformuoto įstatymų leidėjo

⁵⁷ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 299.

⁵⁸ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2. P. 105.

⁵⁹ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 62.

⁶⁰ Порошникова О.А. Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом. Москва: Волтерс Клувер, 2007. P. 47.

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Vilnius: Justitia, 2001 P. 7.

teisės normose, nuo paties subjekto pasirinkto elgesio modelio. Apskritai civilinės subjektinės teisės turinį gali sudaryti trijų rūšių galimybės: a) galimybė turinčiam teisę asmeniui pasirinkti tam tikrą elgesio variantą, b) galimybė reikalauti tam tikro elgesio (tiek aktyvaus, tiek pasyvaus) iš kito asmens, c) imtis pačiam arba reikalauti taikyti teisines priemones savo subjektinei teisei įgyvendinti ir ginti.⁶² Teisės doktrinoje pripažįstama, kad piktnaudžiavimas civilinėmis teisėmis dažniausiai pasireiškia tokiais trimis atvejais:

1. teisę turintis asmuo panaudoja jam suteiktas subjektinės teisės galimybes neleistinam tikslui ir įgyvendina savo teisę ne pagal jos paskirtį;
2. subjektinės teisės suteiktos galimybės įgyvendinamos neleistinomis priemonėmis;
3. savo teisę asmuo gina įstatymo neleidžiamomis gynybos priemonėmis.⁶³

Matyti, kad piktnaudžiavimo subjektinėmis civilinėmis teisėmis atveju ne tik peržengiamos civilinių teisių įgyvendinimo ribos, bet ir pažeidžiamas teisėtumo principas. Individas visada gali teigti, kad jis teisėtai naudojasi jam priklausančia teise, tačiau piktnaudžiavimo teise atveju neteisėtumas – tai svetimos subjektinės teisės pažeidimas nesant tam teisinio pagrindo, pasireiškiantis draudimo nepaisymu. Iš esmės, neleistinumo piktnaudžiauti teise institutą įtvirtinanti teisės norma ir yra teisinės pareigos atsiradimo pagrindas, kuri subjektui piktnaudžiaujant teise yra pažeidžiama ir suponuoja veiksmų neteisėtumą.

Civilinių subjektinių teisių įgyvendinimas ir civilinių pareigų vykdymas yra vienas nuo kito neatsiejami.⁶⁴ Nenuostabu, kad nagrinėjant piktnaudžiavimo teise institutą šis klausimas išlieka itin aktualus. Civilinių teisių įgyvendinimo veiksmingumą lemia tinkamas pareigų vykdymas.⁶⁵ Piktnaudžiavimo teise atveju subjektui priklausančių civilinių subjektinių teisių įgyvendinimas pasižymi ydingumo elementu. Kaip jau buvo minėta, subjektinė teisė numato teisės turėtojiui leistino elgesio ribas t.y. suteikia subjektui galimybę veikti pačiam arba reikalauti atitinkamo elgesio iš pareigas turinčių asmenų. Pastaruoju atveju, subjektinė teisė vadinama reikalavimo teise. Subjektyvi pareiga yra privalomo subjekto elgesio, kurio asmuo turi laikytis matas ir riba. Pasak prof. V. Pakalniškio privalomas elgesys koresponduoja su reikalavimo teise, t.y. įpareigotas asmuo veikia reikalavimo teisę turinčio asmens naudai.⁶⁶ Šiuo aspektu, svarbu atkreipti dėmesį, kad jei asmuo turintis reikalavimo teisę, ją netinkamai ir nepagrįstai įgyvendins asmens vykdančio pareigą atžvilgiu, tuomet piktnaudžiaujant teise, bus pažeidžiama ne subjektinė teisė, nes tokių įpareigotas asmuo šiuo

⁶² Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 535.

⁶³ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 110.

⁶⁴ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2. P. 106.

⁶⁵ Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 536.

⁶⁶ V. Pakalniškio Oficiali internetinė svetainė <http://www3.mruni.lt/~vypaka/> (žiūrėta: 2010-08-15).

atveju neturi, tačiau yra galimybė, kad bus pažeisti pareigą vykdančio asmens interesai. Teisės teorijos ir civilinės teisės atstovai interesą tapatina su asmens poreikiais ir jų tenkinimu, tačiau manytina, kad interesas neturi būti klaidingai tapatinamas tik su pačia subjektine teise. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės pripažinti interesai – juridiniai interesai. Pasak E. Krašeninikovo juridiškai reikšmingas interesas, kai intereso turėtojas neturi subjektinės teisės, bet įstatymas gina jo interesą.⁶⁷ Remiantis LR CK 1.2 str. 2 d. civilinės teisės gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismas, jeigu toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti, matyti, kad įstatymų leidėjas laiko teisėtą interesą atskira teisine kategorija. Teisės moksle tokią poziciją patvirtina ir prof. V. Pakalniškis teigiantis, kad teisėtas interesas – egzistuoja ir kaip subjektinės teisės substancija, ir kaip savarankiškas teisinis reiškinys.⁶⁸ Draudimo piktnaudžiauti teise atveju svarbu, kad įstatymų leidėjas įtvirtina reglamentuojančioje teisės normoje, kad yra ginamos ir saugomos nuo pažeidimo, ne tik subjektinės teisės, bet ir asmens interesai. Priešingu atveju, atsirastų nepagrįsta disproporcija ir galima būtų teigti, kad draudimas piktnaudžiauti teise nefunkcionalus, kai nukenčia tik teisėti asmens interesai.

Paminėtina, kad pareiga gali būti suprantama kaip subjektinės teisės turinio elementas, pavyzdžiui, kai teisę turintis subjektas turi pareigą įgyvendindamas savo teises nepažeisti neleistinumą piktnaudžiauti teisėmis draudimo, bei pareiga kaip civilinių teisinių santykių elementas, kuomet ji yra vykdoma kitos šalies atitinkamais veiksmais. Kadangi subjektinės civilinės teisės įgyvendinamos civilinio santykio struktūroje esminę reikšmę turi, ne tik paties asmens realizuojančio savo absoliučias teises aktyviai arba pasyviai atliekamos pareigos, bet tai pat ir koresponduojančios pareigos kito asmens, susieto civiliniu teisiniu ryšiu, nustatančiu tarpusavio teises ir pareigas prievoliniuose civilinės teisės santykiuose. Kaip jau minėta pastaruoju atveju subjektas turi tik reikalavimo teisę į kitą teisinio santykio dalyvį, todėl negali pats autonomiškai įgyvendinti savo teisės ir yra būtini ir kito asmens veiksmai. Civilinė teisė garantuoja ne tik civilinių pareigų įvykdymą, bet nustato ir civilinių teisių įgyvendinimo, t.y. asmens, turinčio teisę reikalauti iš kito asmens atlikti jo naudai tam tikrus veiksmus, elgesio ribas ir sąlygas.⁶⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad šiuolaikinei civilinei teisei vienas iš svarbiausių keliamų tikslų yra vienodai saugoti ne tik subjektinių teisių turėtojo, bet subjektinių pareigų turėtojo teises ir interesus. Manytina, kad asmuo piktnaudžiaudamas savo teise, t.y. netinkamai ją įgyvendindamas eliminuoja kitos civilinio santykio šalies atsakomybę už netinkamą pareigų vykdymą.

⁶⁷ Ten pat. Cituota pagal: Крашенников. Е. А. Интерес и субъектное гражданское право // Правоведение. 2000, Nr.3. P. 133-134.

⁶⁸ V. Pakalniškio Oficiali internetinė svetainė <http://www3.mruni.lt/~vypaka/> (žiūrėta: 2010-08-15).

⁶⁹ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ramutė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T 1. P. 64.

Vadovaujantis požiūriu į teisę kaip į teisių ir pareigų vienovę visada siekiama išsaugoti teisės ir pareigos pusiausvyrą. Piktnaudžiaujanti savo teise šalis sukuria situaciją, kuri suteikia galimybę kitai šaliai netinkamai vykdyti pareigą. Tarkime, kad asmuo paskolino atitinkamą pinigų sumą kitam subjektui neterminuotam laikui. Kreditorius turi teisę atgauti pinigus pagal susitarimą, t.y. kita šio civilinio teisinio santykio šalis turi pareigą įvykdyti prievolę. Jei modifikuotume situaciją į piktnaudžiavimo teisę atvejį, tarkime, kad kreditorius reikalauja be jokios priežasties, kad kita šalis grąžintų pinigus sekančią dieną po jų suteikimo. Vadinasi, kreditorius nustato nepagrįstai trumpus terminus įvykdyti pareigą, neatitinkančius protingo termino sampratos ir nesąžiningus skolininko atžvilgiu. Kreditorius piktnaudžiaudamas savo teise gauti prievolės įvykdymą, nepagrįstai apsunkina skolininko pareigą. Šiuo atveju skolininkas pripažįsta kreditoriaus teisę atgauti skolą ir nori įvykdyti savo įsipareigojimus, t.y. turi interesą grąžinti skolą, tačiau dėl kreditoriaus socialiai neteisingo elgesio, pareigą vykdys netinkamai. Visai pagrįsta jei pareigą turintis civilinio teisinio santykio subjektas atsisako vykdyti savo pareigą, remdamasis kitos šalies piktnaudžiavimu, o kita šalis kreipiasi į teismą, reikalaudama prievarta įgyvendinti jo teisę, teismas, nustatęs piktnaudžiavimą gali atsisakyti ginti ieškovo teisę. Tokiu atveju pati reikalavimo teisė (pvz., grąžinti skolą) neišnyksta ir galės būti įgyvendinta išnykus piktnaudžiavimo aplinkybėms.⁷⁰ Vadinasi, piktnaudžiavimas teise eliminuos atsakomybę už pareigos neįvykdymą taip kaip reikalaujama, nes teisės turėtojas įgyvendina savo teisę netinkamu būdu. Manytina, kad piktnaudžiavimas teise bus ir tokiu atveju jei kreditorius savo reikalavimus nukreips į paskutinį skolininko turtą ir šiam neliks lėšų pragyvenimui. Šiuo atveju draudimas piktnaudžiauti teise siekia apsaugoti civilines pareigas turinčią civilinio teisinio santykio šalį nuo nesąžiningų ir nepagrįstų reikalavimų, jei kita šalis siekia ne patenkinti savo interesą, o turi tikslą sutrukdyti kito asmens normalią gyvenimo tėkmę.⁷¹ Iš esmės kreditorius naudojasi jam teisėtai priklausančia teise, tačiau jei žinodamas apie susiklosčiusią situaciją vis tiek siekia įgyvendinti savo teisę, neturėdamas teisėto intereso tuomet svarstyтина, ar tai daro tinkamai. Nors tokiu atveju kreditorius civilinės teisės prasme teisės pažeidimo neįvykdys ir jo teisinės pasekmės netaikomos, tačiau galima kalbėti apie piktnaudžiavimą teise, t.y. akcentuoti elgesio socialinį kenksmingumą. Taip pat manytina, kad tokiu atveju reiktų įvertinti ar subjektas turi tikslą, t.y. ar kreditorius siekia gauti prievolės įvykdymą vien dėl ar savanaudiškų tikslų, ar siekdamas pakenkti skolininkui. Tai pat derėtų įvertinti, kad subjekto veikiančio civilinėje apyvartoje ekonominė padėtis vienaip ar kitaip keisis, todėl manytina, kad kreditorius atsiradus galimybei galės patenkinti savo reikalavimą ir taip nebus pažeistas interesų balansas. Visiškai kitaip būtų vertinama situacija jei pavyzdžiui, skolininkas perleistų turtą

⁷⁰ Ten pat. P. 65.

⁷¹ Ten pat. P. 64.

siekdamas dirbtinai sukelti savo nemokumą ir taip išvengti prievolių vykdymo kreditoriui. Šiuo atveju netgi būtų galima svarstyti, ar skolininkas nepiktnaudžiavo teise. Taigi šiuolaikinėje teisingumo sampratoje, net ir tuo atveju, kai asmuo veikia remdamasis savo teise, jis gali būti pripažintas pažeidusiu kito asmens teises ar interesus.

Negalima apibrėžti visų nepageidaujamų civilinių teisių įgyvendinimo būdų, negalima jų visų uždrausti, todėl įstatymų leidėjas numato saugiklį – neleistinumą piktnaudžiauti teise. LR CK 1.137 str. 3 d. numatyta, kad draudžiama piktnaudžiauti teise t.y. įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus arba darytų žalos kitiems asmenims ar prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai.⁷² Šis draudimas taikomas tais atvejais, kai specialiais atvejais neleistinumas piktnaudžiauti teise nėra reglamentuotas kitaip.⁷³ Vadinasi, teismas, pripažindamas asmenį piktnaudžiaujančiu teise, turi vadovautis ne tik jau minėtais LR CK 1.2 ir 1.137 str., bet ir nuo bylos aplinkybių priklausančiais teisės aktais, kuriuose yra nurodytos su tuo aktu susijusiu asmenų teisės, kurių negalima pažeisti, ir pareigos, kurias vykdyti negalima trukdyti. Taip bus lengviau išsiaiškinti ir įvertinti, kokio laipsnio yra piktnaudžiavimas teise ir kokiomis konkrečiai teisėmis subjektas piktnaudžiauja. Pavyzdžiui, sprendamas byla, susijusią su mokesčių mokėjimu, teismas turės vadovautis mokesčių administravimo įstatymu, kuris reglamentuoja mokesčių mokėtojo ir mokesčių inspekcijos pareigūnų veiksmus, teises ir pareigas, kad būtų aišku ir tikslu, kokia teise ir kaip buvo piktnaudžiaujama. Taip teismas nepriekaištingai įgyvendins teisingumo principą, nes bus pasiremta tiek bendraisiais teisės principais, tiek specialiosiomis normomis, kitais norminiais aktais.⁷⁴ Iš LR CK įtvirtintos nuostatos darytina išvada, kad pats terminas piktnaudžiavimas teise reiškia, jog subjektinės teisės turėtojas pažeidžia tam tikrą jam nustatytą teisinę pareigą, ne tiesiog turėdamas atitinkamą subjektinę teisę, o ją netinkamai realizuodamas ir taip peržengdamas ribas. Įstatymų leidėjas įtvirtina platesnę piktnaudžiavimo teise sampratą, nors pabrėžtina, kad konkretus teisinis reikalavimas visada turėtų būti siejamas su pareigomis. Kritikuotina tai, kad įstatymų leidėjas piktnaudžiavimą teise apibūdina gana plačiai, nes iš esmės kiekvienas civilinės subjektinės teisės įgyvendinimo ribų peržengimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu teise. Tai pasireiškia tuo, kad asmuo atlieka veiksmus įgyvendindamas savo teisę, tačiau atliekant tuos veiksmus neleistinai viršijamos teisės įgyvendinimo ribos ir pažeidžiamos kitų

⁷² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis, c. b. UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“, Nr. 3K-3-58/2009, kat. 20.3.8; 25.2; 44.2.1; 44.5.2.1; 44.5.2.17.

⁷⁴ P. Karlonas. Piktnaudžiavimas teise: samprata, taikymo problemos Lietuvos teisėje, Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos analizė // Teisinės minties šventė – 2005. P. 224.

asmenų teisės.⁷⁵ Kita vertus, V. Gribanovas akcentuoja, kad piktnaudžiavimas teise yra ypatingos rūšies civilinės teisės pažeidimas, kai įgyvendindamas savo teisę, teisės subjektas paprastai neperžengia bendrojo elgesio normų, kurias nustato šios teisės turinys, bet panaudoja neleistinas tos teisės realizavimo formas ir būdus.⁷⁶ Panašios pozicijos laikosi ir doc dr. L.V. Papirtis teigdamas, kad draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas įgyvendinant civilines teises yra civilinis teisinis pažeidimas net ir nesant specialios normos, nurodančios konkretų veiksmą, atsiradusį vykdant civilines teises, neteisėtumo. Dėl to piktnaudžiavimas teise – savarankiška, specifinė civilinių teisių įgyvendinimo pažeidimo forma.⁷⁷ Manytina, kad specifika šiuo atveju yra, kad piktnaudžiavimu teise laikomi ne vien tik tie atvejai, kai yra pažeidžiamos subjekcinės teisės, bet ir tada, kai asmuo realizuodamas savo teisę kenkia įpareigoto asmens teisėtiems interesams.

Kitas svarstytinas aspektas yra, kad teisės moksle nepagrįstai laikomasi pozicijos, kad piktnaudžiavimas teise pagal LR CK 1.2 ir 1.137 straipsnius yra deliktas, t. y. teisės pažeidimas.⁷⁸ Manytina, kad piktnaudžiavimo teise negalima laikyti deliktu, nes pastarasis visada yra subjekcinės teisės pažeidimas, o jau buvo minėta, kad piktnaudžiavimas teise kaip draudimo pažeidimas bus ir tuomet, kai pažeidžiami tik teisėti interesai. Pirmiausia, remiantis įstatymų leidėjo ketinimų metodu piktnaudžiavimo teise instituto nuostatos buvo įtvirtintos atskiru straipsniu pirmoje knygoje, reglamentuojančioje bendrąsias nuostatas. Priešingai, nei Prancūzijos civilinėje teisėje, piktnaudžiavimas teise išskiriamas, kaip atskiras specifinis institutas, kurio visa apimtimi neapima generalinis deliktas. Šiuo atveju, svarbu nustatyti delikto ir piktnaudžiavimo teise tarpusavio ryšį. Prof. V. Mikelėnas teigia, kad deliktas – neteisėtas valinis veiksmas, kuriuo padaroma turtinė ar neturtinė žala kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo prieš žalai atsirandant neturėjo jokių civilinių santykių.⁷⁹ LR CK 6.263 straipsnyje suformuluotos pagrindinės deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės. Deliktais yra laikomi visi LR CK XXII skyriaus trečiajame skirsnyje nurodyti atvejai, o kitos nenurodytos situacijos gali būti pripažįstamos deliktu, remiantis generalinio delikto institutu ir jei atitinka visas įstatyme numatytas civilinės atsakomybės sąlygas. Manytina, kad piktnaudžiavimo teise atveju specifiskumas pasireiškia tuo, kad pakanka paties draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo fakto ir nėra reikalaujama įrodyti, kad yra kilusi reali žala, t.y. žala nėra būtina sąlyga taikyti šio instituto pasekmes. Piktnaudžiavimo faktas nereikalauja, kad būtų nustatyta, jog padaryta konkreti žala,

⁷⁵ Aviža S., Bosaitė A., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 542-543.

⁷⁶ Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. Москва: Статут, 1972. P. 68.

⁷⁷ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2. P. 108-109.

⁷⁸ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 1997. T 1. P. 16.

⁷⁹ Mikelėnas. V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 17.

pripažįstama, kad piktnaudžiavimo teise atveju užtenka ir grėsmingos žalos kilimo galimybės.⁸⁰ Dažniausiai subjektui piktnaudžiaujant teise, yra daromas tam tikras neigiamas poveikis kito asmens teisėms ir teisėtiems interesams, tačiau tuo pačiu toks veikimas nepasiekia tokio laipsnio, kad būtų padaryta žala delikto prasme. Tuo tarpu delikto atveju turinė arba neturinė žala yra vienas iš būtinų elementų. Taigi nors asmuo ir piktnaudžiauja teise, tačiau jei reali žala nėra kilusi, vadinasi, nėra vienos iš įstatyme numatytų sąlygų, leidžiančių piktnaudžiavimą teise laikyti deliktu, t.y. negalime nustatyti vienos iš būtinų sąlygų, kuri suponuoja civilinės atsakomybės taikymą. Asmuo nelaukdamas galimų nepageidaujamų pasekmių, t.y. kol žala jam bus padaryta, gali kreiptis dėl jau įvykdyto piktnaudžiavimo teise. Kita vertus, akivaizdus piktnaudžiavimas, kuriuo sąmoningai sukeliama žala, pažeidžiant bendro pobūdžio draudimą nustatytą LR CK 1.137 str. 3 d. jau bus laikomas deliktu su atitinkamais padariniais. Manytina, kad tokiu tikslu įstatymų leidėjas ir įtvirtino minėto draudimo antrąjį sakinį, kuriame akcentuojama, kad žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Deliktinės atsakomybės pagrindas yra teisinės pareigos, numatytos teisės aktuose, pažeidimas. Teismų praktikoje tai pat pripažįstama, kad jeigu pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, taikytina civilinė deliktinė atsakomybė.⁸¹ Kuo aukštesnė teisinė kultūra tuo anksčiau gali būti išspręsti visuomenėje bei civilinėje apyvartoje kylantys konfliktai, t.y. piktnaudžiavimo lygmenyje. Stadijoje iki konkrečios žalos padarymo piktnaudžiavimas teise dar nėra deliktas, todėl šioje perspektyvoje atsiskleidžia ir svarbus teismų formuojamos praktikos vaidmuo nagrinėjant piktnaudžiavimo teise institutą.

Piktnaudžiavimas teise beveik visuomet pasireiškia antisocialiniu elgesiu, kuomet subjektas savo teise naudojasi siekdamas pakenti bei neprotingai, nesąžiningai ar net amoraliai įgyvendina teisę. Akivaizdu, kad gali būti piktnaudžiaujama tik subjektui priklausančia teise, nes piktnaudžiavimas teise išimtinai grindžiamas subjektine teise. Manytina, kad piktnaudžiavimas teise yra susijęs su drastiškais subjekto veiksmais siekiant įgyvendinti savo teisę, padaryti kam nors žalos ar siekiant sau naudos. Nėra lengva nustatyti kada jau pradėdama piktnaudžiauti ir peržengiama teisėto įgyvendinimo riba. Kaip teigia CK komentaro autoriai piktnaudžiavimas savo teise gali turėti tiesioginį tikslą padaryti žalos kitų asmenų interesams, gali ir neturėti tokio tikslo, tačiau objektyviai padaryti žalos kitiems asmenims.⁸² Skirtingų valstybių teisės sistemose dažnai įstatymų leidėjas atskirai įtvirtina normą, kurioje

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 10 d. nutartis, c. b. Žilvino Budros individuali įmonė "Sėkmės sistemos" v. AB "Lietuvos telekomas", UAB "Lietuvos telekomo verslo sprendimai", Nr. 3K-3-927/2001, kat. 31.4; 37.6; 37.7; 37.9; 39.6.1.;49.1.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c.b.Ž. v. 553-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija., Nr 3K-7-1156/2002, kat. 31.4; 36.4; 47.3; 94.1; 94.2.

⁸² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Vilnius: Justitia, 2001. P. 270.

piktnaudžiavimas teise siejamas su išskirtiniu tikslu sukelti žalą, tai yra minėtasis *chicane* institutas. Tokiu atveju įstatymų leidėjas orientuojasi labiau į subjektyviąją piktnaudžiavimo teise teorijos kryptį. Naudojantis lyginamuoju metodu teigtina, kad LR CK įtvirtintas bendro pobūdžio draudimas piktnaudžiauti teise įstatymų leidėjo nėra siejamas su subjekto išimtinu ir tiesioginiu tikslu sukelti žalą, t.y. orientuojamasis į objektyvius kriterijus. Nors pati piktnaudžiavimo teise sąvoka LR CK nėra pateikta, tačiau analizuojant 1.137 str. 3 d. matyti, kad įstatymų leidėjas numato alternatyvius kriterijus, į kuriuos atsižvelgiama vertinant veiksmus atitinkančius piktnaudžiavimą teise:

- Įgyvendinant civilines teises naudojami būdai ir priemonės, kurie be teisinio pagrindo *pažeidžia* kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus;
- Įgyvendinant civilines teises naudojami būdai ir priemonės, kurie be teisinio pagrindo *suvaržo* kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus;
- Įgyvendinant civilines teises naudojami būdai ir priemonės, kurie *daro žalos* kitiems asmenims;
- Įgyvendinant civilines teises naudojami būdai ir priemonės, kurie *prieštarauja* subjektinės teisės paskirčiai;

Tiesa, reiktų atkreipti dėmesį į trečiąjį punktą, kuriame kalbama apie žalą kitiems asmenims, tačiau nėra akcentuojama, kad turi būti išskirtinis specifinis tikslas sukelti žalą kitam asmeniui, t.y. nesiremiam vien tik subjektyviais požymiais, kas yra pagrįsta tuo, kad civilinei teisei apskritai yra reikšmingiausias būtent objektyvaus elgesio vertinimas.⁸³ Tuo pačiu apskritai piktavališkas tikslas kito asmens atžvilgiu, manytina, kad nėra paneigiamas, t.y. teisės įgyvendinimas tyčia darant neigiamą poveikį, kurio siektinas rezultatas yra pakenkti kitam asmeniui, turėtų būti pripažįstamas piktnaudžiavimu teise. Svarstyta, ar vis dėlto neturėtų būti įtvirtintas tiesiogiai įtvirtinta tokia konstrukcija „*draudžiama įgyvendinti civilinės teisės siekiant pakenkti*“, t.y. būtų aiškus išskirtinis tikslas nesiejant jo su realia žala, nes dabar tokį tikslą galime išvesti tik netiesiogiai iš kitų LR CK 1.137 str. 3 d. numatytų kriterijų. Manytina, kad šiuo atveju teismui praktiškai taikant piktnaudžiavimo teise institutą gali kilti teisinio neapibrėžtumo situacija, kuomet neaišku, ar tikslas pakenkti yra išskirtinis piktnaudžiavimo teise požymis ir turėtų būti nustatomas visais atvejais, ar vis dėlto ne. Diskutuotina, gal įstatymų leidėjas tiesiogiai neakcentuoja jokio tikslo, nenorėdamas apsiriboti ar susieti tikslą išskirtinai su žala, kas itin populiariu kitų valstybių praktikoje, nors daugelis užsienio valstybių yra susidūrusios su tuo, kad tokia koncepcija kelia tam praktinių problemų, nes ši išskirtini

⁸³ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/ VU – V. 2007. P. 73.

tikslą yra sudėtinga įrodyti.⁸⁴ Viena vertus, kritikuotina tokia įstatymų leidėjo pozicija, nes visgi aiškus „*siekiant pakenkti*“ konstrukcijos įtvirtinimas ir akcentavimas leistų išryškinti, kokią įtaką piktnaudžiaujant teise turi subjekto tikslas. Kita vertus, galima teigti, kad plati piktnaudžiavimo teise koncepcija įtvirtinta įstatyme neapsiriboja tik tais atvejais, kai asmuo turi tikslą pakenkti kitam asmeniui, tačiau apima ir tokias situacijas, kuomet visuomenės atžvilgiu siekiama užkirsti kelią nepagrįstai disproporcijai tarp vienos šalies gaunamos naudos kito subjekto sąskaita. Vadinasi, piktnaudžiavimu teise pripažįstami ir tokie atvejai, kai subjektas gali ir neturėti tiesioginio žalos siekimo tikslo, tačiau siekdamas tam tikros naudos sau ar patenkindamas savo interesus netinkamais veiksmais, įgyvendina savo teisę, o būtent piktnaudžiauja.

Kitas svarbus kriterijus yra teisėto intereso stoka, t.y. be teisėto pagrindo. Manytina, kad būtent ši teisinė konstrukcija apima ir teisės turėtojo ketinimų nesąžiningumą, kai jis naudojasi teisėmis su turėdamas tikslą sukelti žalą kitam asmeniui ar kitaip pakenkti, bei ir tais atvejais kai asmuo ignoruoja teisinę pareigą naudotis savo teisėmis apdairiai ir rūpestingai ir net nesidomi ar naudojimosi būdai yra teisėti ar ne. Šis kriterijus suteikia lankstumo piktnaudžiavimo teise normai, nes šiuo atveju tyčia padaryti asmeniui žalą ir asmens didelis aplaidumas gali būti vertinami kaip ekvivalentai. Abu šie elementai prieštarauja teisėtam pagrindui, jeigu bus nesilaikoma draudimo piktnaudžiauti teise. Paminėtina, kad kitose valstybėse tokiose kaip Šveicarija, Graikija, Turkija šis kriterijus nėra atskirai įtvirtintas įstatymų leidėjo, tačiau teisminėje praktikoje išvedamas iš sąžiningumo koncepcijos⁸⁵, t.y. veiksmas prieštaraujantis sąžiningumui pasižymi teisėto intereso stoka ir yra laikomas piktnaudžiavimu. Tuo tarpu remiantis LR CK įtvirtintu reglamentavimu galima teigti, kad tais atvejais, kai nenagrinėjamas tikslas padaryti žalą, galima atkreipti dėmesį ar teisė nėra įgyvendinama neturint teisėto ir rimto intereso, nes tokiu atveju elgesys gali būti vertinamas kaip piktnaudžiavimas teise.

Įstatymų leidėjas, drausdamas, kitų asmenų teisių ir interesų pažeidimo ir suvaržymo galimybę akcentuoja dar vieną kriterijų – neproporcingumo galimybę tarp teisės turėtojo naudos įgyvendinant teisę ir galimos žalos kitiems asmenims. Iš esmės asmuo pasirinkdamas teisės įgyvendinimo būdus ir priemones, negali vadovautis perdėtu egoizmu, savanaudiškumu bei visišku ignoravimu ar nepaisymu kitų asmenų teisių ir interesų. Jei tokiu atveju teisės turėtojo siekiama nauda pasireiškia kitų asmenų teisių ir interesų suvaržymu ir pažeidimu, subjektas įgauna pernelyg didelį pranašumą, nelieka pusiausvyros tarp asmenų konkuruojančių interesų ir teisių, o asmens elgesys laikomas socialiai žalingu, t.y. piktnaudžiavimu teise. Kartu nevertėtų pamiršti, kad nepagrįsta disproporcija griauna pusiausvyrą tarp asmens įgyvendinamų teisių ir pareigų, kurių asmuo pats

⁸⁴ Cueto - Rua. J. Abuse of Rights // Louisiana Law Review. 1975, Nr. 35. P. 988.

⁸⁵ International encyclopedia of comparative law / red. Tunc. A. Tübingen: Mohr Siebeck, 1975. T 11. P.110.

savanoriškai įsipareigoja laikytis. Pripažįstant tokį elgesį piktnaudžiavimu subjektine civiline teise, svarbu yra atsižvelgti, kad įstatymų leidėjas remiasi civilinių santykių dalyvių protingumo ir sąžiningumo prezumpcija, t.y. įstatymas garantuoja gynybą priklausomai nuo to ar teisės įgyvendinamos tinkamai, protingai ir sąžiningai.⁸⁶

Daugiausia diskusijų keliantis yra kriterijus pagal kurį piktnaudžiavimu teise yra laikomi tokie subjekto veiksmai, kurie prieštarauja subjektinės teisės paskirčiai. Akivaizdu, kad visuomenė yra suinteresuota, kad kiekvienas jos narys galėtų patenkinti savo poreikius naudodamasis teise visuomenei priimtinu būdu. Šiuo atžvilgiu įstatymų leidėjas numatydamas subjektinės teisės paskirties kriterijų, siekia garantuoti, kad asmuo įgyvendins savo poreikius konkrečiai tai subjektinei teisei nustatyto tikslo ribose. Vadinasi, naudojimasis teise turi atitikti jos funkcionalumo ribas, kurias ir apsprendžia subjektinės teisės paskirtis. Lietuvių kalbos žodyne yra pateikiamos tokios galimos „paskirties“ reikšmės: iš anksto numatytas tikslas, panaudojimo sritis arba pagrindinė funkcija.⁸⁷ Matyti, kad, norint apibrėžti civilinės subjektinės teisės paskirtį, svarbu yra išsiaiškinti kokiam tikslui įgyvendinti įstatymų leidėjas įtvirtino tą teisę. Įdomu, tai kad įstatymų leidėjas sudarydamas teisės normas nenaudoja tokios teisinės konstrukcijos kaip „šios subjektinės teisės paskirtis yra“, kur daugtaškio vietoje būtų aiškiai tiksliai ir apibrėžtai įvardinta kiekvienos subjektinės teisės paskirtis. Manytina, kad toks reglamentavimas suponuoja tai, kad konflikto atveju paliekama teismui spręsti kokia yra subjektinės teisės paskirtis ir ar konkretus naudojimasis teise jos nepažeidžia. Tuomet pagrįstai teigtina, kad analizuojamas piktnaudžiavimo teise kriterijus gali sukelti tam tikrą teisinį neapibrėžtumą ir netikrumą, nes galima situacija, kad asmuo netinkamai įsisavins atitinkamos civilinės teisės paskirtį. Maža to, visuomet yra sunku nusakyti kiekvienos subjektinės teisės paskirtį izoliuotai, todėl orientuojantis į šį kriterijų gali būti svarbūs ir kiti veiksniai tokie kaip istorinių bei faktinių aplinkybių kontekstas ir pan. Paminėtina, kad piktnaudžiavimo teise genezės kontekste ši formuluotė dažnai užsienio valstybių įstatymų leidėjų buvo siejama konkrečiai su socialine ir ekonomine subjektinės teisės paskirtimi.⁸⁸ Manytina, kad toks šio kriterijaus susiejimas yra nekorektiškas ir pakankamai pavojingas, nes tarnauja ideologijos įtvirtinimui, pavyzdžiui socialistinio valstybių periodo atveju. Teigtina, kad įstatymų leidėjas laikosi idėjos, kad paisymas subjektinės teisės paskirties yra ne tik sąžiningo veikimo garantija, bet ir pagarbos kitų asmenų teisėms išraiška. Taigi, jei asmuo žino (preziumuojama, kad jis pajėgus

⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁸⁷ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. / vyr. red. Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 513.

⁸⁸ Greaves V. E. The Social-Economic Purpose of Private Rights: Section 1 of the Soviet Civil Code. A Comparative Study of Soviet and Non-communist Law // New York University Law Quarterly Review. 1934, Nr 2. Prieiga internetu: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/nylr12&div=16&id=&page=> (žiūrėta: 2010-09-30).

savo suvokimo ribose pats išsiaiškinti konkrečią paskirtį), kad naudojasi teise priešingai jos paskirčiai ir savo veiksmais gali sukelti socialiai nepriimtina žala, bet nevengia piktybiško ar nesąžiningo veikimo savo naudai, vadinasi jis peržengia subjektinės teisės funkcionalumo ribas ir piktnaudžiauja teise atsisakydamas galimybės naudotis teise tinkamai, t.y. pagal jos paskirtį. Tokiu atveju pats subjektas priima veikimo riziką su visais iš to sekančiomis pasekmėmis. Vis gi darytina išvada, kad šis kriterijus praktiniu aspektu yra gana problematiškas. Nežiūrint formalaus tekstinio nekonkretumo, kompetentingi yra tik teismai nagrinėjant civilinį ginčą, nustatydami šios vertybinio – vertinamojo pobūdžio nuostatos turinį kiekvienu atveju, atlikdami konkrečių aplinkybių objektyvų vertinimą.

Piktnaudžiavimo teise atveju gali kilti dvejopi neigiami padariniai. Vieni jų yra specifiniai, būdingi išskirtinai tik šiam institutui. Manytina, kad asmuo sąmoningai, vadovaudamasis nesąžiningais tikslais atlieka veiksmus traktuojamus kaip piktnaudžiavimas teise. Šiuo pagrindu teismas gali atsisakyti ginti tą subjektinę teisę, kuri iš pirmo žvilgsnio galbūt atrodo teisėta ir teisinga, tačiau iš tikrųjų asmuo ja piktnaudžiauja sukeldamas tokias neigiamas pasekmes, kaip kitų asmenų teisių bei jų įgyvendinimo ir pareigų vykdymo suvaržymas. Remiantis civilinės teisės normų sisteminiiais ryšiais atsisakydamas ginti teisę yra išimtis iš bendrosios taisyklės, kad civilines teises saugo įstatymai. Šiuo atveju, įstatymų leidėjas siekdamas pažaboti piktnaudžiavimą teise, numatė priemones proporcingos siekiamam teisėtam tikslui, t.y. suteikė teismui galimybę riboti subjektinių civilinių teisių apsaugą. Manytina, kad taikoma sankcija – atsisakyti ginti teisę turi prevencinį pobūdį, t.y. siekiama, kad piktnaudžiaujantis asmuo nutrauktų savo neteisėtą teisės įgyvendinimą. Maža to, atsisakymas ginti teisę, kuria yra piktnaudžiaujama, pirmiausia yra nukreiptas į teisės turėtoją, kuris turi prisiimti neigiamus padarinius, nes iš esmės pats savo veiksmais atsisakė garantuojamos teisės gynybos, ir tik paskui netiesiogiai gina ignoruojamosios civilinių santykių šalies interesus. Kita galima piktnaudžiavimo teise atveju pasekmė, kaip jau buvo minėta yra civilinė atsakomybė. Įstatymų leidėjas šio instituto pritaikymo galimybes esant piktnaudžiavimui teise konkrečiai sieja su žala, t.y. žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Civilinės atsakomybės pagrindą paprastai sudaro žala (nuostoliai), neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys tarp žalos (nuostolių) ir neteisėtų veiksmų bei kaltė. Manytina, kad šiuo atveju turi būti analizuojamos visos civilinės atsakomybės sąlygos nurodytos įstatyme, atsižvelgiant į specifiškumą, kad yra sprendžiama dėl neteisėtumo, būtent asmeniui naudojantis teise.

Taigi, atsižvelgiant į šiame darbe pateiktą įstatymo normų analizę bei kitus argumentus darytina išvada, kad savo esme piktnaudžiavimo teise institutas yra atsakingas už kokybišką naudojimąsi civilinėmis subjektinėmis teisėmis. Neleistinumą piktnaudžiauti teise įtvirtinanti teisės norma, numato draudimą, kuris nustato naudojimosi teise konkrečius apribojimus teisės turėtojo

atžvilgiu, tuo pačiu tai yra teisinė garantija, kad civilinės subjektinės teisės būtų realizuojamos pagal jų paskirtį, siekiant išvengti atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Iš LR CK 1.137 str. turinio išplaukia bendrojo pobūdžio teisinė pareiga asmeniui – sąžiningai įgyvendinti savo civilinės teisės, kuri be išimčių taikoma visais atvejais naudojantis subjektinėmis civilinėmis teisėmis. Piktnaudžiavimo teise atveju sukuriama tam tikra teisėtumo fikcija, nes asmuo naudojasi teisėtai priklausančia civiline subjektine teise. Realizuojant teisės normoje numatytą elgesio modelį subjektas, manytina, kad vadovaujasi nesąžiningais ar savanaudiškais ketinimais ir įgyvendina paslėptus, neleistinus ar net piktdžiugiškus tikslus, siekdamas pakenkti kitam asmeniui ar gauti naudos. Visgi įstatymų leidėjas reglamentuodamas neleistinumą piktnaudžiauti teise institutą tiesiogiai nesieja paties piktnaudžiavimo su tikslais ir ketinimais, todėl piktnaudžiavimas teise nustatomas pirmiausia vadovaujantis objektyviais kriterijais. Taigi, jei asmuo netinkamai įgyvendina savo civilines subjektines teises ir atlikti veiksmai, remiantis LR CK 1.137 str. 3 d. numatytais kriterijais apibūdinami kaip nepageidaujami, t.y laikomi piktnaudžiavimu, iš kurio seka ne tos pasekmės, kurios buvo numatytos tam tikros civilinės subjektinės teisės modelio turinyje, bet atsirandančios tiesiogiai iš bendrojo pobūdžio draudimo įtvirtinto LR CK 1.137 str. 3 d. pažeidimo.

II DALIS. PIKTNAUDŽIAVIMO TEISE INSTITUTO IDENTIFIKAVIMO PROBLEMOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Ankstesnėje dalyje buvo nagrinėta užsienio patirtis plėtojant ir reglamentuojant draudimą piktnaudžiauti teise bei Lietuvos civilinės teisės sistemoje vyraujanti neleistinumą piktnaudžiauti teise samprata teoriniu lygmeniu. Tačiau vien tik konceptualus šios teisinės konstrukcijos nagrinėjimas yra nepakankamas, nes kritiškai įvertinti neleistinumą piktnaudžiauti teise reglamentavimo apibrėžtumą ir išbaigtumą galima tik analizuojant šio teisinės konstrukcijos dinamiką, t. y. kaip kiekvienu konkrečiu atveju taikomas draudimas piktnaudžiauti teise faktinėje situacijoje. Funkcionalumo požiūriu, pravartu nagrinėti draudimą piktnaudžiauti teise formuojamos teismų praktikos kontekste. Šioje dalyje bus nagrinėjama teismų praktika, kurios analizė padės atskleisti ar piktnaudžiavimo teise institutas yra pakankamai įsisavintas bei suformuota vienoda, vienareikšmiška ir nuosekli šio instituto taikymo praktika ir kokios galimos identifikavimo problemos, apribojančios šio instituto praktinį pritaikomumą.

2.1. Neleistinumas piktnaudžiauti teise – sąžiningumo principo elementas

LR CK 1.5 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, kad civilinių teisinių santykių subjektai įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Laikytina, kad LR CK 1.5 straipsnyje įtvirtinti principai yra vertybiniai kriterijai. Pažymėtina, kad jokiuose norminiuose teisės aktuose nenustatyta išlygų ar išimčių, kad LR CK 1.5 straipsnyje įtvirtinti teisingumo, protingumo ar sąžiningumo principai tam tikriems teisiniams santykiams nebūtų taikomi. LR CK civilinių teisių įgyvendinimui ir gynimui skirtoje dalyje šie bendrieji principai yra pakartotinai inkorporuoti ir pateikti, kaip antai, 1.137 str. 2 d. įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas, asmenys turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų. To paties straipsnio trečioje dalyje įtvirtintas specialus civilinės teisės institutas, t. y. draudimas piktnaudžiauti teise. Akivaizdu, kad bendroje civilinės teisės koncepcijoje sąžiningumas ir piktnaudžiavimas teise yra koresponduojančios teisinės konstrukcijos. Tačiau manytina, kad įstatymų leidėjui atskirai reglamentuojant draudimą piktnaudžiauti teise, jis turi atitinkamą specifinę paskirtį, todėl ir yra įtvirtintas kaip atskira, savarankiška teisinė konstrukcija.

Kritikuotina teismų praktika, kurioje vartojamas piktnaudžiavimo teise terminas, kaip papildantis veiksnys ar šalutinis, sustiprinantis argumentas, nenagrinėjant jo kaip savarankiško instituto iš esmės, bet siekiant akcentuoti sąžiningumo ar kitų bendrųjų principų pažeidimą. Sunku suprasti, kokią funkcinę reikšmę turi neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto paminėjimas pateikiamu atveju. Byloje buvo sprendžiamas ginčas, kurio metu remdamiesi byloje pateiktomis faktinėmis aplinkybėmis ir jas pagrindžiančiais įrodymais žemesniųjų instancijų teismai nusprendė, kad J. D. įmonė veikė nesąžiningai pirkimo – pardavimo sandoriu metu. Nei viename iš žemesniųjų teismų sprendimų nebuvo nagrinėta ar užsiminta apie piktnaudžiavimo teise instituto taikymą. J. D. įmonė naudodamasis kasacijos teise išdėstė, kaip vieną iš argumentų, kad teismų sprendimo motyvas, kad yra nesąžiningas, pagrįstas prielaidomis, o ne įrodymais ir teismai netinkamai aiškino LR CK 1.5 straipsnyje įtvirtintą sąžiningumo principą. Teismas savo sprendime trumpai apžvelgęs nustatytas žemesniųjų instancijų teismų aplinkybes konstatavo, kad teismų nustatytos aplinkybės yra pakankamas pagrindas išvadai, kad D. P. įmonė yra nesąžiningas asmuo – pirkimo–pardavimo sandorio dalyvis. Kasatorius nenurodė teisinių argumentų, dėl ko ši teismų padaryta išvada galėtų būti pripažinta nepagrįsta, todėl kasacinio skundo argumentas dėl netinkamo LR CK 1.5 straipsnyje įtvirtinto sąžiningumo principo taikymo atmestinas. LR CK 1.137 straipsnio 3 dalyje nustatytas draudimas piktnaudžiauti savo teise, t. y. įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų

kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims ar prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai.⁸⁹ Paminėtina, kad toks piktnaudžiavimo teise instituto vartojimas yra dviprasmiškas ir sukelia teisinį neapibrėžtumą, kadangi teismas savo argumentaciją užbaigia šiuo teiginiu ir instituto daugiau nenagrinėja. Remiantis tokiu argumentacijos išdėstymu daryti išvados, kad buvo pripažintas piktnaudžiavimas teise šiuo konkrečiu atveju negalime, nes tiesiogiai teismas to nekonstatuoja. Taip pat nesuprantama ar šis argumentas pabrėžia, kad iš to, jog teismai pripažino subjektą nesąžiningu darytina išvada, kad jis pažeidė draudimą piktnaudžiauti teise, ar šis argumentas paremia poziciją, kad asmuo piktnaudžiavo teise, nes kvestionavo teismų nustatytas aplinkybes susijusias su jo, kaip santykių dalyvio sąžiningumu. Iš esmės šiuo atveju yra tik paminimas draudimas, tačiau pats neleistinumą piktnaudžiauti teise institutas faktinių aplinkybių kontekste nėra analizuojamas, taip pat nenagrinėjami jį charakterizuojantys požymiai, netaikomos iš draudimo pažeidimo kylančios teisinės pasekmės.

Tai pačiu šiuo aspektu svarstyta Lietuvos Apeliacinio Teismo 2006 m. balandžio 11d. nutartyje pateikta argumentacija. Byloje kilo ginčas dėl bankrutavusios įmonės likvidavimo komisijos nutarimų pripažinimo neteisėtais ir negaliojančiais. Teismas nutartimi iškėlė UAB „Obelragis“ bankroto bylą bei patvirtino kreditorinius reikalavimus tarp jų ir AB banko „Hansabankas“, paskyrė bankroto administratorių UAB „Bankrotera“. Vėliau buvo nutrauktas UAB „Obelragis“ reorganizavimas, įmonė pripažinta bankrutavusia ir paskelbta likviduojama, teismas patvirtino BUAB „Obelragis“ likvidavimo komisiją, jos darbo reglamentą. Ieškovas AB bankas „Hansabankas“ pareiškė ieškinį atsakovui BUAB „Obelragis“, prašydamas pripažinti neteisėtais ir negaliojančiais likvidavimo komisijos nutarimus, kuriais buvo patvirtinta likvidavimo komisijos pirmininko ataskaita ir likvidacinio balansas. Teigė, kad nutarimais patvirtinti dokumentai yra neteisėti, nes jais nuspręsta likviduoti įmonę neišsprendus ginčo dėl administravimo išlaidų. Teismas savo sprendime padarė tokias išvadas, kad likvidavimo komisijos pirmininkas pateikė likvidavimo komisijai patvirtinti likvidacinį balansą ir tvirtinti veiklos ataskaitą, nepateikdamas administravimo išlaidas patvirtinančių dokumentų, žinodamas, jog ieškovas nesutinka su administravimo išlaidų skaičiavimu ir administratoriaus išlaidų patenkinimu iš parduoto turto, t.y. veikė nesąžiningai (LR CK 1.5 str., 1.137 str.). Kadangi draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t.y. įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises, įstatymų saugomus interesus, todėl neišsprendus administravimo išlaidų dydžio, jų pagrįstumo ir patenkinimo eiliškumo klausimų, buvo nesąžininga ir neteisinga patvirtinti bankrutavusios įmonės likvidacinį balansą bei priimti nutarimą dėl teikimo

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis, c. b. UAB „SEB VB lizingas“ v. „Gendera“, UAB „Antima ir Ko“, Nr. 3K-3-69/2008, kat. 45.1 (S).

teismui priimti sprendimą dėl įmonės pabaigos.⁹⁰ Analizuojant šį pavyzdį susidaro įspūdis, kad teismas nurodo piktnaudžiavimo teise normą, siekdamas pastiprinti savo išvadą dėl nesąžiningumo. Kartu tokiam argumentacijos kontekste, neleistinumo piktnaudžiauti teise tikrai negalime laikyti savarankiška teisine konstrukcija, o tik sąžiningumo principo elementu. Maža to, teisės normos taikymas nėra paprasta loginė operacija, pasireiškianti vien formaliu įstatymo teksto atkartojimu, todėl teismas turėtų aiškiai apibrėžti ir pagrįsti kodėl yra minima draudimo piktnaudžiauti teise nuostata.

Paminėtina, kad analizuojant teismų praktiką randama ir tokių atvejų, kai bendrųjų principų pažeidimo atveju yra taikomos piktnaudžiavimo teise instituto pasekmės, nors pats institutas atskirai neminimas ir nenagrinėjamas. Štai Vilniaus apygardos teismas savo sprendime pabrėžia, kad apelianto teiginiai, yra visiškai nelogiški, neprotingi ir neatitinkantys LR CK 1.5 str. nuostatų, įpareigojančių visus be išimties civilinių teisinių santykių subjektus tiek įgyvendinat savo teises, tiek ir pareigas veikti teisingai, protingai ir sąžiningai. <...> Tik elgdamasis apdairiai ir protingai asmuo objektyviau požiūriu yra sąžiningas, o neprotingas elgesys įstatymų leidėjo valia traktuojamas kaip objektyviau požiūriu nesąžiningas. Tai sukelia ir tam tikras teises pasekmes, nes teisė negina ir negali ginti nesąžiningo asmens (LR CK 1.137 str. 2, 3 d.).⁹¹ Viena iš neigiamų pasekmių kylanti piktnaudžiaujančiam savo teise yra būtent teismo galimybė atsisakyti ginti tą teisę. Abejotina, ar šio instituto pasekmes derėtų taikyti tais atvejais, kai pats institutas tiesiogiai neminimas ir nenagrinėjamas. Tokia praktika rodo tendenciją, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise paneigiamas kaip savarankiška teisinė konstrukcija ir yra inkorporuojamas tik kaip sąžiningumo principo elementas.

Manytina, kad tokia teismų praktikoje besivystanti piktnaudžiavimo teise instituto traktavimo praktika turi sąsają su UNIDROIT komercinių sutarčių principų aiškinimu. Remiantis UNIDROIT 1.7 str. įtvirtinto sąžiningumo principo aiškinimu pateiktu oficialiame komentare neleistinumo piktnaudžiauti teise doktrina tai tik vienas iš galimų sąžiningumo principo turinio elementų. Iš esmės nesąžiningas elgesys prilyginamas piktnaudžiavimui teise, atskirai neišskiriant šio instituto. Naudojantis lyginamuoju metodu paminėtina tai, kad UNIDROIT 1.7 str. komentare išaiškinama, kad piktnaudžiavimu teise laikomas piktavališkas šalies elgesys, kuomet subjektas įgyvendina savo turimą teisę vien tam, kad, kad sukeltų žalą kitam asmeniui, siekdama turimos teisės paskirčiai priešingų tikslų arba kai yra didelė disproporcija tarp teisės įgyvendinimo ir juo siekiamo tikslo.⁹² Panaši nuostata

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis c. b. AB banko „Hansabankas“ v. BUAB „Obelragis“, UAB „Bankrotera“, Nr. 2A-135/2006, kat. 20.3.10; 21.4.1.2; 55; 114.11; 126.3; 126.8.

⁹¹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 26 d. nutartis, c. b. A.P.v. A.R. Nr. 2A-183-464/2008, kat. 21.4.1.3.; 21.4.1.4.; 35.3.6.; 63.

⁹² International Institute for the Unification of Private Law. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: 2004. Prieiga internetu:

įtvirtinta ir LR CK 1.137 str. 3 d., tačiau šiuo atveju ji tiesiogiai įtvirtinta įstatyme, o UNIDROIT principų atveju tokia samprata išveda jau tik komentare⁹³, interpretuojant sąžiningumo principo nuostatas. Paminėtina tai, kad rengiant 2004 m. UNIDROIT Principų redakciją, buvo siūloma 1.7 straipsnį papildyti nauja antrąja dalimi, draudžiančia piktnaudžiauti teise.⁹⁴ Tačiau idėjos buvo atsakyta. Pagrindinės priežastys, dėl kurių piktnaudžiavimui teise nebuvo skirtas atskiras straipsnis buvo susijusios su tuo, kad šaliai nepavykus įrodyti, jog kita šalis naudojosi savo teisėmis piktavališkai, teismai gali atsisakyti taikyti piktnaudžiavimo teise teises pasekmes, tiek ir remtis bendroju sąžiningumo principu.⁹⁵ Kitaip tariant, numačius piktnaudžiavimą teise kaip savarankišką taisyklę galėtų kilti praktinių problemų dėl jos konkurencijos su bendroju sąžiningumo principu.⁹⁶ Visgi tokios problemos neturėtų kilti vadovaujantis LR CK numatytu reguliavimu, kadangi sąžiningumo principas yra įtvirtintas net keliose atskirose kodekso nuostatuose, todėl sprendimas dėl piktnaudžiavimo teise instituto taikymo ar netaikymo, vienu ar kitu atveju neturėtų įtakos sąžiningumo principo taikymui, t.y. nepripažinus piktnaudžiavimo teise, nėra eliminuojama galimybė spręsti dėl sąžiningumo. Puikus teismų praktikos pavyzdys yra Vilniaus apygardos teismo sprendimas, kuriame yra apibūdinamas abipusis šių teisinių konstrukcijų ryšys. Teismas nustatė, kad butą ieškovai ir atsakovas paveldėjo lygiomis dalimis ir įgijo teisę naudotis būtent tokiomis šio turto dalimis. Aplinkybė, kad ieškovai turi ir kito turto nėra pagrindas apriboti ar visiškai ignoruoti jų teisę naudotis jiems priklausančia nuosavybe. Atsakovas, siekdamas įgyti teisę naudotis buto dalimi, daugiau kaip pusantro karto viršijančia jo dalį nuosavybėje, remiasi LR CK 1.5 str. įtvirtintais teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais. Tačiau pati šių principų esmė neleidžia jais piktnaudžiauti. Teisingumas protingumas bei sąžiningumas yra universalūs principai ir turi būti taikomi vienodai visų asmenų atžvilgiu. Pirmosios instancijos teismas pagrįstai ir teisėtai nusprendė, kad paskyrimas atsakovui naudotis 14 kv.m. dydžio kambarių, kuris yra 38 procentais didesnis už jo dalį nuosavybėje, yra pakankamas LR CK 1.5 str. nurodytų principų įgyvendinimas. Tokiu būdu atsižvelgta į atsakovui svarbias jo nurodomas aplinkybes ir naudojimui paskiriamas visas kambarys nereikalaujant kompensacijos už tenkantį didesnę plotą. Reikalavimas paskirti atsakovui dar didesnio ploto kambarių vertintinas kaip savo interesų gynimas

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; (žiūrėta: 2010-09-10). P. 19.

⁹³ UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Report. Study L – Misc. 25, 2003. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-misc25-e.pdf>; (žiūrėta: 2010-10-30). P. 61.

⁹⁴ UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Draft provision on abuse of rights. S1study L – Doc. 88, 2003. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-088-e.pdf>; (žiūrėta: 2010-10-30). P. 2.

⁹⁵ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/ VU – V. 2007. P. 71.

⁹⁶ Ten pat. P. 72.

ieškovų teisių sąskaita. Toks savo siekių įgyvendinimas neleidžiamas (LR CK 1.137 str. 2, 3 d.).⁹⁷ Vadovaujantis įstatymų leidėjo ketinimų analizės metodu darytina išvada, kad piktnaudžiavimas teise yra specifinis institutas ir gali būti pripažįstamas ne bendrojo sąžiningumo principo sudėtine dalimi, o viena iš šio principo pažeidimo išraiškos formų. Tuomet nebelieka teisinio neapibrėžtumo, nes ne visuomet neprotingas ar neapdairus elgesys reikš būtent piktnaudžiavimą teise. Kita vertus, esant atvirkštinei situacijai, t.y. sprendžiant klausimą, dėl asmens piktnaudžiavimo teise visada bus svarbu išspręsti sąžiningumo klausimą, nes draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas apims ir bendrųjų principų pažeidimą. Paminėtina, kad yra teismų praktikos pavyzdžių, kur minėtoji pozicija yra išreikšta gana aiškiai. Piktnaudžiavimas teise kartu reiškia ir pagrindinių civilinės teisės principų, tokių kaip sąžiningumo, protingumo, pažeidimą, nes nesąžiningai ir neprotingai besielgiantis asmuo piktnaudžiauja savo teise. <...> Asmuo piktnaudžiaudamas savo teise elgiasi nesąžiningai, neprotingai, todėl jo subjektinė teisė negali būti ginama.⁹⁸ Tokia pozicija atrodo teisinga, nes atsispindi įstatymų leidėjo nuostata, kad draudimas piktnaudžiauti teise yra įtvirtintas kaip savarankiškas teisės institutas, ir nėra dirbtinai išvedamas kaip sąžiningumo ar kitų principų elementas. Tai pat analizuotinas ir kitas teismų praktikos pavyzdys, kuriame manytina, matyti tam tikri pokyčiai teismų praktikoje dėl piktnaudžiavimo teise tapatinimo su sąžiningumo principu. Štai vienoje naujesnės teismų praktikos pavyzdžių, buvo spęstas klausimas dėl asmens teisės į kitą gyvenamąją patalpą, iškeldinant iš tarnybinių gyvenamųjų patalpų. V. V. buvo priimta dirbti į Lietuvos rašytojų sąjungą ir pagal tai jai buvo suteiktos tarnybinės gyvenamosios patalpos. Nutraukus darbo sutartį, dėl darbo organizavimo pakeitimo, darbdavys prašė V.V. ir jos dukterį išsikelti iš tarnybinių gyvenamųjų patalpų. Teigė, kad ji buvo įrašyta į eilę komunaliniam butui gauti ir savo teisę į nuosavą būstą realizavo. V.V. remdamasi tuo, kad po to, kai jos santuoka buvo nutraukta, suteiktą butą privatizavo jos buvęs sutuoktinis, teigė, kad darbdavys reikalaujamas išsikelti iš tarnybinių gyvenamųjų patalpų, turi suteikti jai kitą gyvenamąjį būstą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vadovaudamasis anksčiau jo paties suformuota nuostata, kad kita gyvenamoji patalpa, iškeldinant iš tarnybinės gyvenamosios patalpos, nesuteikiama, jeigu asmenys pasinaudojo teise apsirūpinti gyvenamuoju plotu, įsigydami nuosavybėn gyvenamąsias patalpas lengvatine tvarka pagal Butų privatizavimo įstatymą⁹⁹ išaiškino, jog tais atvejais, kai asmuo iškeldinamas iš jau be teisinio pagrindo naudojamų tarnybinių gyvenamųjų patalpų, kita patalpa gali būti nesuteikiama, nes, kartą pasinaudojęs teise apsirūpinti gyvenamuoju plotu, asmuo kartu prarado

⁹⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 21 d. nutartis, c. b. B. U., V. J. U. v. R. U., Nr. 2A-305-186/2008.

⁹⁸ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis c.b. UAB „Žalia linija“ v. UAB „Gubernija“, Nr. 2A-85-368/2008, kat. 35.4.;52.; 121.21 .

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 3 d. nutartis, c. b. Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų gimnazija v. O. M. ir kt., Nr. 3K-3-584/2004, kat. 45.9.2, 25.8.1.

atitinkamą teisinę apsaugą jo išskeldinimo atveju.¹⁰⁰ Manytina, kad šiuo atveju kai asmuo reikalauja suteikti kitą gyvenamąją patalpą išskeldinimo atveju, žinodamas, kad jau realizavo savo teisę į nuosavą gyvenamąjį būstą, gali būti laikomas netinkamu naudojimuisi teise ir traktuojamas piktnaudžiavimu teise. Vadinas, mūsų nuomone pritartina teismo pozicijai, kad priešingas tokios situacijos, kai iš tarnybinių gyvenamųjų patalpų keldinamas asmuo, turėjęs galimybę privatizuoti gyvenamąją patalpą lengvatine tvarka, tačiau ja nepasinaudojęs dėl kokių nors priežasčių (pavyzdžiui, siekdamas išsaugoti teisę į nuomojamą gyvenamąjį plotą ar gauti kitą gyvenamąjį plotą išskeldinimo iš tarnybinio buto atveju), vertinimas prieštarautų sąžiningumo ir neleistinumų piktnaudžiauti savo teise principams.¹⁰¹ Ši teismo išvada yra itin svarbi ne tik tuo aspektu, kad yra nurodyta viena iš galimų piktnaudžiavimo teise situacijų, bet taip pat ir aiškiai atskiriama, kad sąžiningumas ir neleistinumas piktnaudžiauti teise yra savarankiški principai. Kaip jau buvo minėta, LR CK 1.2 str. numatyto neleistinumų piktnaudžiauti teise principo konkreti išraiška yra teisinė konstrukcija įtvirtinta LR CK 1.137 str. 3 d. Manytina, kad pritaikant ir šį draudimą turėtų būti laikomasi pozicijos, kad konkrečioje situacijoje reikia vadovautis tiek sąžiningumo, tiek piktnaudžiavimą teise reglamentuojančiomis teisės normomis. Nors neleistinumas piktnaudžiauti teise ir sąžiningumas yra koresponduojantys institutai, tačiau ydinga laikytina praktika, kuomet piktnaudžiavimas teise yra išvedamas iš LR CK 1.5 str. taikymo apimties.

Teigtina, kad piktnaudžiavimo teise traktavimas tik kaip sąžiningumo principo elemento yra galimas tik tų valstybių teisės sistemose, kur pati piktnaudžiavimo teise doktrina yra išvesta ir vystyta išimtinai ją siejant su bendrąja sąžiningumo koncepcija, pavyzdžiui Šveicarijos civilinio kodekso atveju. Tačiau toks piktnaudžiavimo teise termino vartojimas LR CK reglamentavimo kontekste yra netinkamas. Manytina, kad teismų praktikoje sprendžiant bylas, kuomet yra tiesioginis ryšys tarp sąžiningumo ir piktnaudžiavimo teise, ši teisinė konstrukcija galėtų būti traktuojama kaip konkreti sąžiningumo principo pažeidimo išraiškos forma, t.y. reikalavimo sąžiningai naudotis savo teisėmis pažeidimas yra piktnaudžiavimas teise¹⁰², tačiau, visais atvejais priimant tokią išvadą, turėtų būti atsižvelgiama į piktnaudžiavimo teise instituto normą ir vengiama praktikos, kai yra pripažįstamas piktnaudžiavimo teise faktas, nevertinant įstatyme būtent šiam institutui numatytų kriterijų. Piktnaudžiavimo teise klausimas gali būti sprendžiamas tik kiekvienu konkrečiu atveju tinkamai įvertinus konkrečias bylų aplinkybes ir remiantis įrodymais.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 23 d. nutartis, c. b. Lietuvos rašytojų sąjunga v. V.V., R.V., Nr. 3K-3-71/2009, kat. 50.11.4.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 20 d. nutartis, c.b. 305-osios daugiabučio namo savininkų bendrijos "Bokštas" v. Vilniau miesto valdyba, Nr. 3K-3-512/2002, kat. 15.2.1.1.;15.2.1.2.; 21.2.2.9.;21.4.

2.2 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymo specifika ginčiuose, kylančiuose iš įvairių civilinių teisinių santykių

Įstatymų leidėjas draudimą piktnaudžiauti teise LR CK įtvirtino atskiroje teisės normoje – 1.137 str. 3 d., pirmoje kodekso knygoje, prie bendrųjų nuostatų. LR CK sisteminė normų analizė parodo, kad įstatymų leidėjas įtvirtino piktnaudžiavimą teise kaip savarankišką draudimą, kurio pažeidimas sukelia atitinkamas neigiamas teises pasekmes. Taip pat neleistinumo piktnaudžiauti teise įtvirtinimas bendrosiose nuostatose leidžia teigti, kad ši teisinė konstrukcija yra universali ir taikytina teisiniams santykiams, kylantiems kitų LR CK normų pagrindu. Vadinasi, jei nėra specialiųjų teisės normų, draudžiančių piktnaudžiauti tam tikra subjektine teise, įstatymų leidėjo numatytas neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto reglamentavimas, suponuoja šios normos pritaikomumą tiek su juridinio asmens veikla susijusiuose, tiek sutartiniuose, tiek daiktiniuose civilinės teisės santykiuose. Nekvestionuotina draudimo piktnaudžiauti teise pritaikymo galimybė apskritai, tačiau analizuojant teismų formuojamą doktriną pastebėta tendencija, kad teismų praktika susijusi su piktnaudžiavimu teise vystosi įvairiai: neleistinumas piktnaudžiauti teise laikomas sąžiningumo principo elementu, savarankiška teisine konstrukcija ar institutu arba nors ir esant piktnaudžiavimo subjektine civiline teise faktui, šis draudimas ir jo pažeidimo atveju atsirandančios neigiamos pasekmės nėra taikomos suteikiant socialiniam teisingumui pirmenybę, teisėto formalizmo atžvilgiu. Teismų praktikos nenuoseklumas verčia svarstyti, iki šiol teoriniame lygmenyje neiškilusios problemos – kokiu elementu turėtų būti laikomas neleistinumas piktnaudžiauti teise civilinės teisės sistemos ir struktūros požiūriu. Manytina, kad kokybiškas ir tinkamas neleistinumo piktnaudžiauti teise pritaikymas teismų praktikoje yra įmanomas tik atsižvelgiant į teisės doktrinoje vyraujančias pozicijas. Trumpai paminėtina, kad daugelis mokslininkų neleistinumą piktnaudžiauti teise laiko savarankišku institutu. Prof. V. Mikelėnas teigia, kad piktnaudžiavimo teise *institutas* žinomas beveik visų valstybių teisei, teisės doktrinai ir teismų praktikai, bet ne visose valstybėse šio *instituto* turinys yra vienodas¹⁰³, maža to autorius aiškiai apibrėžia, kad yra nagrinėjama ar egzistuoja piktnaudžiavimo teise *institutas* Lietuvoje ir kaip turėtų būti taikomas teismų praktikoje,¹⁰⁴ visoje mokslininko pateikiamoje analizėje laikomasi nuoseklios pozicijos, kad piktnaudžiavimas teise yra institutas, tai patvirtina ir galutinė išvada, kurioje teigiama kad Lietuvos teisėje pakanka normų įgalinančių teismą taikyti piktnaudžiavimo teise institutą. Deja, teismų praktikoje to kol kas nedaroma. Situacija turėtų iš esmės pasikeisti priėmus naująjį civilinį kodeksą, nes jame piktnaudžiavimo teise *institutas* įtvirtintas labai

¹⁰³ Mikelėnas. V. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1) // Justitia. 1996, Nr. 1 (1). P. 10.

¹⁰⁴ Ten pat. P. 10.

aiškiai.¹⁰⁵ Tos pačios nuomonės laikosi ir Doc. dr. L. V. Papirtis, teigdamas, kad Lietuvos teisėje buvo ir yra normų, kurios leidžia teismams taikyti piktnaudžiavimo teise *institutą*, tačiau toks taikymas nebuvo labai efektyvus, kol nebuvo įstatyme aiškiai suformuluotos piktnaudžiavimo teise sampratos. LR CK nustatant piktnaudžiavimo teise apibrėžimą buvo išspręstas piktnaudžiavimo teise sampratos klausimas ir problema.¹⁰⁶ S. Drazdauskas savo monografijoje netgi pabrėžia draudimo piktnaudžiauti teise savarankiškumą bei patį neleistinumą piktnaudžiauti teise apibūdina kaip „*teisinę konstrukciją*“¹⁰⁷, „*savarankišką taisyklę*“¹⁰⁸ bei teigia, kad draudimas piktnaudžiauti teise LR CK buvo įtvirtintas kaip *savarankiškas teisės institutas*.¹⁰⁹ Doc. dr. A. Dambrauskaitė savo monografijoje svarsto galimybę sandorių negaliojimo kontekste taikyti „*piktnaudžiavimo teise institutą*“.¹¹⁰ Taigi, nors formaliu požiūriu galima diskusija, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise neatitinka visų institutui keliamų reikalavimų, tačiau, kaip matyti doktrinoje tarp mokslininkų, vienu ar kitu aspektu nagrinėjusių piktnaudžiavimo teise, laikomasi gana nuoseklios pozicijos ir draudimas piktnaudžiauti teise traktuojamas savarankišku institutu arba bent jau savarankiška teisine konstrukcija.

Kaip jau buvo minėta, kad teismų praktikoje randama pavyzdžių, kai piktnaudžiavimo teise institutas yra naudojamas ne kaip atskira teisinė konstrukcija ar savarankiškas institutas, o kaip sąžiningumo principo elementas. Kritikuojant šią poziciją, manytina, kad teismų praktikoje nėra apsiribojama tik tokio šio draudimo taikymu. Funkcionalumo požiūriu analizuojant neleistinumo piktnaudžiauti teise praktinį taikymą, svarbu atskleisti ar teismų praktikoje draudimas piktnaudžiauti teise yra pripažįstamas bei taikomas kaip savarankiška teisinė konstrukcija ar institutas.

Analizuojant teismų praktiką pastebėtina, kad beveik visais atvejais, kai vienaip ar kitaip yra pasisakoma dėl piktnaudžiavimo teise instituto taikymo, asmenys savo ieškiniuose reikalavimus grindžia remdamiesi materialiosios ar procesinės teisės normomis, reglamentuojančiomis juridinių asmenų veiklą, prievolinius, daiktinius civilinius santykius, tiesiogiai nenurodami LR CK 1.137 str. Teismai savo iniciatyva nutartyse remiasi minėtąja norma. Praktiniu aspektu siekiant išsiaiškinti, kaip yra taikomas draudimas piktnaudžiauti teise yra naudinga apžvelgti ir nagrinėti konkrečius teismų praktikos atvejus, kuriuose buvo pasisakyta dėl piktnaudžiavimo teise.

¹⁰⁵ Mikelėnas. V. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (2) // Justitia. 1996, Nr. 2 (2). P. 13.

¹⁰⁶ Baranauskas E., Karulaitytė – Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007. P. 422.

¹⁰⁷ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/ VU – V. 2007. P. 71.

¹⁰⁸ Ten pat. P. 72.

¹⁰⁹ Ten pat. P. 73.

¹¹⁰ Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 114.

2.2.1 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ginčiuose, kylančiuose iš juridinio asmens veiklos

Teismų praktikoje analizuojant bylas susijusias su juridinio asmens veikla galima rasti pavyzdžių, kuriuose yra minimas neleistinumasis piktnaudžiauti teise. Šios teisinės konstrukcijos taikymo specifika atsiskleidžia plačiame spektre – pradedant nuo formalaus draudimo piktnaudžiauti teise paminėjimo ir apsiribojant tik normos pacitavimu iki neleistinumasis piktnaudžiauti teise, kaip savarankiško draudimo taikymo.

2.2.1.1 Draudimo piktnaudžiauti teise ir kitų juridinio asmens veiklą reglamentuojančių normų santykio problema

Remiantis teismų praktika galima išvelgti tendencijas, kad dažniausiai teismai savo nutarties motyvuose apsiriboją neleistinumasis piktnaudžiauti teise reglamentuojančių teisės normų pacitavimu, o paties instituto turinio nenagrinėja. Tokiais atvejais draudimas piktnaudžiauti teise netaikomas kaip savarankiškas, o tik kaip kitų teisės normų pagrindimo – aiškinimo instrumentas. Svarstyti ar toks draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ir interpretavimas nėra ydingas. Puikus pavyzdys yra teismo sprendimas priimtas byloje, kurioje buvo sprendžiama dėl to ar akcininkas buvo tinkamai informuotas apie neeilinį akcininkų susirinkimą. Ieškovu buvo akcininkas, kuriam priklausė 50 procentų bendrovės akcijų, kiti 50 procentų akcijų priklausė kitam akcininkui. Buvo sušauktas neeilinis visuotinis bendrovės akcininkų susirinkimas, o po dvejų savaičių – pakartotinis susirinkimas. Pastarajame buvo nuspręsta padidinti bendrovės įstatinį kapitalą, įsigyti naują įrangą, pakeisti bendrovės įstatus. Ginčas kilo dėl to, kad ieškovui apie pirmąjį susirinkimą buvo pranešta registruotu laišku, bet pasibaigus jo saugojimo laikui pašte, buvo grąžintas bendrovei. Atitinkamai vėliau buvo išsiųstas kitas bendrovės vadovo pranešimas apie šaukiamą pakartotinį neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą, tačiau šis registruotas laiškas buvo gautas pašte ir šį praėjus mėnesiui po pakartotinio susirinkimo, atsiėmė ieškovo žmona. Teismai remdamiesi aplinkybėmis, kad yra tik du akcininkai, turintys po 50 procentų akcijų bei tai, kad akcininkų susirinkimo laikas paprastai buvo derinamas telefonu, tai pat tuo, kad bendrovės buveinė buvo tame pačiame pastate, kuriame dirbo ieškovas, vertino bendrovės vadovo sąžiningumo klausimą. Kvestionuotina, ar šiuo atveju neturėjo būti taikomas neleistinumasis piktnaudžiauti teise institutas tuo aspektu, kad buvo netinkamai naudojama teise pasirinkti vieną iš trijų įstatyme numatytų pranešimo apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą būdą. Maža to, manytina, kad teismas konstatuodamas, kad ieškovui dalyvaujant susirinkimuose, jo balsas galėtų būti lemiamas, todėl, pranešdamas apie susirinkimus, bendrovės vadovas privalėjo elgtis taip, kad

nepažeistų ir nevaržytų akcininko teisių.¹¹¹ kaip ir apibrėžė, jog turi būti analizuojamas, vienas iš LR CK 1.137 str. 3 d. numatytų kriterijų. Būtent šiuo kriterijumi vadovaujantis buvo vertinama, ar vadovo veiksmai, žinant kad akcininko nepasiekė jau pirmasis pranešimas, vėl pasirenkant pranešimą tokiu pat būdu laikytini tinkamais. Matyti, kad teismų sprendimuose neleistinumą piktnaudžiauti teise nebuvo pritaikytas kaip savarankiškas institutas, o sutapatintas su sąžiningumo reikalavimu, todėl teismai apsiribojo tik formaliu LR CK 1.137 str. 3 d. pacitavimu. Lietuvos Apeliacinis teismas konstatavo, kad vadovo veiksmai verčia abejoti jo sąžiningumu, pažeidžia LR CK 1.5 str. įtvirtintus protingumo ir teisingumo principus, neatitinka LR CK 2.87 str. įtvirtintos juridinio asmens organo nario lojalumo pareigos. Be to, įstatymas draudžia įgyvendinti savo teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises (LR CK 1.137 str. 3 d.).¹¹² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas patvirtino išsakytąją poziciją, kad nors kiekviena bendrovė turi teisę pasirinkti patį optimaliausią, ekonomiškiausią ir visuotinai (akcininkų atžvilgiu) priimtinausią būdą, tačiau atsakovas ieškovo atžvilgiu pasielgė nesąžiningai, nesudarė ieškovui būtinų sąlygų įgyvendinti akcininko teises, susijusias su visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimu ir tinkamu dalyvavimu akcininkų susirinkime.¹¹³ Iš tokios kasacinio teismo argumentacijos matyti, kad teismas savo išvada patvirtino bendrovės vadovo nesąžiningumą, siedamas jį su specialia juridinio asmens organų nariams numatyta pareiga veikti sąžiningai ir protingai. Pareiga veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organo narių atžvilgiu nustatoma įgyvendinant bendrąją civilinių teisinių santykių reguliavimo principą,¹¹⁴ t.y. LR CK 1.5 str. numatytą sąžiningumo reikalavimą. Todėl manytina, kad tik formalus draudimo piktnaudžiauti teise citavimas yra betikslis. Manytina, kad toks neleistinumą piktnaudžiauti teise vartojimas sukuria teisinio neapibrėžtumo situaciją, nes tiesiogiai piktnaudžiavimo teise kaip savarankiška teisinė konstrukcija nėra pritaikomas. Šiuo atveju tampa neaišku ar toks teismo vertinimas priskirtinas prie to, kad piktnaudžiavimo teise institutas išvedamas iš sąžiningumo principo ar orientuojamasi į jį kaip į savarankišką institutą. Kitas diskutuotinas aspektas šiuo atveju yra tai, kad galbūt teismai aiškiau taikytų draudimą piktnaudžiauti teise, jei LR CK 1.137 str. 3 d. normoje būtų tiesiogiai nurodyta teisinė formuluotė „*su tikslu pakenkti*“. Remiantis dabartiniu reglamentavimu nėra aišku, ar tikslas pakenkti arba savanaudiškas tikslas yra privalomas elementas ir turėtų būti nustatinėjamas visais atvejais, tačiau tokio tikslo nustatymas šiuo atveju padėtų aiškiau atskirti asmens nesąžiningumą nuo piktnaudžiavimo teise. Kita vertus, atsižvelgiant į neleistinumą piktnaudžiauti teise

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 30 d. nutartis, priimta c.b. A.K. v. UAB „Actual city media“, Nr. 3K-3-73/2006, kat. 27.3.2.1 (S).

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 2. Vilnius: Justitia, 2002. P. 193.

normos paskirtį visos civilinės teisės kontekste būtų galima manyti, kad tikslą pakenkti galima išvesti iš kitų šioje teisės normoje numatytų objektyvių kriterijų. Minėtuojų atveju, nustačius papildomai savanaudišką bendrovės vadovo tikslą priimti bendrovei labai svarbius sprendimus paprastesne forma, t.y. pakartotiniame susirinkime nereikalaujama kvalifikuotos balsų daugumos priimant sprendimus, pasirinktas netinkamas informavimo būdas reikštų akivaizdų piktnaudžiavimą teise. Tačiau LR CK to tiesiogiai neakcentuojant, manytina, kad ir teismų sprendimuose yra vengiama tiesiogiai pritaikyti ir nagrinėti draudimą piktnaudžiauti teise, todėl teismas apsiriboja tik LR CK įtvirtintos teisės normos pacitavimu.

Nagrinėjant santykius susijusius su juridinių asmenų veikla pastebima, kad laikomasi tokios praktikos ir bylose susijusiose su bankrotu ir kreditorių teisių įgyvendinimu. Byloje buvo aktualus bankrutuojančios įmonės visų akcijų savininko – valstybės, kurios interesus bankroto procedūrose atstovauja AB Turto bankas turtinių interesų apsaugos klausimas, kai yra sprendžiama dėl atsiskaitymo įmonės turtu su bankrutuojančios įmonės kreditoriais. AB „Matas“ buvo likviduojama dėl bankroto. Valstybei priklausančios įmonės akcijos (100 proc.) buvo perduotos valdyti VĮ Valstybės turto fondui. Kreditorių komitetas buvo nutaręs nekilnojamąjį turtą parduoti varžytynėse už 9 000 000 Lt pradinę kainą, tačiau turtas varžytynėse už numatytąją kainą nebuvo realizuotas. VĮ Valstybės turto fondas pasiūlė pardavinėti šį turtą iš varžytinių už ne mažesnę kaip 4 300 000 Lt kainą arba turtą parduoti vieninteliui likusiam kreditoriui UAB „Okseta“, jeigu jis padengtų valstybei, kaip bendrovės savininkei, skirtumą tarp priverstinio pardavimo vertės (4 300 000 Lt) ir savo kreditorinio reikalavimo (3 001 365,45 Lt) bei bankroto administravimo išlaidų. Tačiau bankroto administratorius informavo siūlytoją, kad ginčo turtas jau yra perleistas kreditoriui UAB „Okseta“ už 3 000 000 Lt kreditorinį reikalavimą, perėmus visą likusį bendrovės nekilnojamąjį turtą. Ieškovas VĮ Valstybės turto fondas kreipėsi į teismą ir siekė prisiteisti iš atsakovo UAB „Okseta“ nuostolių atlyginimą. Ieškovas savo reikalavimus grindė tuo, kad atsakovo, kaip vienintelio kreditoriaus, veiksmai, kai bendrovei priklausantis turtas nebuvo pardavinėjamas iš varžytinių už priverstinio pardavimo arba rinkos kainą ir kai atsakovas perėmė visus kreditorių reikalavimus ir tuo pagrindu įgijo nuosavybėn likusį bendrovės nekilnojamąjį turtą, daug vertingesnį už atsakovo kreditorinio reikalavimo sumą, yra piktnaudžiavimas teise disponuoti bankrutavusios įmonės turtu.¹¹⁵ Nors ieškovas savo reikalavimus tiesiogiai grindė LR CK įtvirtintomis neleistinumą piktnaudžiauti teise reglamentuojančiomis teisės normomis, pirmosios instancijos teismas nenagrinėjo piktnaudžiavimo teise, kaip savarankiško draudimo, tačiau ieškinio tenkinimo pagrindu pasirinko LR CK 1.5 str. normą. UAB „Okseta“, būdamas pagrindinis kreditorius

¹¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. sprendimas c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 2A-499/2007, kat. 44.2.4; 126.8.

BAB „Matas“ bankroto byloje, perėmęs kitų kreditorių finansinius reikalavimus, įgyvendindamas savo teises pažeidė LR CK 1.5 str. reikalavimus.¹¹⁶ Tokiu atveju kritikuotina tai, kad šiai išvadai pagrįsti teismas nagrinėjo neleistinumo piktnaudžiauti teise kriterijus. Teismas pažymi, kad, atsakovas UAB „Okseta“, perimdamas 842 000 Lt vertės turto daugiau, negu buvo teismo patvirtinti kreditoriniai reikalavimai ir administravimo išlaidos, *pažeidė* BAB „Matas“ akcijų savininko – valstybės *interesus*,¹¹⁷ tai pat teismas sprendžia, kad kreditorių nustatyta 9 000 000 Lt turto pardavimo kaina buvo nereali, neatitiko rinkos kainų ir nebuvo *mažinama tik todėl*, jog atsakovas UAB „Okseta“ *turėjo tikslą perimti* BAB „Matas“ nekilnojamąjį turtą.¹¹⁸ Šiuo atveju manytina, kad bendrieji principai turėtų būti taikomi tiesiogiai, kaip pagrindas priimti sprendimą tik išimtiniais atvejais, kuomet nėra jokios teisės normos specifiškiau reguliuojančios ginčo santykius arba tokios normos taikyti neįmanoma. Vadinasi, neleistinumas piktnaudžiauti teise nagrinėjamu atveju galėjo būti pritaikytas kaip savarankiškas institutas. Nors bylą nagrinėjantis teismas pagal savo kompetenciją tiria ir vertina faktines bylos aplinkybes, savarankiškai atlieka faktų teisinį kvalifikavimą, parenka ginčo santykius reglamentuojantį įstatymą, teisiškai argumentuodamas atskleidžia taikomo įstatymo nuostatos prasmę ir ieškovo nurodyti teisės normos ir faktinių aplinkybių teisinis vertinimas teismui nėra privalomi, manytina, kad šiuo atveju vertėtų atsižvelgti į tai, kad nuostolių reikalaujama remiantis, kad pagrindinis ir vienintelis likviduojamos bendrovės kreditorius netinkamai naudojosį įmonių bankroto įstatyme numatytais teisėmis, o būtent piktnaudžiavo jomis. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos apeliacinis teismas, pakoregavo pirmosios instancijos sprendimą, aiškiai apibrėždamas, kad šiuo atveju turi būti analizuojama ar yra pažeistas savarankiškas draudimas piktnaudžiauti teise. Teismas nurodė, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 str. įtvirtinta nuostata, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis laisvėmis žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Šia konstitucine nuostata turi būti vadovaujama ir juridinių asmenų veikloje (LR CK 1.137 str.). Įstatymas draudžia piktnaudžiauti teise, t. y. įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises arba įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims (LR CK 1.137 str. 3 d.). Žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę.¹¹⁹ Mažą to, teismo gebėjimą identifikuoti draudimą piktnaudžiauti teise, kaip savarankiškai taikomą teisinę konstrukciją, nurodo ir tai, kad tiesiogiai ir konkrečiai yra pasisakoma dėl šio instituto taikymo. Teisėjų

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. sprendimas c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 2A-499/2007, kat. 44.2.4; 126.8.

kolegija mano, kad asmuo – bankrutuojančios ar bankrutavusios įmonės kreditorius gali būti pripažintas atsakingu už tokios įmonės ar jos *savininko teisėms ir interesams padarytą žalą* tuo atveju, jeigu būtų nustatyta, kad kreditoriaus teises jis įgyvendino jomis *piktnaudžiaudamas*, t. y. nesąžiningai ir nerūpestingai.¹²⁰ Paminėtina ir tai, kad įvertinęs faktinių aplinkybių visumą, teismas padarė išvadą, kad priimant sprendimą dėl turto perdavimo, kreditorius, savo subjektinėmis teisėmis naudojosi protingai ir rūpestingai, o *požymiu, kad šiomis teisėmis būtų piktnaudžiaujama – nenustatyta*. Teisėtas naudojimas teisėmis reiškia elgesį, atitinkantį turimų (įgytų) civilinių teisių turinį, neperžengiant tų teisių ribų, todėl toks naudojimas teisėmis negali sukelti kitų asmenų teisių pažeidimo¹²¹. Paminėtina, kad teismas siekdamas nustatyti ar kreditoriaus veiksmus galima laikyti piktnaudžiavimu teise analizavo ir vertino tokias aplinkybes: ar kreditorius galėjo turėti lemiamą įtaką organizuojant ir vykdant turto priverstinio pardavimo procedūras, tai pat atkreipė dėmesį, kad daugiau kaip metus laiko nebebuvo išvis sprendžiamas įmonės neparduoto nekilnojamojo turto tolesnio pardavimo organizavimo ar kitokio panaudojimo klausimas, nagrinėjo terminų pasibaigimo pasekmes, t.y. kad buvo likę vos du mėnesiai iki likvidavimo procedūros trukmės pabaigos, kai buvo nuspręsta dėl neparduoto turto perdavimo kreditoriams. Atkreiptinas dėmesys, kad visos šios aplinkybės buvo vertinamos pagal LR CK numatytus piktnaudžiavimo teise kriterijus, t.y. teismas sprendė ar būdai, kuriais kreditorius įgyvendino savo teisę perimti įmonės nekilnojamą turtą buvo adekvatūs nagrinėjamų faktinių aplinkybių kontekste, ar nepažeidė, nevaržė ir nedarė žalos kitų asmenų interesams. Daugiausia diskusijų kelia šioje byloje priimtas Kasacinio teismo sprendimas. Šis teismas nors ir pripažindamas, kad susiklosčiusioje situacijoje yra aktualus piktnaudžiavimo įgyvendinant kreditoriui priklausančias teises klausimas, t.y. neneigiant kreditoriaus prioritetinių teisių bankroto procedūrose, kreditoriaus interesas negali neproporcingai dominuoti ar net lemti situaciją, kai neatsižvelgiama į kitų su įmonės bankroto procedūromis susijusių ir teisėtą interesą turinčių asmenų teises ir teisėtus interesus¹²², tačiau konstatavo, kad šiuo atveju yra pagrindas taikyti nepagrįstą praturtėjimą reglamentuojančias teisės normas. Teismo sprendimas taikyti nepagrįstą praturtėjimą laikytinas pagrįstas tuo požiūriu, kad buvo pritaikytas institutas, kuris numatytas prievolių teisei reguliuoti LR CK šeštojoje knygoje, o ne bendrųjų nuostatų pirmojoje knygoje įtvirtintas neleistinumą piktnaudžiauti teise institutas. Tačiau nekvestionuojant teismo pasirinkimo manytina, kad net neįmanoma šių dviejų institutų sulyginti, vien jau tuo aspektu, kad kiekvieno iš jų paskirtis iš esmės skiriasi. Remiantis teismo sprendimo dalimi, kurioje teigiama, kad atsakovas, kuris susirinkimo metu turėjo 85,26 proc. bankrutuojančios bendrovės

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Ten pat.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis, c.b. VI Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kat. 44.5.2.17; 126.5.

akcijų ir atitinkamai dominuojančio balso teisę, t. y. sprendė ir *iš esmės savo naudai nulėmė balsavimo rezultatai*, ir toks kreditoriaus elgesys *negali būti pripažįstamas sąžiningu ir teisingu*,¹²³ matyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kad grįžtama prie draudimo piktnaudžiauti teise naudojimo bendrame kontekste sprendžiant sąžiningumo klausimus.

Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, matyti irgi nepastovi pozicija, nes vienais atvejais draudimas piktnaudžiauti teise inkorporuojamas, kaip papildomas pagrindas sprendžiant dėl sąžiningumo, protingumo reikalavimų pažeidimo pagal LR CK 1.5 str, 2.82 str. 4 d., 287str, 1 d., tačiau kitais atvejais galima pastebėti, požymių, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise laikytinas ir atskiru pagrindu vertinti asmens veiksnius. Manytina, kad tokia neaiški ir prieštaringa pozicija išryškėja sprendime, kuriame teismas daro išvadą, kad faktinis to paties banko suteikto kredito perkėlimas ir nemokios bendrovės turto perleidimas jos vienintelio akcininko ir vadovo naujai įkurtai įmonei negali būti laikomas normalia verslo praktika, atitinkančia teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus, nes tokio pobūdžio sandoriais nesąžiningai pažeidžiami kitų nemokios bendrovės kreditorių *interesai* ir piktnaudžiaujama teise.¹²⁴ Kaip jau buvo ne kartą minėta toks instituto vartojimas yra svarstytinas, nes šiuo atveju neaišku ar greta to, kad pažeidžiami principai teismas nustatė dar ir papildomus piktnaudžiavimo teise požymius, ar jis tik formaliai prisiejamas prie principų pažeidimo. Kita vertus, galima laikyti, kad minimas vienas iš piktnaudžiavimo teise kriterijų, t.y. atitinkamų sandorių sudarymas pažeidžia bendrovės kreditorių interesus. Tačiau sistemiškai analizuojant visą teismo nutarties tekstą paminėtina, kad daugiau piktnaudžiavimo teise institutas nutartyje neminimas ir plačiau nenagrinėjamas. Maža to, toliau kalbama tik apie nustatytą bendrovės vadovo nesąžiningumą. Todėl vienareikšmiškai ir aiškiai pasakyti, kad visa apimtimi šiuo atveju yra taikomas savarankiškas piktnaudžiavimo teise institutas su atitinkamomis teisinėmis pasekmėmis, tikrai negalime. Esant tokiai taikymo praktikai sunku nustatyti, kaip atskleidžiamas neleistinumo piktnaudžiauti teise turinys, nes jis šiuo atveju nėra nagrinėjamas.

Aptarta tendencija, kai yra neaišku kaip teismas traktuoja piktnaudžiavimą teise matyti ir kitose bylose, pavyzdžiui sprendžiant klausimus dėl akcininkų susirinkimo priimtų nutarimų galiojimo. Byloje ginčas kilo dėl įvykusio pakartotinio neeilinio visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo, kuriuo buvo nutarta padidinti bendrovės įstatinį kapitalą, panaikinimo. Neįvykus AB „Punktukas“ visuotiniam akcininkų susirinkimui, buvo sušauktas pakartotinis visuotinis akcininkų susirinkimas, kuriam kvorumo reikalavimas nėra taikomas. Prašant akcininkui UAB „Žvėryno įrengimai“,

¹²³ Ten pat.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 27 d. nutartis, c.b. BUAB „Kleivas“ v. UAB „Baltasis skroblas“, Nr. 3K-3-271/2007, kat. 21.4.2.1; 41 (S).

valdančiam 26,67 % įstatinio kapitalo, buvo papildyta neeilinio visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkė klausimu dėl įstatinio kapitalo didinimo. Susirinkimo metu UAB „Novitum“ savo balsais, kurie sudaro 0,084 % visų bendrovės išleistų akcijų priėmė ginčijamą sprendimą padidinti AB „Puntukas“ įstatinį kapitalą 15-ka mln. Lt. Paminėtina, kad tokia situacija susiklostė todėl, kad Vilniaus apygardos teismas ankstesnėmis nutartimis buvo pritaikęs laikinąsias apsaugos priemones ir uždraudęs kitiems akcininkams (išskyrus UAB „Novitum“, kuri į bylą buvo įtraukta vėliau) didinti AB „Puntukas“ įstatinį kapitalą. Lietuvos invalidų draugija (toliau – LID), kuriai priklauso 62,82 % akcijų pateikė ieškinį AB „Puntukas“, dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimų negaliojančiais. Teismai sprenddami pasisakė dėl piktnaudžiavimo teise, tačiau analizuojant visą nutarties tekstą darytina išvada, kad piktnaudžiavimas teise buvo analizuojamas tik kaip nesąžiningumo įrodymas, todėl galutinis sprendimas priimtas remiantis juridinių asmenų organų veikloje sąžiningumo ir protingumo reikalavimus reglamentuojančiais LR CK 2.82 str. 4 dalimi. Teismo vertinimu, akcininkų subjektinės teisės buvo pažeistos, o tą sąlygojo UAB „Novitum“ ir UAB „Žvėryno įrengimai“ nesąžiningi veiksmai bei ketinimai <...> Dėl tiesiogiai UAB „Novitum“ atžvilgiu vėliau pritaikytų laikinųjų apsaugos priemonių susiklostė tokia teisinė situacija, kuomet susirinkimo metu vos 0,084 % balsais buvo priimtas sprendimas itin svarbiu ir aktuali bendrovės valdymo klausimu. Toks UAB „Novitum“ elgesys, siekiant pasinaudoti susidariusia teisine situacija, kuomet kiti akcininkai, tame tarpe ir dalyvaujantis susirinkime kontrolinio akcijų paketo turėtojas asociacija LID laikinai negali pasinaudoti sprendimo teise balsuodami, neabejotinai laikytinas *piktnaudžiavimu teise*, pripažintinas *nesąžiningu, pažeidžiančiu ir varžančiu* kitų akcininkų teisės, akivaizdžiai patvirtinančiu šio akcininko *nesąžiningus ketinimus, jo siekį įgyti pranašumą* prieš kitus akcininkus.¹²⁵ Nepaisant to, kad piktnaudžiavimas teise aiškiai akcentuojamas, teismas ne tik tiesiogiai nekonstatuoja, kad buvo pažeistas LR CK 1.137 str. 3 d. numatytas draudimas, tačiau nustato 1.5 str. pažeidimą. Netaikant LR CK 1.5 str. įtvirtintų principų, kurie yra visos teisės sistemos pagrindas, kuomet tokį neženklių kiekį (mažiau ne 1 %) akcijų turintis akcininkas iš esmės pats vienas nusprendžia dėl pačių svarbiausių ir reikšmingiausių bendrovės valdymo klausimų, apsprendžia kitų akcininkų teises bei pareigas <...> prieštarautų protingumui, sąžiningumui ir teisingumui, *sudarytų galimybę* panašioje situacijoje esantiems asmenims piktnaudžiauti teise.¹²⁶ Manytina, kad vis dėl to ydingai yra vartojamas draudimas piktnaudžiauti teise, nes jo paskirtis ne pagalbinė, t.y. ne patvirtinti nesąžiningumą, o būtent taikyti pasekmes dėl netinkamo naudojimosi teise. Prieštaringas ir neaiškus draudimo piktnaudžiauti teise

¹²⁵ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 24 d. sprendimas, c.b. asociacijos Lietuvos invalidų draugija v. AB „Puntukas“, Nr. 2A-729-464/2008, kat. 21.4.1.1.; 110.1.

¹²⁶ Ten pat.

traktavimas laikytinas tarpiniu, neapibrėžtu naudojimo variantu, poskyrio pradžioje minėto spektro aspektu. Nors piktnaudžiavimas teise buvo atskirai minimas ir analizuojamas, tačiau tuo pačiu paneigtas ir jo savarankiškumas, nes draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas panaudotas kaip deklaratyvi nuostata patvirtinanti, kad yra nesilaikoma sąžiningumo ir protingumo principų reikalavimų. Kita vertus, tokia teismo pozicija gali būti pagrįsta tik tuo aspektu, kad šiuo atveju sprendžiamo klausimo specifika buvo susieta su juridinių asmenų organų kompetencijos ir funkcijų pažeidimo neigiamomis pasekmėmis, t.y. akcininkų susirinkimo sprendimų panaikinimu, todėl poreikis pritaikyti LR CK 2.82 str. nulėmė teismo pasirinkimą konstatuoti būtent sąžiningumo ir protingumo principų pažeidimą, o ne piktnaudžiavimą teise.

Apibendrinant šiame skirsnyje atliktą analizę galima pažymėti, kad iš jos matyti teismų praktikos kryptis pagal kurią piktnaudžiavimas teise nelaikytinas savarankiškai taikomu draudimu. Tokia teismų praktikos pozicija sunkiai suderinama su įstatymų leidėjo numatytu reglamentavimu, nes tik deklaratyviai taikant draudimą piktnaudžiauti teise arba naudojant jį kitų principų turiniui paaiškinti galima loginės rato klaidos *circulus in demonstrando*¹²⁷ grėsmė, t.y. A įrodinėjamas remiantis B, o B įrodinėjamas remiantis A. Maža to tokiu atveju nėra aiškiai ir išsamiai nagrinėjamai piktnaudžiavimą teise charakterizuojantys kriterijai, neatskleidžiamas turinys. Remiantis šiuo aspektu teigtina, kad toks neišklus ir nenuoseklus draudimo piktnaudžiauti teise taikymas yra netinkamas ir netikslingas

2.2.1.2. Draudimas piktnaudžiauti teise – savarankiška teisinė konstrukcija

Verta paminėti, kad nors anksčiau pateiktuose pavyzdžiuose teismai nelinkę pripažinti piktnaudžiavimo teise savarankišku institutu nagrinėjant bylas, susijusias su juridinio asmens veikla, galima rasti ir kitokių šio draudimo taikymo pavyzdžių.

Pirmiausia, funkcionalumo požiūriu paminėtini tokie atvejai, kai žemesniųjų instancijų teismai priėmė sprendimą remdamiesi konkrečiai neleistinumą piktnaudžiauti teise institutu, bet vėliau dėl kitų procesinių trūkumų byla buvo perduota nagrinėti iš naujo. Matyti, kad teismai geba identifikuoti piktnaudžiavimą teise ir kaip savarankišką institutą, pagal tiesioginę draudimo piktnaudžiauti teise normų paskirtį. Kauno apygardos teismas nagrinėdamas konfidencialumo susitarimo sąlygas akcentavo, kad turi būti taikomas piktnaudžiavimo teise institutas. Spręstoje situacijoje siekiant apsaugoti bendrovės komercinės paslaptis buvo numatyta, kad akcininkas patvirtindamas rašytinį įsipareigojimą neplatinti komercinės paslapties, įsipareigoja už jo nesilaikymą

¹²⁷ Young M., Kant. I. Lectures on Logic. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 234.

sumokėti baudą. Nepaisant to, akcininkui paprašius pateikti informaciją pagal susitarime numatytas sąlygas, bendrovės vadovas įsakymu patvirtino naują rašytinio įsipareigojimo neplatinti komercinės paslapties formą, numatančią ne tik baudą, bet ir užstatą, banko garantiją, įkeitimą ar kitą bendrovei priimtina turtinį įsipareigojimą. Teisėjų kolegija konstatavo, kad konfidencialumo įsipareigojime numatyta bauda už įsipareigojimo nesilaikymą yra pakankamas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, o įsakymu nustatytas įpareigojimas ieškovui sumokėti 150 000 Lt užstatą į atsakovo sąskaitą banke nepagrįstai apriboja ieškovo, kaip bendrovės akcininko, neturtines, taip pat ir turtines teises – ieškovas ilgą laiką (užstato galiojimo laikotarpis – 3 metai) neturėtų galimybės disponuoti savo piniginiėmis lėšomis, o tai turėtų neigiamos įtakos normaliai juridinio asmens ūkinei, komercinei veiklai. Užstato nurodymas neatitinka teisingumo ir protingumo principų, prieštarauja subjektinės teisės paskirčiai ir suteikia atsakovui galimybę piktnaudžiauti teise (LR CK 1.137 str. 3 d.).¹²⁸ Ši teismo išvada aiškiai apibrėžia, kad bylos faktinės aplinkybės buvo įvertintinos pagal piktnaudžiavimo teise, kaip savarankiško instituto kriterijus. Piktnaudžiavimo teise aspektu buvo analizuojamos tokios aplinkybės: įvertinti abiejų šalių veiksmai, t.y. ar atsižvelgiant į konkrečios situacijos ypatumus yra užtikrinti priešingi interesai – akcininko teisės į informaciją gynybos ir bendrovės interesai apsaugoti konfidencialią informaciją pusiausvyra, ar yra didelės disproporcijos galimybė, kuria pažeidžiama ir varžoma akcininko teisė, analizavo atsisakymo pateikti prašomus dokumentus priežastis, tyrė ar ieškovo elgesys laikytinas sąžiningu ir ar jis gali būti pagrindas riboti akcininko teisę gauti specifinio pobūdžio bendrovės informaciją. Taigi, šiuo atveju savarankiškai buvo pritaikytas draudimas piktnaudžiauti teise bendrovės atžvilgiu. Tačiau sprendžiant klausimus susijusius su akcininko teise į konfidencialią bendrovės informaciją reikėtų atkreipti dėmesį, kad neleistinumą piktnaudžiauti teise kaip savarankiškas pagrindas gali būti taikomas ir paties akcininko elgesiui vertinti. Štai kitoje byloje, kurioje buvo nagrinėjamas panašaus pobūdžio klausimas Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad akcininko teisės į specifinio pobūdžio informaciją turi būti ginamos, jeigu atsisakymas pateikti tokią informaciją nėra paremtas faktais, kad akcininkas piktnaudžiauja teise arba elgiasi nesąžiningai, arba specialaus pobūdžio informacijos atskleidimas gresia žalos bendrovei atsiradimu. Nagrinėjant ieškinį dėl įpareigojimo įgyvendinti akcininko neturtinę teisę į informaciją ir priešieškinį dėl uždraudimo jam naudotis tokia teise, teismas turi taikyti ne tik ABĮ 20 str. 7 dalį, bet ir LR CK 1.5, 1.137, 1.138 straipsnius, reglamentuojančius civilinių teisių įgyvendinimo sąlygas ir tvarką, taip pat

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 12 d. nutartis, c.b.AB„Klaipėdos Smeltė“ v. UAB„Birių krovinių terminalas“, Nr. 3K–3–302/2007, kat. 27.7; 36.1; 100; 114.12; 121.9 (S).

turi nustatyti prašomos pateikti informacijos pobūdį ir įvertinti, ar nustatyti faktai nesudaro pagrindo atsisakyti ieškovo teisės įgyvendinimo.¹²⁹

Analizuotina dar viena byla, kurioje piktnaudžiavimas teise taikytas kaip savarankiškas institutas. J. M. individuali įmonė (toliau – IĮ) pripažinta bankrutavusia ir likviduojama dėl bankroto. Kreditorius J. B. pateikė teismui prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kuriuo prašė suspenduoti (sustabdyti) kreditorės Z. M. neturtines teises J. M. IĮ bankroto procese. Z. M. yra J. M. sesuo ir kreditore byloje ji tapo savo noru perpirkusi reikalavimo teisę iš kitų asmenų. Ieškovas rėmėsi tuo, kad teismui pateikiamuose procesiniuose dokumentuose Z.M. pritaria kreditorių interesams, prieštaraujantiems J. M. prašymams. Kauno apygardos teismas sprendė, jog tai patvirtina kreditorės Z. M. piktnaudžiavimą jai patvirtintų kreditorinių reikalavimų suteiktomis neturtinėmis teisėmis, veikimą, priešingą greitam ir bankroto proceso tikslus atitinkančiam bylos nagrinėjimui, siekį padėti J. M. išvengti pareigos atsiskaityti su kreditoriais. Teismas pažymėjo, kad nors Įmonių bankroto įstatymo 21 straipsnyje įtvirtintos kreditorių teisės bankroto byloje sietinos su paties kreditoriaus interesų apsauga, Z. M. jomis naudojasi gindama ne savo kaip kreditorės, o bendraatsakoviu bankroto byloje esančio J. M. interesus. Tokie Z. M. veiksmai varžo kitų kreditorių įstatymų saugomus interesus, prieštarauja kreditoriams suteiktų teisių paskirčiai, todėl yra pagrindas šių teisių neginti bei jas apriboti (LR CK 1.137 str. 3d.).¹³⁰ Kaip matyti, ir šiuo atveju piktnaudžiavimas teise buvo pritaikytas, kaip savarankiškas institutas. Konkrečiai šio instituto teisės norma remiantis buvo įvertintos nustatytos faktinės aplinkybės, t.y. kreditorės veiksmai pripažinti piktnaudžiavimu teise pagal vieną iš įstatymo leidėjų numatytų kriterijų – teisės įgyvendinimą prieštaraujantį subjektinės teisės paskirčiai, pritaikytos iš draudimo pažeidimo kylančios neigiamos pasekmės.

Dar viena nutartis, kurioje draudimas piktnaudžiauti teise taikomas kaip savarankiškas pagrindas įvertinti asmens veiksmus yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl įmonės vadovo elgesio, kuomet siekdamas išvengti bendrovės bankroto bylos, šis naudojasi įmonių restruktūrizavimo įstatyme numatyta teise siūlyti restruktūrizuoti įmonę. Paminėtina tai, kad nagrinėjamos bylos atveju dėl restruktūrizavimo buvo kreipiamasi jau antrą kartą. Pirmą kartą bendrovės vadovo pareiškimas nebuvo patenkintas jau pirmosios instancijos teisme, nustačius, kad vadovas netinkamai įgyvendino teisę pagrindiniams kreditoriams siūlyti restruktūrizuoti įmonę, taip pat, kad įmonės finansiniai sunkumai yra ne laikino, o nuolatinio pobūdžio ir seniai besitęsiantys, ir nebuvo pakeistas kitose teismų instancijose. Nagrinėjamu atveju bendrovės vadovas

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis, c. b. V. N. v. UAB gamybinė-komercinė firma, Nr. 3K-7-801/2002, kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1 (S).

¹³⁰ Lietuvos Apeliacinio teismo nutartis, c.b. pagal Z. M. atskirąjį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2008 m. birželio 3 d. nutarties, Nr. 2-553-2/2008, kat. 110.1.; 126.8. (S).

vėl pateikė teismui pareiškimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo. Kasacinis teismas remdamasis tuo, kad teismų jau anksčiau nagrinėtose bylose priimtos nutartys direktoriui ir įmonės pagrindiniams kreditoriams buvo *žinomos* ir *privalomos*, bet direktorius į tose nutartyse nustatytus faktus ir konstatuotus argumentus, nekreipė dėmesio, taip pat nepateikė įrodymų, patvirtinančių, jog įmonės finansinė padėtis pasikeitė nuo to laiko, kai įsiteisėjusiomis nutartimis buvo konstatuota, jog tokių finansinių sunkumų negalima pripažinti laikiniais, t.y. pažeista esminė sąlyga, dėl kurios restruktūrizavimo byla negali būti iškelta, konstatavo, kad nurodytuose direktoriaus veiksmuose yra *piktnaudžiavimo teise požymių* (LR CK 1.137 str. 3 d.).¹³¹ Pagrįstai manytina, kad šiuo atveju teismas aiškiai nurodė, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise gali būti taikomas kaip savarankiškas institutas. Atkreiptinas dėmesys, kokiais kriterijais vadovaujantis teismas aiškinosi neleistinumo piktnaudžiauti teise turinį šiuo atveju. Matyti, kad teismas akcentavo, kad įmonės *restruktūrizavimo tikslas* yra įmonės veiklos išsaugojimas ir plėtojimas, skolų sumokėjimas ir mokumo atkūrimas.¹³² Būtent šiam tikslui įgyvendinti teismas įmonei, turinčiai laikinų finansinių sunkumų, esant įstatyme nurodytoms sąlygoms, iškelia restruktūrizavimo bylą. Manytina, kad teismas analizuodamas šią aplinkybę pripažino, kad įmonės vadovas žinodamas ir suvokdamas finansinių sunkumų pobūdį, siekdamas išvengti bankroto procedūros ne tik pažeidė kreditorių siekiančių bankroto bylos iškėlimo teises ir interesus, bet taip pat naudojo teise ne pagal jos paskirtį, t.y. pakartotinai netinkamai naudojo įmonės restruktūrizavimo galimybe. Nutartyje nėra tiesiogiai nurodyta, kad yra analizuojamas subjekto tikslas, tačiau net kelis kartus akcentuojama, kad direktorius žinojo ir suprato, kad prašymas taikyti restruktūrizavimo institutą, šiuo konkrečiu atveju prieštarauja jo paskirčiai, tačiau vis tiek veikė netinkamu būdu. Svarstyтина, ar tokia formuluote nėra siekiama išryškinti tikslą, kuris būtų laikytinas išskirtiniu piktnaudžiavimo teise požymiu, ar tik pagrindžiamas kitų neleistinumo piktnaudžiauti teise kriterijų taikymas.

Apžvelgus pateiktas bylas, galima konstatuoti, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise gali būti taikomas kaip savarankiškas draudimas. Maža to, matyti, kad tik tais atvejais, kai jis nagrinėjamas kaip savarankiška teisinė konstrukcija, aiškiai yra analizuojami įstatymų leidėjo LR CK 1.137 str. 3 d. numatyti jį charakterizuojantys kriterijai, pagal kuriuos nustatomas konkretus piktnaudžiavimo teise turinys faktinių aplinkybių kontekste. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismų praktikoje bylų, kuriose pasisakyta piktnaudžiavimo teise klausimu yra labai mažai, todėl pateikti pavyzdžiai nurodo tik pasitaikančius šio instituto identifikavimo atvejus. Visgi dabartinės teismų praktikos kontekste galima teigti, kad teismams nagrinėjant ginčus, kylančius iš juridinio asmens veiklos yra akivaizdus teismų

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 20 d. nutartis, c.b. A.Ž. v. UAB „Baltijos žuvis“, Nr. Nr. 3K-3-69/2006, kat. 127.1; 127.2 (S).

¹³² Ten pat.

praktikos prieštaringumas, nenuoseklumas, todėl neabejotinai teigti, kad yra suformuota konkreti taikymo praktika būtų nekorektiška.

2.2.2. Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ginčiuose, kylančiuose iš nuosavybės teisinių santykių

Nuosavybės teisė, kaip ir bet kuri kita subjekcinė teisė yra teisinio santykio elementas, nes ji gali egzistuoti ir būti įgyvendinta tik kartu su ją atitinkančiomis kitų asmenų pareigomis.¹³³ Nuosavybės santykiai susiję su savininko, kaip subjekcinių teisių į turą turėtojo, teise reikalauti, kad kiti asmenys, taip pat ir valstybė, nepažeistų jo nuosavybės teisių, kartu ir valstybės pareigą ginti bei saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsینimosi į ją. Paminėtina tai, kad teoriniu aspektu yra laikytina, jog neleistinumas piktnaudžiauti teise yra ribojantis, ir kartu ginantis nuosavybės teises institutas. Praktiniu aspektu analizuojant teismų praktiką, yra aktualu, kokiais atvejais piktnaudžiavimo teise institutas koresponduoja su LR CK ketvirtojoje knygoje įtvirtintomis teisės normomis, bei ar iš esmės yra įmanomas šio instituto taikymas nuosavybės teisinio reglamentavimo kontekste.

2.2.2.1. Draudimą piktnaudžiauti teise ir nuosavybės teisinius santykius reglamentuojančių teises normų santykis

Analizuojant teismų praktiką matyti, kad sprendžiant bylas nuosavybės teisinių santykių plotmėje, draudimas piktnaudžiauti teise gali būti taikomas įvairiai. Pirmiausia paminėtina, kad piktnaudžiavimo teise klausimas gali būti aktualus, nagrinėjant bendraturčių pirmenybės teisės pirkti parduodamos bendrosios nuosavybės dalis aspektus. Pateiktame pavyzdyje buvo sprendžiamas klausimas dėl bendraturčio pirmenybės teisės įsigyti parduodamą dalį, esančią bendrąja nuosavybe. Ieškovė V. S. ir atsakovė L. J. buvo buto bendraturtės. V.S. priklausė nuosavybės teise 48/100 dalys, o L.J. buvo 52/100 šio buto dalių savininkė. Atsakovė, nusprendusi parduoti jai priklausančią buto dalį, pranešė bendraturtei, kad parduoda savo buto dalį už 80 000 Lt ir nurodė, kad ieškovė turi pirmenybės teisę įsigyti šią dalį už nurodytą kainą per vieną mėnesį, o jeigu per nurodytą terminą nebus gauta atsakymo, buto dalis bus parduota kitam asmeniui. V.S. per nustatytą vieno mėnesio terminą nepareiškė noro pasinaudoti pirmenybės teise pirkti atsakovės parduodamą buto dalį. L. J. po pusantų metų pardavė savo buto dalį kitam asmeniui už 95 000 Lt. Ieškovė kreipėsi į teismą teigdama, kad L. J. pakartotinai neinformavusi pažeidė jos pirmenybės teisę bei prašė pripažinti negaliojančia pirkimo-

¹³³ Baranauskas E., Laurinavičius K., Pakalniškis V. ir kt. Daiktinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. P. 57.

pardavimo sutartį ir perkelti jai pirkėjos teises ir pareigas. Apeliacinės instancijos teismas remdamasis tuo, kad LR CK 4.79 straipsnio 2 dalis skirta apsaugoti bendraturčių teisėms tuo atveju, kai kitas bendrosios dalinės nuosavybės teisės dalyvis parduoda savo nuosavybės dalį ne bendraturčiui, nusprendė, kad aiškinant ir taikant šią teisės normą, negalima nukrypti nuo teisinių santykių dalyvių lygiateisiškumo principo ir sudaryti sąlygas *vienam iš bendraturčių* piktnaudžiauti savo teise.¹³⁴ Kaip matyti iš teismo pozicijos, šiuo atveju turi būti analizuojamas abiejų bendraturčių elgesys neleistinumą piktnaudžiauti teise normos kontekste. Teismas taikydamas nepagrįsto neproporcingumo kriterijų įvertino aplinkybę, kad pati V.S. nerealizavo savo teisės įsigyti parduodamą buto dalį dėl nepatenkinamos turtinės padėties, todėl buto dalies pardavimas už didesnę negu buvo pasiūlyta kainą, nelaikytinas jos teisių ir teisėtų interesų pažeidimu. Kolegija pažymėjo, kad, svarstant, ar praėjus septyniolikai mėnesių nuo pranešimo apie ketinimą parduoti bendrąja nuosavybe esančio ginčo buto dalį ir pakilus buto dalies pardavimo kainai, atsakovė privalėjo pakartotinai pranešti ieškovei apie pardavimą, būtina iširti visas ginčo aplinkybes, nes bet koks teisių pažeidimas turi būti realus.¹³⁵ Mažą to, teismas vertino faktinių aplinkybių visumą, tuo aspektu, ar L. J. tinkamai pranešė ieškovei apie ketinimą parduoti jai nuosavybės teise priklausančią buto dalį ir pažymėjo, kad teigti, jog L. J. savo teisę parduoti jai priklausančią dalį įgyvendino netinkamai, nėra pagrindo.¹³⁶ Taigi šiuo atveju V. S. teisės suvaržytos pačios V. S. veiksmais, nes per septyniolikos mėnesių terminą ji turėjo pakankamai laiko ir galimybių laiku realizuoti turimą pirmumo teisę. Pagrįstai manytina, kad šiuo atveju teismas tinkamai pritaikė neleistinumą piktnaudžiauti teise draudimą sprendamas dėl vieno iš bendraturčių teisių ir teisėtų interesų pažeidimo galimybės. Buvo atsižvelgta į šio instituto nuostatas, t.y. asmens veiksmus analizavo pagal konkrečius piktnaudžiavimą teise charakterizuojančius kriterijus. Kritikuotina yra tai, kad neleistinumą piktnaudžiauti teise buvo analizuojamas tik vieno iš bendraturčių atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys, kad kasacinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija teisių įgyvendinimo bendrosios nuosavybės aspektu pažymėjo, kad visi civilinių teisinių santykių dalyviai turi įgyvendinti savo teises taip, kad be teisinio pagrindo nebūtų pažeidžiamos ar varžomos kitų asmenų teisės ar teisėti interesai. Tiek dalį bendrojoje nuosavybėje *parduodantis bendraturtis*, tiek *kiti bendraturčiai*, įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas, privalo veikti laikydamiesi nurodytų principų <...> sprendžiant bendraturčių ginčą dėl pirmenybės teisės pirkti parduodamą dalį, esančią bendrąja nuosavybe, gynimo, turi būti vertinamos kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybės, atsižvelgiant į LR CK 4.79 straipsnyje įtvirtintų nuostatų paskirtį ir tikslą, kartu vadovaujantis

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8d. nutartis, c. b. V.S. v. L.J., Nr. 3K-7-273/2007, kat. 30.2; 30.9.1 (S).

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Ten pat.

teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, *vertinant* pagal šiuos principus *ties bendrosios nuosavybės dalį parduodančio, tiek kito bendraturčio elgesį* taip, kad nebūtų pažeisti šio teisinio santykio dalyvių lygiateisiškumo, teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių pusiausvyros principai.¹³⁷ Kaip matyti, net kelis kartus pabrėžiama, kad turi būti vertinamas visų bendraturčių elgesys, vadinasi, tiek ketinančio parduoti savo dalį, priklausančią bendrosios nuosavybės teise, tiek pirmenybės teise galinčio pasinaudoti ir įsigyti parduodamą dalį asmens. Manytina, kad šie teismo argumentai suponuoja tai, kad ir V. S. elgesiui galėjo būti pritaikytas neleistinumo piktnaudžiauti teise „testas“. Minėta, kad pagal šalių interesų pusiausvyros principą turi būti atsižvelgiama ne tik į pirmenybės teisę turinčio bendraturčio, bet ir turtą parduodančio bendraturčio teises bei teisėtus interesus. Teisės doktrinoje yra išsakyta nuomonė, kad bendraturčio pirmenybės teisės paskirtis – sumažinti bendraturčių skaičių.¹³⁸ Anot teismo, sprendusio bylą, bendraturčio pirmenybės teisės normos paskirtis – ginti bendraturčio interesus, apsaugant jį nuo nesąžiningų kito bendraturčio veiksmų, parduodant turtą geresnėmis sąlygomis, negu buvo pasiūlyta bendraturčiui pirmenybės teise.¹³⁹ Atsižvelgiant į byloje nustatytas faktines aplinkybes, buvo nuspręsta, kad ieškovės teisės nebuvo pažeistos. Jai buvo pasiūlyta pirkti už mažesnę kainą, tačiau ji atsisakė ir per visą laiką, kol atsakovė ieškojo pirkėjo, nesikreipė su prašymu parduoti ginčo buto dalį. Maža to, tai, kad V. S. žinojo ir apie ketinamą sudaryti konkretų pirkimo – pardavimo sandorį, pagrįstai verčia abejoti, ar pati ieškovė nepiktnaudžiauja teise reikalaujama, kad jai būtų perkeltos pirkėjo teisės ir pareigos. Visgi bendraturčio pirmenybės teisė įsigyti parduodamą dalį yra subjektinė daiktinė teisė. Jos turinį ir įgyvendinimo ribas nustato teisės normos, o įgyvendina pats teisės turėtojas, raštu išreikšdamas savo valią – pageidavimą įsigyti dalį. Jei per nustatytą terminą nepasinaudoja, t.y. savo valios nepareiškia, tai pardavėjas turi teisę parduoti savo dalį bet kuriam asmeniui.¹⁴⁰ Svarstyta tai, kad apeliacinės instancijos teismas, tik užsiminė, kad V. S. reikalavimas įgyvendinti pirmenybės teisę po to, kai atsakovai, nepažeisdami įstatymo reikalavimų, sudarė pirkimo – pardavimo sutartį, vertintinas kaip ketinimas pažeisti atsakovų teises¹⁴¹, tačiau plačiau šio klausimo nenagrinėjo bei neanalizavo neleistinumo piktnaudžiavimo teise draudimo pritaikymo galimybės kito bendraturčio atžvilgiu.

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ Baranauskas E., Laurinavičius K., Pakalniškis V. ir kt. Daiktinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. P. 183.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartis, c. b. V.S. v. L.J., Nr. 3K-7-273/2007, kat. 30.2; 30.9.1 (S).

¹⁴⁰ Baranauskas E., Laurinavičius K., Pakalniškis V. ir kt. Daiktinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. P. 183.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartis, c. b. V.S. v. L.J., Nr. 3K-7-273/2007, kat. 30.2; 30.9.1 (S).

Analizuotinas kitas teismų praktikos pavyzdys, kuriame buvo paminėtas neleistinumas piktnaudžiauti teise, tačiau nėra visiškai aiškus ir apibrėžtas draudimo piktnaudžiauti teise taikymas. R.V. ir D. P., P. G. yra gretimų žemės sklypų savininkai. R.V. nusprendė rekonstruoti ūkinį pastatą, jam priklausančiame žemės sklype. Vietoj suprojektuoto mūrinio pastato pradėjus statyti medinį karkasą, teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros departamento inspektorius statybas sustabdė. R.V. buvo įpareigotas pakoreguoti ūkinio pastato rekonstrukcijos projektą, iš naujo suderinti su kaimyninių sklypų savininkais bei nuolatine statybos komisija ir gauti leidimą tęsti statybos darbus. Rekonstruojamo pastato projektas buvo pakoreguotas ir suderintas nuolatinėje statybos komisijoje, tačiau kaimynai su kuriais ribojasi sklypas atsisakė duoti sutikimą. Rekonstrukcijos projekte buvo pakeistos tik statinio medžiagos, o atstumas ar pastato aukštis išliko nepakeisti, kaip ir pagal ankščiau buvusį leidimą. Kaimyninio sklypo savininkai D. P. ir P. G. teigė, kad R. B. pažeidžia statybos teisės aktų reikalavimus, statomas pastatas netelpa į jo sklypą, pastatas trukdo nevaržomai naudoti ir valdyti atsakovėms priklausanti žemės sklypą ir jame esanti pastatą, kadangi statomas statinys užstoja šviesą, lietaus vanduo ir sniegas nubėgdamas nuo ieškovo statinio stogo patenka į atsakovėms priklausanti žemės sklypą.¹⁴² Iš pateiktų faktinių aplinkybių matyti, kad teismas piktnaudžiavimo teise instituto kriterijus galėtų pritaikyti analizuodamas kiekvienos iš šalių teisių įgyvendinimą. Tiek R. B. požiūriu, nepagrįstas atsakovių atsisakymas duoti sutikimą pastato rekonstrukcijai reiškia jo, kaip statytojo teisės į statybą pažeidimą, t.y. gali reikšti netinkamą kaimynų nuosavybės teisės įgyvendinimą. Tiek kaimynų požiūriu remiantis tuo, kad žemės sklypo savininkas turi teisę reikalauti, kad kaimyniniuose žemės sklypuose nebūtų statomi nauji statiniai, jeigu galima daryti įtikinamą prielaidą, kad tokių naujų statinių statymas padarys neigiamą, neleistiną poveikį jo žemės sklypui. Paminėtina, kad teismas sprenddamas šį ginčą akcentavo, kad vien tai, jog pastatas gretimame sklype statomas ant sklypo ribos savaime nepatvirtina, kad yra pažeidžiamos vieno iš gretimo žemės sklypo bendraturčių teisės.¹⁴³ Vis dėlto pirmosios instancijos teismas įvertino tik R. B. veiksmus, remdamasis tuo, kad pagal LR CK 1.137 str. nuostatas asmenys, įgyvendinami savo teises, turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles bei veikti sąžiningai, draudžiama piktnaudžiauti savo teise, kuri be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises. Ieškovas R. B. turi galiojanti statybos darbams išduotą leidimą (statyba nėra savavališka), todėl įgyvendinęs paminėtą statinio rekonstrukcijos pakoreguotą projektą, pagal nustatytus reikalavimus ir nurodymus, neapsunkins atsakovių naudojimosi gyvenamuoju namu, kaip

¹⁴² Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis, c.b. R.B. v. D.P., P.G., Nr. 2A-312-227/2008, kat. 121.15;121.21.

¹⁴³ Ten pat.

jos nepagrįstai mano.¹⁴⁴ Nors tiesiogiai teismas neįvardina, kad R.B. pripažįstamas nepiktnaudžiaujančiu savo teise, bet sprendžiant iš teismo išvadoje nurodytų teisės normų ir argumentų nuoseklumo, matyti, kad yra pripažįstama, jog R. B. įgyvendina savo teisę tokiu būdu, kad nėra pažeidžiamos ir varžomos kaimyninių sklypų savininkų teisės ir reikalavimas kaimynams sutikti su statybomis jo žemės sklype yra pagrįstas. Be to, paminėtina ir tai, kad šiuo atveju teismas nagrinėjo sąlygas, ar R. B. teisėtai naudojasi savo teise į atitinkamo pastato statybas. Buvo analizuojama, ar išduotas leidimas atitinka visus reikalavimus, t.y. teisinis pagrindas pripažintinas teisėtu. Vadinasi, nors teismas tiesiogiai to neįvardina, bet vadovaudamasis piktnaudžiavimą teise charakterizuojančiais kriterijais įvertina, kad savininkas tinkamai naudodamasis savo teise į statybas, nepažeidžia kaimyno nuosavybės teisės ir tuo pačiu apriboja jo teisę atsisakyti duoti leidimą. Manytina, kad pagrįstai, šiuos atveju gali būti keliamas „*savanaudiško ar piktybiško tikslo*“ nustatymo klausimas. Kvestionuotina gal teismas konkrečiai šiuo atveju aiškiau taikytų piktnaudžiavimo teise institutą, jei įstatymų leidėjas tiesiogiai teisės normoje būtų numatęs tikslą, kaip vieną iš išskirtinių piktnaudžiavimo teise požymių. Dabar lieka diskutuotina, ar užtenka nustatyti, kad yra tenkinamas vienas iš piktnaudžiavimo teise kriterijų, ir laikytina, kad jis apima „*tikslą pakenkti*“ ar „*savanaudišką tikslą*“, ar toks tikslas turėtų būti nustatomas atskirai. Manytina, kad, kai nėra LR CK tiesiogiai įtvirtinta jokie tikslai, sunku akcentuoti specifinius piktnaudžiavimo teise požymius, todėl įstatymo leidėjo numatyti neleistinumo piktnaudžiauti teise kriterijai tampa per daug abstraktūs, o teismai neužtikrintai ir neaiškiai taiko piktnaudžiavimo teise institutą.

Taigi apibendrinant paminėtina, kad draudimas piktnaudžiauti teise nėra ignoruojamas sprendžiant ginčus, kylančius iš nuosavybės teisinių santykių. Tačiau negalime teigti, kad nagrinėtuose pavyzdžiuose neleistinumas piktnaudžiauti teise yra aiškiai taikomas kaip savarankiškas. Visgi teismui neakcentuojant šio draudimo kaip savarankiško instuto taikymo, pažangiu aspektu laikytina, kad teismai, sprenddami dėl bendraturčių ar „kaimyninių“ teisių pažeidimo, vertino faktines aplinkybes, atsižvelgdami į draudimo piktnaudžiauti teise normoje nurodytus kriterijus.

2.2.2.2 Draudimas piktnaudžiauti teise – savarankiška teisinė konstrukcija nuosavybės teisinių santykių kontekste

Draudimo piktnaudžiauti teise taikymo specifika nuosavybės teisinių santykių kontekste neapsiriboja vien anksčiau nagrinėtais pavyzdžiais. Analizuojant teismų praktiką galima rasti atveju,

¹⁴⁴ Ten pat.

kuomet neleistinumas piktnaudžiauti teise aiškiai identifikuojamas ir pritaikomas kaip savarankiškas institutas, todėl vienareikšmiškai, teigti, kad teismai piktnaudžiavimą teise analizuoja tik sprenddami šalutinius klausimus – negalime. Gyvenamojo namo statybos bendrija „Naudvaris“ yra buto savininkas, o ši butą valdo ir juo naudojasi bendrijos narė – G. J. Bendrija, t.y. ieškovas, turėdamas tikslą įvertinti jam nuosavybės teise priklausančio buto būklę, reikalavo, kad jo atstovai galėtų patekti į butą ir jį apžiūrėti, nes gyventoja jų neįsileidžia ir nesudaro sąlygų įsitikinti, ar bute nėra savavališkai įsirengusi dujinio apšildymo katilo, kuris keltų grėsmę namo, apšildomo elektros prietaisais, gyventojams. Teismas nustatė, kad ieškovui nuosavybės teise priklausančiame bute, atsakovė turi dujinį šildymo katilą ir dujinio šildymo sistemą. Atsižvelgdama į tai, kad namas, kuriame yra šis butas, šildomas elektros prietaisais, kolegija pažymėjo, kad dujinio šildymo katilo, o tuo labiau dujinės šildymo sistemos įrengimas gali sukelti pavojų kitiems namo gyventojams bei nurodė, kad įgyvendindama savo, kaip daikto valdytojos, teisės, atsakovė turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles, geros moralės principus, veikti sąžiningai, laikytis teisingumo ir protingumo principų, įstatymas draudžia piktnaudžiauti savo teise (LR CK 1.137 str. 2, 3 d.). Kadangi atsakovė piktnaudžiauja savo, kaip daikto valdytojos ir naudotojos, teisėmis, o daikto savininko teisių gynimas yra susijęs su savo ir kitų asmenų apsauga, todėl, esant šių teisės principų kolizijai, prioritetas turi būti teikiamas sąžiningai savo teises įgyvendinančio savininko teisių gynimui.¹⁴⁵ Kaip matyti, bylos sprendime teismas pritaikė piktnaudžiavimo teise institutą bei pažymėjo, kad turi būti taikomos draudimo iš draudimo pažeidimo atsirandančios neigiamos pasekmės, t.y. atsisakoma ginti G. J. interesus. Galima paminėti ir konkrečius piktnaudžiavimo teise kriterijus, kuriuos teismas analizuoja. Pirmiausia, teismas patvirtino, kad piktnaudžiavimo teise atveju nereikalaujama nurodyti konkrečios žalos kilimo faktą, bet užtenka, kad asmuo piktnaudžiaujantis teise savo veiksmais darytų atitinkamą neigiamą poveikį, kuris padidina grėsmę tokiai žalai kilti. Teismo išvadose matyti ir tai, kad akcentuojama, jog G. J. naudojo savo teise turėdama savanaudiškų tikslų, t.y. teismas atkreipia dėmesį į tai, kad atsakovė teisme nurodė, jog butą šildyti dujomis yra pigiau.¹⁴⁶ Tai pat teismas pripažino, kad G.J. piktybiškai neįsileisdama į butą teisėto savininko atstovų *varžo* jo nuosavybės teises, nes nors ieškovas perdavė butą atsakovei valdyti ir juo naudotis, jis neprarado savo, kaip buto savininko, teisių apsaugos.¹⁴⁷ Matyti, kad buvo remtasi ne vienu iš įstatyme numatytų alternatyvių kriterijų, bet atsižvelgiant į faktinių aplinkybių visumą buvo analizuojami net keli aspektai.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, c. b. Gyvenamojo namo statybos bendrija „Naudvaris“ v. G.J., Nr. 3K-3-507/2005, kat. 30.10; 114.9.5; 114.11 (S).

¹⁴⁶ Ten pat.

¹⁴⁷ Ten pat.

Atkreiptinas dėmesys, kad randama ir daugiau pavyzdžių, kai neleistinumo piknaudžiauti teise institutas pritaikytas kaip savarankiškas, tačiau jo turinys vis dėlto ne visada tinkamai identifikuojamas. Valstybinės žemės nuomos sutartimi UAB „Baldai Jums“ išsinuomojo žemės plotą esantį didesniame žemės sklype. Bendrovė parengė tvoros pastatymo projektą minėtoje teritorijoje. Projektas buvo suderintas su atitinkamomis institucijomis ir buvo gautas sutikimas tvoros statybai. Pagal šį projektą UAB „Baldai Jums“ pasistatė tvorą ir įrengė joje stumdomus 4 m pločio vartus ir vartelius pėstiesiems. Į teismą kreipėsi ieškovas UAB „Medienos staklės“ ir tretysis asmuo „Litadan Aps“, t.y. kitos įmonės, nuomojančios žemės plotus tame pačiame žemės sklype. Jos pareiškė reikalavimus nugriauti pastatytą tvorą ir leisti netrukdomai naudotis aptverta teritorija, remiantis tuo, kad toks statinys varžo darbuotojų bei kitų susijusių asmenų patekimą, į kitoms bendrovėms nuosavybės teise priklausančius pastatus bei nuomojamą žemės sklypą. Teismas, pacitavęs LR CK 1.137 str. 3 d., piknaudžiavimo teise aspektu šioje byloje pažymėjo, kad atsakovas UAB „Baldai Jums“, turėdamas teisėtą interesą užtikrinti savo įmonės saugumą, pastatė tvorą savo nuomojamo ploto ribose, tačiau tvora kliudo ieškovui ir trečiajam asmeniui Litadan Aps patekti į savo teritorijas ir naudotis šioms įmonėms priklausančiu turtu ir tuo pažeidžia jų teises.¹⁴⁸ Be to, teismas išvadose pažymi ir tai, kad dėl sumažėjusios erdvės ir dėl nepakankamo vartų pločio kitos bendrovės patiria tam tikrų nepatogumų, tačiau turi galimybę patekti į savo teritorijas. Pagrįstai manytina, kad šiuo atveju teismas analizavo neleistinumą piknaudžiauti teise, kaip savarankišką institutą, tačiau įvertinęs faktines aplinkybes nelaikė atsakovo piknaudžiaujančiu teise. Teismas rėmėsi LR CK 1.137 str. 3 d. ir pateikė išvadą, kuri formalioju požiūriu iš esmės atitinktų įstatymų leidėjo teisės normose įtvirtintą piknaudžiavimo teise doktriną, jei nebūtų nustatyta sąlyga, kad atsakovas pasistatė tvorą *turėdamas teisėtą interesą*. Visgi tiesiogiai ir aiškiai teismas nekonstatuoja ar bendrovė pripažinta piknaudžiaujančia teise ar ne. Kaip matyti, teismo išvada sudaryta panaudojus gana įdomią kombinaciją, t. y. teismas pripažino, kad bendrovė teisėtai pasistatė tvorą, tačiau tuo pačiu pripažino, kad toks teisės įgyvendinimas varžo ir pažeidžia kitų bendrovių interesus. Sistemiskai analizuojant likusią nutarties dalį matyti, kad teismas nusprendė nenugriauti pastatytos tvoros, o tik nustatyti naudojimosi ja tvarką, kad būtų atkurta pusiausvyra tarp dviejų konkuruojančių teisių. Šiuo atveju taip pat vėl susiduriama su minėtają problema, kad LR CK 1.137 str. 3 d. nuostatoje nėra tiesiogiai nustatytas subjekto tikslas, kurį šiuo atveju papildomai nustačius, aiškiau būtų taikomas draudimas piknaudžiauti teise.

Manytina, kad tinkamu piknaudžiavimo teise kaip savarankiško instituto taikymo bei turinio identifikavimo pavyzdžiu gali būti laikomas Vilniaus apygardos teismo sprendimas byloje, kurioje

¹⁴⁸ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 2 d. nutartis, c. b. UAB „Medienos staklės“ v. UAB „Baldai Jums“, Nr. 2A-48-510/2009, kat. 29.4; 121.21(S).

buvo sprendžiamas klausimas dėl kelio servitutų į šulinių nustatymo. Ieškovai A. J. ir R. J. nusipirko ½ dalį gyvenamojo namo, ūkinių pastatų ir du šulinius bei namų valdos žemės sklypą. Ieškovai žinojo, kad abu nupirkti šuliniai yra už jiems priklausančios namų valdos ribų ir yra atsakovės E. B. žemėje. Atsakovei žemė nuosavybėn atiteko jos motinai M. A. ją padovanojus. Dar prieš tai paaiškėjus, kad šuliniai nepriklausė ankstesniems savininkams ir ieškovai apskritai į juos teisės neįgijo, M. A. geranoriškai sutikus, ieškovai žemės paviršiumi buvo nusitiesę vamzdį ir pajungę elektrinį vandens siurblių vandeniui pumpuoti, t.y. naudojos šulinio vandeniu. Kartą ieškovai atvažiavę į sodybą, rado nupjautą kabelį, tuomet ir sužinojo, kad žemė yra padovanota atsakovei, kreipėsi į ją dėl ankstesno susitarimo patvirtinimo, tačiau ji sutikimo nedavė. Teismas konstatavo, kad atsakovei E. B. gavus šį sklypą kaip dovaną ir nesutinkant su tuo, kad ieškovai naudosis jos sklype esančiais šuliniais, jos teisė nekliudomai naudotis nuosavybe galėtų būtų ginama tuo atveju, jei ieškovų siekimas naudotis šuliniais kliudytų atsakovei E. B. naudotis sklypu. Atsakovė nepateikė byloje argumentų, kuriais remiantis galima būtų daryti išvadą, kad dalinis ieškinio patenkinimas ir nustatymas teisės naudotis bent vienu iš šulinių, kurie yra atsakovės žemės sklype, pažeis iš esmės jos nuosavybės teisės sudėtinę dalis, t.y. teisę naudotis, valdyti žemę ar disponuoti žeme. Apeliacinės instancijos teismo posėdyje atsakovė E. B. paaiškino, kad šiuo metu ji nieko nedaranti su žeme <...> tuo atveju, jei nustatytas servitutas pasidarys kliūtimi atsakovei naudotis jos sklypu, ji turės teisę kreiptis į teismą dėl servituto panaikinimo, tačiau šiuo metu atsakovė įgyvendina savo teisę į nuosavybę tokiu būdu, kuris be teisinio pagrindo varžo ieškovų teisę ir toliau gauti vandenį iš to paties šaltinio, iš kurio jie naudojos daugelį metų. Draudimą piktnaudžiauti savo teise numato LR CK 1.137 str. 3 d., todėl atsakovės atsisakymas suteikti teisę ieškovams gauti vandenį iš bent vieno iš šulinių, pripažintinas *piktnaudžiavimu* teise.¹⁴⁹ Svarbu atkreipti dėmesį, pagal kokius įstatymų leidėjo numatytus piktnaudžiavimo teise instituto kriterijus, buvo analizuojamos faktinės aplinkybės. Manytina, kad pagrindinis kriterijus, kuriuo vadovavosi teismas, buvo teisės įgyvendinimas tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo *pažeidžia* ar *varžo*, kitų asmenų teises ar saugomus interesus. Iš pateiktų išvadų matyti, kad buvo pripažinta, jog pati atsakovė jokio neigiamo poveikio dėl ieškovų servituto nepatiria. Maža to netgi atvirkščiai ji pripažįsta, kad savo žemės sklypo išvis nenaudoja, tačiau tuo pačiu nesutinka, kad bent vienu iš jos sklype esančių šulinių naudotųsi ir ieškovai. Visai pagrįstai manytina, kad atsakovė savo teisę įgyvendina be teisėto intereso, t.y. siekia ne patenkinti savo interesą, o turi tikslą sutrugdyti kitos šalies normalią gyvenimo tėkmę. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad teismas faktinių aplinkybių kontekste konkretizuoja ir iš

¹⁴⁹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo mėn. 5 d. sprendimas, c. b. A..J.v. E.B., Nr. Nr. 2A-337-275/2009, kat. 30.3.; 30.10.; 32.1.; 45.6.; 121.21. (S)

neleistinumo piktnaudžiauti teise pažeidimo atsirandančias neigiamas pasekmes, t.y. atsisako ginti E.B. reikalavimą. Manytina, kad tai yra itin svarbu neleistinumo piktnaudžiauti teise savarankiškumo aspektu. Pastebėtina, kad teismas savo sprendime neabsoliutina ieškovų teisės į servitutą, todėl, siekdamas išvengti nepagrįstai didelės disproporcijos galimybės, nurodo, kokiomis sąlygomis E.B. savo teisę atsisakyti servituto gali įgyvendinti tinkamai, neperžengdama teisės įgyvendinimo ribų.

Darytinios išvados, kad kaip ir buvo tikėtasi, teismų praktika, susijusi su nuosavybės teisiniais santykiais, neleistinumo piktnaudžiauti teise aspektu yra gerokai turiningesnė. Matyti, kad teismai pateiktuose pavyzdžiuose kitaip nei su juridinio asmens veikla susijusiose bylose labiau linkę draudimą piktnaudžiauti teise laikyti savarankišku institutu. Tačiau kokybės požiūriu pastebėtina, kad išlieka taikymo neapibrėžtumas ir draudimas piktnaudžiauti teise yra taikomas nevienodai. Aiškiausiai išryškėja, kokius piktnaudžiavimo teise kriterijus teismas analizuoja, kai draudimas piktnaudžiauti teise yra taikomas kaip savarankiška teisinė konstrukcija. Nėra suformuotos vieningos praktikos piktnaudžiaujančio subjekto tikslo nustatymo aspektu, tačiau manytina, kad jis traktuojamas papildomu – šalutiniu kriterijumi, kuris konstatuojamas tik tuo atveju, kai yra akivaizdus.

2.2.3 Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas ginčiuose, kylančiuose iš sutartinių teisinių santykių.

Dažniausiai asmenys savo teises civilinės teisės apyvartoje įgyvendina sudarydami įvairias sutartis. Civiliniai sutartiniai santykiai yra dominuojanti subjekto teisių įgyvendinimo sritis. Manytina, kad yra svarbu išsiaiškinti, kaip neleistinumo piktnaudžiauti teise institutas yra pritaikomas ginčiuose, kylančiuose iš sutartinių santykių. Darytina prielaida, kad ne visais atvejais užtenka taikyti tik specialiąsias normas, reglamentuojančias konkrečius civilinius sutartinius teisinius santykius. Funkcionalumo požiūriu siekiant išsiaiškinti, kokios pozicijos laikosi teismų praktika yra naudinga paanalizuoti pavyzdžius, kuomet teismų praktikoje buvo pasisakyta piktnaudžiavimo teise klausimu. Manytina, kad neverta nagrinėti pavyzdžių, kuriuose tik formaliai minimas draudimas piktnaudžiauti teise. Trumpai paminėtina, kad tokiais atvejais, sprendžiant ginčus kylančius iš civilinių sutartinių santykių, susiduriama su jau anksčiau nagrinėta problema, kai draudimas piktnaudžiauti teise yra laikomas tik sąžiningumo principo elementu ir apsiribojama tik LR CK 1.137. str. 3 d. pacitavimu. Toliau bus pateikiami pavyzdžiai, kuriuose manytina teismas, ne tik pritaikė neleistinumą piktnaudžiauti teise kaip savarankišką institutą, bet tai pat nagrinėjo ir su pačiu institutu turiniu susijusius aspektus.

Paradoksalu, bet viena pirmųjų žymiausių ir sociumo atžvilgiu reikšmingiausių bylų, kurioje buvo nagrinėjami keli svarbūs piktnaudžiavimo teise aspektai, buvo spęsta pagal LTRS CK, kai

piktnaudžiavimo teise sąvoka nebuvo tiesiogiai vartojama. Manytina, socialinių aplinkybių ir informacinės visuomenės kontekste ši byla buvo pakankamai moderni to meto teismų praktikai. Taip pat teigtina, kad pateikiamas pavyzdys gali būti laikomas konceptualių pagrindų aiškinant, kad piktnaudžiavimas teise dabartiniame LR CK yra įtvirtintas kaip savarankiška teisinė konstrukcija. Duomenų perdavimo sutartimi atsakovas įsipareigojo suteikti ieškovui techninę galimybę prisijungti prie interneto per telekomunikacijų tinklą ir siųsti duomenis, globaliniu tinklu per įvairių šalių operatorių turimus telekomunikacijų tinklus. Ieškovas buvo 13 kartų išpėtas dėl informacijos siuntimo tvarkos, tačiau jam toliau siunčiant dideliais kiekiais komercinio pobūdžio informaciją, jos nepageidaujantiems gauti asmenims, kitos šalies operatorius, ieškovo siunčiamą informaciją, blokavo. Ieškovas reikalavo pripažinti, kad atsakovas nevykdė duomenų perdavimo prievolės ir priteisti iš jo baudą už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą. Atsakovas teigė, kad ieškovas pats yra kaltas dėl to, jog siunčiama informacija nepasiekia adresatų, o sutartiniai įsipareigojimai buvo vykdomi tinkamai. Analizuojant nutartį matyti, kad teismai aiškinosi, kokie teisiniai santykiai susiklostė tarp šalių ir pripažino, kad nors sutartis dėl duomenų perdavimo sukuria paslaugų teikėjui pareigą siekti, kad iš siuntėjo išsiunčiama informacija patektų jos gavėjui. Tačiau ieškinys atmestinas tuo pagrindu, kad pats ieškovas piktnaudžiavo savo teise perduoti informaciją.¹⁵⁰ Pirmiausia paminėtina tai, kad teismo išvadose matyti, jog jis vadovaujasi kriterijais, kurių LTRS CK nebuvo įtvirtinta, bet jie atitinka dabartiniame LR CK numatytą neleistinumo piktnaudžiauti teise koncepciją. Teise perduoti informaciją internetu, kaip ir bet kokia kita teise, negalima piktnaudžiauti, t.y. panaudoti subjektinę teisę priešingai jos paskirčiai, realizuojant ją neleistinomis priemonėmis ar būdais ar darant žalą kitiems asmenims.¹⁵¹ Maža to, sistemiškai analizuojant nutartį manytina, kad netiesiogiai pripažįstama, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise traktuojamas kaip savarankiškas pagrindas įvertinti asmens veiksmus teisės įgyvendinimo aspektu, nes detalai yra analizuojamas piktnaudžiavimo teise perduodant informaciją internetu turinys. Teismas nurodo, kad vienas iš piktnaudžiavimo teise atvejų naudojantis internetu yra nepageidaujamos, neprašytos komercinio pobūdžio informacijos siuntinėjimas dideliais kiekiais, kuri galima pavadinti interneto “šiukšlinimu”, “teršimu” (šį reiškinį priimta apibūdinti anglų kalbos žodžiu *spamming*). Tokiais veiksmais yra nepagrįstai trikdoma informacijos gavėjų veikla, nepageidaujamų žinučių skaitymui, gaištamą jas gaunančiųjų laikas, už tokios informacijos priėmimą tenka mokėti patiems gavėjams, nors šie tos informacijos neprašė ir nesiekė gauti, dėl didelio tinklų apkrovimo gali

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 10 d. nutartis, c. b. Žilvino Budros individuali įmonė “Sėkmės sistemos” v. AB “Lietuvos telekomas”, UAB “Lietuvos telekomo verslo sprendimai”, Nr. 3K-3-927/2001, kat. 31.4; 37.6; 37.7; 37.9; 39.6.1.;49.1.

¹⁵¹ Ten pat.

sutrikti kokybiškas informacijos perdavimas.¹⁵² Ieškovui kvestionuojant, kad vien perduodamos informacijos komercinis pobūdis nesudaro pagrindo veiksmų vertinti kaip interneto “šiukšlinimo”, teismas išaiškino, kad piktnaudžiavimas teise skleisti informaciją, pasireiškiantis informacinės erdvės teršimu, yra nepageidaujamas, neprašytos komercinio pobūdžio informacijos siuntinėjimas dideliais kiekiais. Ši sąvoka nurodo kelis požymius, tarp kurių tik vienas yra informacijos pobūdis.¹⁵³

Kitas aktualus šios bylos aspektas buvo, jog teismas aiškiai atskyrė, kad piktnaudžiavimas teise nėra prilyginamas deliktui. Ieškovui pareiškus, kad teismas, sprenddamas piktnaudžiavimo teise klausimą, turėjo ištirti ir įvertinti, kokią informaciją ir būtent kam perduodavo ieškovas bei kokiems asmenims jis padarė žalą teismas konstatavo, jog asmens elgesys, kuris peržengia subjektinės teisės ribas, vertintinas kaip piktnaudžiavimas teise. Tuo gali būti *daroma žala ar keliamo grėsmė jai atsirasti*. Kiti asmenys yra priversti saugotis nuo tokio elgesio prevencinėmis priemonėmis. Kai siunčiami dideli kiekiai nepageidaujamos informacijos, asmenys gali imtis įspėjamųjų priemonių, *nelaukdami, kol žala jiems bus padaryta*. Ieškovo siunčiamos informacijos blokavimo faktai yra nustatyti, tai vertintina kaip apdairių informacijos vartotojų saugojimasis nuo galimų nepageidaujamų pasekmių - žalos. Teisėtumo požiūriu informacinės erdvės teršėjo *veiksmai vertintini kaip piktnaudžiavimas teise, nepriklausomai nuo to, ar žala padaryta*.¹⁵⁴ Akivaizdu, kad teismas konstatavo, kad priešingai nei delikto atveju, žala nėra būtina sąlyga, kad asmens elgesys būtų pripažintas turinčiu neigiamą poveikį, t.y piktnaudžiavimu teise. Darytina išvada, kad tik tais atvejais, kai piktnaudžiaujant teise yra padaroma žala ir atsiranda pagrindas taikyti civilinę atsakomybę, draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimą galima prilyginti deliktui. Priešingu atveju, pritartina teisės doktrinoje suformuluotai pozicijai, kad piktnaudžiavimas teise yra savarankiška, specifinė civilinių teisių įgyvendinimo pažeidimo forma.

Kitas nagrinėtinas pavyzdys susijęs su nuomos teisiniais santykiais. Ieškovui nuosavybės teise priklausė butas. Jis kreipėsi į teismą, nes atsakovas Ž. A. ir jo nepilnametis sūnus neteisėtai naudojami minėtu butu. Atsakovas buvo įspėtas per 7 dienas išsikelti iš savavališkai užimtos gyvenamosios patalpos, tačiau jis to nepadarė, todėl ieškovas reikalavo, kad atsakovas su nepilnamečiu sūnumi būtų iškeldinti iš gyvenamosios patalpos, nesuteikiant kitos gyvenamosios patalpos. Atsakovas pareiškė priešinį ieškinį, kuriame nurodė, kad jis bute gyvena nuomininko šeimos nario teisėmis, moka už butą mokesčius, atliko buto eilinį remontą. Mirus gyvenamosios patalpos nuomininkui – jo tėvui A. A., yra

¹⁵² Ten pat.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 13 d. nutartis, c. b. Žilvino Budros individuali įmonė “Sėkmės sistemos” v. AB “Lietuvos telekomas”, UAB “Lietuvos telekomo verslo sprendimai”, Nr. 3K-3-35/2003, kat. 37.7

¹⁵⁴ Ten pat.

pagrindas sudaryti gyvenamosios patalpos nuomos sutartį su juo, bet ieškovas vengia tai padaryti ir taip pažeidžia jo teises. Paminėtina, kad prieš tai buvo sudaryta nuomos sutartis su A. A., tačiau ją pasirašė atsakovas, veikęs pagal išduotą įgaliojimą. Teismas nustatė, kad mirusiojo A. A. teisių perėmimas yra negalimas, kadangi atsakovas su savo tėvu A. A. bendro ūkio netvarkė ir kartu bute negyveno, t. y. atsakovas nebuvo A. A. šeimos nariu. Klausimas dėl teisių perėmimo buvo spęstas dar galiojant LTRS CK, kuriame kaip žinome, dar nebuvo įtvirtintas neleistinumas piktnaudžiauti teise kaip savarankiška teisinė konstrukcija. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad LTRS CK 5 str. pagrįstai galime laikyti draudimo piktnaudžiauti teise užuomazga. Šio straipsnio pirmoje dalyje, buvo nustatyta, kad civilinės teises saugo įstatymai, išskyrus tuos atvejus, kai civilinės teisės įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, visuomenės interesams, geriems papročiams.¹⁵⁵ Kaip tik šiuo pagrindu remdamasis pirmosios instancijos teismas pateikė išvadą, kuri kryptingai rodo, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise nėra tik moralinis reikalavimas ir šis klausimas turi būti sprendžiamas nagrinėjant bylą. Atsakovo teisė tapti buto nuomininku negali būti ginama ir LTRS CK 5 straipsnio pagrindu, nes atsakovas, nepranešdamas teismui apie tėvo mirtį, atlikdamas mirusio tėvo vardu įvairius veiksmus, paduodamas mirusiojo vardu patikslintą ieškinį, sudarydamas buto nuomos sutartį, pažeidė civilinių teisių įgyvendinimo principus.¹⁵⁶ Konkretų poreikį pritaikyti savarankišką neleistinumą piktnaudžiauti teise institutą, su visomis iš jo atsirandančiomis teisinėmis pasekmėmis, patvirtino Kasacinis teismas. Teismas jį taikė savo paties iniciatyva, nes laikė, kad sprendžiant klausimą, kuris kartu neatsiejamai susijęs su nepilnamečio interesų apsauga yra viešas interesas išspręsti piktnaudžiavimo teise klausimą. Teisėjų kolegija konstatavo, kad teisės, kuriomis naudojasi atsakovas, turi būti įgyvendinamos tinkamai ir sąžiningai. Atsižvelgdama į teismų nustatytas aplinkybes, kolegija pasinaudoja CPK 353 str. 2 d. suteikta galimybe peržengti kasacinio skundo ribas, ir pasisako dėl LR CK 1.137 str. 3 d. taikymo šioje byloje, nes to reikalauja viešas interesas. <...> Tuo atveju, kai asmuo pradeda piktnaudžiauti savo turimomis teisėmis, įgyvendinti jas priešingai jų paskirčiai ar nesilaikant nustatytų principų, įstatymas numato, kad tokios teisės negali būti ginamos (LR CK 1.2 str. 2 d., LR CK 1.137 str. 3, 5 d.). Kolegija, remdamasi teismų nustatytais faktais apie tai, kad Ž. A., žinodamas, jog jo tėvas A. A. yra miręs, atstovavo jo interesams įvairiose institucijose bei teismuose, jo vardu reišė įvairius prašymus ir reikalavimus, prašė leisti privatizuoti butą, sudarė nuomos sutartį, atstovavo jam civilinėse bylose, daro išvadą, kad atsakovas piktnaudžiavo jo turimomis teisėmis, tokiu būdu ketindamas pasinaudoti kito asmens teisėmis savo asmeniniais tikslais, todėl vien šio fakto konstatavimas yra savarankiškas

¹⁵⁵ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138 (negalioja).

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 11 d. nutartis, c. b. Vilniaus miesto savivaldybės taryba v. Ž. A., Nr. 3K-3-529/2004, kat. 45.9.1.(S).

pagrindas atsisakyti ginti atsakovo teises.¹⁵⁷ Nors ir galima laikyti, kad šis teismų sprendimas yra pavyzdys, kad teismai geba identifikuoti piktnaudžiavimą teise kaip savarankišką teisinę konstrukciją, tačiau kritikuotini tam tikri aspektai, kuriuos paminėjo teismas. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, į tai, kad teismas pripažįsta, kad atsakovas piktnaudžiavo *turimomis* teisėmis, tačiau konkrečiai neapibrėžė kokiomis. Kyla tam tikrų abejonių, nes remiantis argumentų išdėstymo nuoseklumu, matyti, kad pasisakyti teismas nusprendė būtent dėl viešojo intereso, t.y. aktualaus nepilnamečio teisės į būstą užtikrinimo klausimo. Gali pasirodyti, kad atsakovas siekdamas savanaudiškų tikslų – sudaryti nuomos sutartį, pripažįstamas piktnaudžiaujančiu teise reikalauti, kad būtų tinkamai užtikrinami nepilnamečio interesai. Tačiau išvadose jau kalbama apie tai, kad atsakovas netinkamai naudojosi jam suteikta atstovavimo teise, siekdamas sudaryti nuomos sutartį. Maža to, tuomet kiltų pagrįsta abejonė ar korektiška yra teigti, kad subjektas piktnaudžiavo „*jo turimomis teisėmis*“. Vien jau tas faktas, kad subjektas naudojosi teise po to, kai tėvas jau buvo miręs, t. y. jam neperėjo teisės, jų perėmimo būdu, vadinasi subjektas tokių teisių net ir neturėjo, todėl negalėjo jomis ir piktnaudžiauti. Pripažįstant piktnaudžiavimą teise yra svarbus momentas, kad asmuo naudojasi teisėta jam priklausančia teise, tačiau pats įgyvendinimo būdas yra netinkamas, ir taip peržengiamos tos teisės realizavimo ribos. Tai pat sistemiškai analizuojant piktnaudžiavimo teise institutą matyti, kad naudojimasis yra išimtinai susietas su subjektine teise, todėl subjektas gali piktnaudžiauti tik jam priklausančia teise. Priešingu atveju, kai subjektas tos teisės neturi arba naudojasi ne savo teise, tuomet tai jau bus kitokio pobūdžio pažeidimas. Primintina, tai, kad piktnaudžiavimas teise tai savarankiška, specifinė civilinių teisių įgyvendinimo pažeidimo forma.¹⁵⁸ Manytina, kad teismas atkreipė dėmesį į atitikimo subjektinės teisės paskirčiai kriterijų, nes konstatavo, kad yra netoleruotinas toks teisės įgyvendinimas, kuomet ja naudojamosi ne pagal paskirtį. Nagrinėjamos bylos kontekste manytina neatmestina ir kitų kriterijų pritaikymo galimybė nes, atsakovas netinkamais veiksmais siekdamas sudaryti nuomos sutartį, atitinkamai pažeidžia ir suvaržo, bei daro tam tikrą neigiamą poveikį ieškovo nuosavybės teisėms. Taip pat analizuotinas teismo teiginys „*tokiu būdu ketindamas pasinaudoti kito asmens teisėmis savo asmeniniais tikslais*“. Pagrįstai manytina, kad šia išvada teismas tiesiogiai nustato, kad egzistuoja savanaudiškas subjekto tikslas. Sistemiškai analizuojant visą nutartį matyti, kad tai buvo netgi vienas iš reikšmingiausių argumentų nustatant piktnaudžiavimą teise. Iš to aiškiai matyti, kad teismas laikosi pozicijos, kad piktnaudžiavimo teise atveju yra kryptingas veikimas su tam tikru negatyviu tikslu, todėl

¹⁵⁷ Ten pat.

¹⁵⁸ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2. P. 109.

darytina išvada, kad šiuo atveju, nustatant piktnaudžiavimą teise, buvo svarbūs tiek objektyvūs, tiek subjektyvūs kriterijai.

Atskirai reikėtų aptarti kaip neleistinumą piktnaudžiauti teise klausimas sprendžiamas bylose, susijusiose su sutartiniais civiliniais teisiniais santykiais, kurių viena šalis yra vartotojas. Keičiantis tam tikroms socialinėms aplinkybėms, vienu metu Lietuvos teismų praktikoje buvo itin populiarios bylos susijusios su vartotojų galimybėmis atsijungti nuo centrinės šildymo sistemos. Bylos klostėsi labai panašiomis, beveik identiškoms aplinkybėmis, todėl manytina, kad verta panagrinėti vieną jų. Bendrovė tiekė atsakovui, daugiabutyje nuosavybės teise priklausančiam butui, šilumos energiją. Atsakovas neatsiskaitė už šilumos energiją, todėl ieškovas kreipėsi į teismą dėl atsiskaitymo už suteiktas paslaugas. Atsakovas remdamasis tuo, kad savo bute atjungė buto radiatorius nuo bendros šildymo sistemos ir apie tai informavo ieškovo bendrovę, teigė, kad nuo to laiko nesutinka mokėti už tiekiamą šilumos energiją. Teismai analizavo ar atsakovas tinkamai ir leistinu būdu nutraukė šalių pasirašytą sutartį, t. y. atjungė buto radiatorius nuo bendros šildymo sistemos, įgyvendindamas įstatymo suteiktą atjungimo galimybę. Pirmiausia akcentuota, kad tiek pagal teisinį reglamentavimą, tiek pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką civilinėse bylose butų savininkams įtvirtinta teisė atjungti savo buto šildymo sistemą nuo bendros daugiabučio namo šildymo sistemos, tačiau įgyvendindamas šią teisę asmuo turi laikytis teisės aktų nustatytos atjungimo tvarkos.¹⁵⁹ Šiuo atveju itin aktualu, kad buvo nustatyta kaip koresponduoja tarpusavyje draudimas piktnaudžiauti teise ir vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių apsaugos specifika. Teismo kolegijos vertinimu atsakovas, pažeisdamas teisės aktų nustatytą tvarką, savo buto radiatorius atjungė nuo bendros daugiabučio namo šildymo sistemos. Todėl atsakovas piktnaudžiavo savo teise ir taip pažeidė šilumą tiekiančios įmonės teisę ir galimybę gauti atlyginimą už visam daugiabučiam namui tiekiamą šilumos energiją. Kasacinio skundo argumentai, kad teismai turėjo ginti atsakovo, kaip vartotojo ir silpnesnės šalies, teises nuo šilumos tiekėjo-monopolisto yra nepagrįsti, nes, minėta, atsakovas piktnaudžiavo savo teise.¹⁶⁰ Sistemiškai analizuojant nutartį matyti, kad aiškiai išskiriama tokia situacija, kai vartotojas pats savo savavališkais veiksmais, susiaurino savo teisių gynybos apimtį, todėl negali naudotis silpnesnės šalies statusu. Maža to, vartotojas atsijungė nuo bendros šildymo sistemos savo iniciatyva, vadinas jokia neigiamo poveikio ar primestos bendrovės valios nebuvo. Pagrįstai manytina, kad jei atsakovas sumokėjęs skolas atsijungtų nuo centrinės šildymo sistemos tinkamu būdu, tokiu atveju jo teisė būtų ginama. Pažymėtina, kad ginčą nagrinėjantis teismas, atsižvelgęs į konkrečias, teisiškai reikšmingas

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 24 d. nutartis, c.b. AB „Vilniaus energija“ v. R. Z., Nr. 3K-7-359/2007, kat. 25.2; 42.11.1; 45.5 (S).

¹⁶⁰ Ten pat.

aplinkybes, tinkamai įvertino, kad vartotojo teisių gynimo absoliutinimas būtų neproporcingas ir sukeltų neadekvačių teisinių pasekmių, t.y. negali būti užtikrinama asmeniui nekvestionuotina apsauga vien todėl, kad jis yra vartotojas, nepaisant to, kad subjektas pats sąmoningais veiksmais jos atsisakė. Kitas įdomus aspektas yra tai, kad neleistinumą piktnaudžiauti teise institutas gali būti taikomas tik konkrečiai pažeidžiant tiekėjo, t.y. bendrovės teises ir interesus. Nors šis klausimas nebuvo aktualus minėtos bylos kontekste, visgi atkreiptinas dėmesys, kad jei norėtume konstatuoti piktnaudžiavimą teise kitų vartotojų atžvilgiu draudimas įtvirtintas LR CK 1.137 str 3 d. negalėtų būti taikomas. Be abejo, nėra paneigiama, kad ir šiuo atveju vienintelė priemonė įsitikinti ar tinkamai asmuo naudojami savo subjektine teise yra neleistinumą piktnaudžiavimo teise „testas“. Tačiau pažymėtina tai, kad neleistinumą piktnaudžiauti teise minėtu atveju yra konkretizuotas specialioji teisės norma. Pagal LR CK 6.390 str. 1 d. įtvirtintą taisyklę, daugiabučiame name gyvenantis vartotojas teisę vienašališkai nutraukti energijos pirkimo–pardavimo sutartį gali įgyvendinti tik tuo atveju, jeigu toks sutarties nutraukimas nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams. Ši nuostata patvirtinta ir teismų praktikoje, t.y. jei dėl galimo piktnaudžiavimo teise kreiptųsi kiti to namo gyventojai, tuomet norintis atsijungti daugiabučiame name esančio buto šilumos ir karšto vandens tiekimą nuo centralizuotos šilumos ir karšto vandens tiekimo sistemos vartotojas, privalo įrodyti, kad, įgyvendindamas savo teises, jis nepadarys žalos kitų to namo butų gyventojams.¹⁶¹ Manytina, kad tokiu atveju dėl galimo piktnaudžiavimo teise turi būti sprendžiama jau pagal LR CK 6.390 str. reikalavimus. Tokią išvadą patvirtina ir teismų praktika. Ieškovai, neturėdami atsakovės sutikimo ir neįrodę, kad nepadarys jai žalos, savavališkai atjungė savo buto ir negyvenamųjų patalpų šildymą nuo centralizuotos šilumos tiekimo sistemos, t.y. savo teises realizavo neteisėtu būdu.¹⁶² Manytina, neleistinumą piktnaudžiauti teise instituto taikymo specifika aptartuose pavyzdžiuose atitinka civilinių teisinių santykių dalyvių interesų derinimo ir pusiausvyros principą, t.y. vieno asmens teisė negali būti ginama ignoruojant ar paminant kito asmens teisėtą interesą.

Civilinių sutartinių teisinių santykių požiūriu yra reikšminga aptarti neišnaudotas draudimo piktnaudžiauti teise taikymo galimybes. Pastebėtina, kad teismams derėtų apsvarstyti galimybę taikyti neleistinumą piktnaudžiauti institutą bylose, kuriuose sprendžiami sandorių negaliojimo klausimai. Diskutuotina, ar yra galimos situacijos, kuomet draudimas piktnaudžiauti teise, kaip savarankiškas institutas koresponduoja su sandorių negaliojimo institutu. Manytina, kad tam tikrais atvejais neleistinumą piktnaudžiauti teise institutą pritaikyti netgi būtina. Svarstyti, kodėl

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis, c. b. UAB „Ertija“, R.M v. M. B., Nr.3K-3-94/2004, kat.19.3.; 31.4., 40.5., 94.2.

¹⁶² Ten pat.

teismai pateiktu atveju neįvertino situacijos, draudimo piktnaudžiauti teise kontekste. Nagrinėtina byla, kurioje kilo šalių ginčas dėl nuomos mokesčio mokėjimo ir nuomos sutarties galiojimo. Ieškovas sudarė su atsakovu patalpų, kurios nuosavybės teise priklauso valstybei, o ieškovas šias valdo ir naudoja panaudos teise, nuomos sutartį be patalpų savininko sutikimo. Paminėtina tai, kad, patikėjimo patalpas valdanti apskrities viršininko administracija žinojo, kad patalpos yra išnuomos atsakovui ir tam aktyviai neprieštaravo. Atsakovas už ginčo patalpų nuomą nemokėjo nuompinigių, todėl ieškovas prašė teismo priteisti skolingą nuomos mokesčių ir sutartį nutraukti. Atsakovas rėmėsi tuo, kad sutartis pagal LR CK 1.80 str. turi būti pripažinta niekine ir turi būti taikomos niekinio sandorio teisinės pasekmės, nes ji buvo sudaryta be Lietuvos Respublikos Vyriausybės sutikimo, nors 1998 m. gegužės 12 d. Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo (2002 m. gegužės 23 d. redakcija) 9 straipsnio 4 dalyje nustatytas imperatyvus reikalavimas tokią sutikimą gauti. Šiuo atveju teismai analizavo sandorių negaliojimo instituto taikymo galimybę, remiantis LR CK 1.80 str. Analizuojant nutartį matyti, jog teismai konstatavo, kad šalių sudaryta nuomos sutartis, remiantis LR CK 1.78, 1.80 straipsniuose nustatytais pagrindais yra pripažinta niekine. Buvo sprendžiamas sandorio negaliojimo pasekmių klausimas, nes teismai patvirtino, jog pagal sudarytą sandorį atsakovas naudojo patalpas. Taip pat pažymėjo, kad atlygintinis sandoris, nors ir neviseškai tinkamai, ilgą laiką buvo vykdomas.¹⁶³, todėl restitucijos taikymo klausimas, šiuo atveju tapo gana komplikotas. Pastebėtina, kad teismas visiškai neapsvarstė kito teisės moksle nagrinėto sprendimo būdo. Manytina, kad yra galimybė, tokioje situacijoje, kai niekinio sandorio šalis, siekdama išvengti prievolių vykdymo, pareiškia atsikirtimus, kad sandoris niekinis ir jo pagrindu nesukuriamos teisės ir pareigos, taikyti piktnaudžiavimo teise institutą.¹⁶⁴ Visiškai sutinkant su šia nuomone neginčijama, kad nuomininkas turi teisę reikalauti sandorio pripažinimo niekiniu, bet tuo atveju, kai naudojasi šia teise netinkamai, turėtų būti taikomas piktnaudžiavimo teise institutas. Maža to, netgi pačioje teismo nutartyje galima rasti argumentų šiai nuomonei pagrįsti. Iš teismo išvadų, kad *atsakovas naudojo ginčo patalpas žinodamas, kad nėra gautas sutikimas bei siekdamas išvengti nuomos mokesčio mokėjimo*, reikalavimą pripažinti sutartį niekine naudoja kaip savo atsikirtimų pagrindą,¹⁶⁵ matyti, kad teismas daro prielaidas, kad atsakovas netinkamai ir nesąžiningai remiasi sandorio negaliojimo institutu. Vadovaujantis teismo nustatytomis aplinkybėmis, būtų pagrįsta, jei teismas įvertintų ieškovo pateikiamų reikalavimų tinkamumą neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto kontekste. Maža to, matyti tam tikras kryptingas

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis, c.b. Lietuvos techninio sporto draugija v. UAB „Pas Ažuola“, Nr. 3K-3-449/2008, kat. 21.4.1.1; 21.6; 51(S).

¹⁶⁴ Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 114.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis, c.b. Lietuvos techninio sporto draugija v. UAB „Pas Ažuola“, Nr. 3K-3-449/2008 m., kat. 21.4.1.1; 21.6; 51(S).

veikimas, t y. siekiama išvengti atsiskaitymo už suteiktas patalpas. Nekvestionuojant tikslo nustatymo privalomumo manytina, kad šiuo atveju nagrinėjant teismo išvadą draudimo piktnaudžiauti teise kontekste, būtų galima įvertinti tą kryptingą veikimą, kaip piktybišką ar savanaudišką tikslą. Pabrėžtina ir tai, kad keldamas sandorio negaliojimo klausimą, atsakovas pažeidžia ieškovo teises ir teisėtus interesus, nes aplinkybė, kuria remiasi atsakovas, t.y. kad sandoris prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms ir laikytinas niekiniu buvo žinoma atsakovui nuo pat pradžių, tačiau nei viena šalis šios aplinkybės nekvestionavo. Nepaisant to, dėl jos sukeltamų teisinių pasekmių, atsakovas kreipėsi tik tada, kai aplinkybė tapo nepalanki jam pačiam. Todėl yra pagrindas abejoti, ar šio asmens teisė turi būti ginama. Teismas šiuo atveju netaikė neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto, o iš esmės sprendė dėl sandorio negaliojimo. Klausimas dėl to, kad nuomininkas naudojosi patalpomis ir turi būti už tai atlyginta, buvo sprendžiamas pagal LR CK 1.95 str. 2 d. Visgi prioritetiškai vadovaujantis teismų praktikoje suformuluota nuostata, kad sandorį reiktų griauti tik išimtiniais atvejais, kai kitokiais gynybos būdais palaikyti civilinių teisinių santykių stabilumo nebegalima, manytina, kad nereikėtų visais atvejais taikyti vien tik sandorių negaliojimo institutą, neapsvarsčius galimybes, ar ieškovas nebando nuginčyti paprasčiausiai jam ekonomiškai nenaudingų sutarčių netinkamai ir nesąžiningai naudodamasis teise remtis sandorių negaliojimo institutu ir taip piktnaudžiauja ja. Paminėtina, kad kitų šalių teismų praktikoje galime rasti tokių teismų praktikos pavyzdžių. Puikų atvejį iš Šveicarijos teismų praktikos H. Kötze ir A. Flessner nagrinėja savo knygoje. Pardavėjas ir pirkėjas sudarė nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartį, pagal kurią pirkėjui buvo parduotas žemės sklypas. Sutartį šalys sudarė raštu, pasirašė, tačiau nusprendė, kad notariškai sutarties patvirtinti nebūtina ir kad galima apsieiti ir be šio formalumo. Pirkėjas po sutarties sudarymo nedelsdamas išnuomavo dalį žemės sklypo pardavėjui. Po devynerių metų pirkėjas (nuomotojas) kreipėsi į teismą ir pareikalavo, kad pardavėjas (nuomininkas) grąžintų jam pinigus, kuriuos buvo gavęs pagal nekilnojamojo daikto pirkimo – pardavimo sutartį ir motyvavo tuo, kad pirkimo – pardavimo sutartis, kurią jie sudarė, nebuvo patvirtinta notariškai, todėl yra negaliojanti.¹⁶⁶ Šveicarijos teismai nusprendė ieškinį atmesti remiantis tuo, kad pirkėjas reikalaudamas taikyti sandorių negaliojimo institutą piktnaudžiavo teise. Šveicarijos teismas pripažino akivaizdų piktnaudžiavimą teise, kai viena šalių remdamasi sutarties sudarymo formos trūkumais prašė pripažinti sutartį negaliojančia, nepaisant to, kad sutartis yra abiejų šalių visiškai įvykdyta. Teismas laikė, kad piktnaudžiavimas teise pasireiškė tuo, kad pirkėjas rėmėsi sutarties sudarymo formos trūkumais, nors pats sumokėjo visą kainą ir disponavo žeme savininko teisėmis. Be to, pardavėjas visus devynerius metus naudojosi žeme nuomininko teisėmis, t.y.

¹⁶⁶ Kotz H., Flessner A. European Contract Law. Formation, Validity and Content of Contracts. Contract and Third Parties. Oxford: Oxford Clarendon Press, 2002. P. 94.

nuomojosi ją iš pirkėjo ir mokėjo nustatytą nuomos mokestį. Teismas, įvertinęs šių faktinių aplinkybių visumą, nusprendė, kad pirkėjo reikalavimas pripažinti sandorį negaliojančiu yra piktnaudžiavimas teise.¹⁶⁷ Remiantis užsienio valstybių praktikos patirtimi darytina išvada, kad Lietuvos teisės mokslo doktrinoje pateikti pasiūlymai, neturėtų likti tik teoriniame lygmenyje, tačiau būtų pritaikomi ir Lietuvos teismų praktikoje.

Apibendrinant paminėtina, kad sutartinių civilinių santykių požiūriu, draudimas yra aiškiau taikomas, kaip savarankiška teisinė konstrukcija. Teismai nagrinėja daugiau, dažniausiai teismų praktikoje ignoruojamų, probleminių klausimų. Pateiktuose pavyzdžiuose matyti, kad konkrečių faktinių aplinkybių kontekste nėra sunku atpažinti, kokius piktnaudžiavimą teise charakterizuojančius kriterijus teismas analizuoja, išspręstas delikto ir piktnaudžiavimo teise attribojimo klausimas, nustatytas draudimą piktnaudžiauti teise ir vartotojo apsaugą reglamentuojančių teisės normų santykis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pateikti pavyzdžiai yra beveik visa draudimo piktnaudžiauti teise taikymo praktika, todėl manytina, kad visgi nėra išsiaiškintos ir atpažįstamos visos galimybės dažniau pritaikyti šį institutą, civilinių sutartinių teisinių santykių požiūriu. Pagrįstai teigtina, kad kompleksiskai ištirti ir įvertinti visus su šiuo institutu susijusius aspektus bei suformuluoti vienodą taikymo praktiką ir išvengti vien tik fragmentiško draudimo piktnaudžiauti teise taikymo, gali padėti teisės moksle siūlomos neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto pritaikymo galimybės.

2.2.4. Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas asmeninių – neturtinių teisių gynimo atvejais

Nors garbės ir orumo gynimo atvejais yra numatytas specialus įstatymų leidėjo numatytas reglamentavimas, manytina, kad neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto taikymo klausimas, gali būti taip pat aktualus. Įstatymų leidėjas LR CK 2.24 str. numato atitinkamas priemones, kuriomis asmuo gali pasinaudoti gindamas savo garbę ir orumą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad norint pasinaudoti šios teisės normos teikiamomis gynybos priemonėmis, turi būti įrodytos teisėtumo sąlygos. Teismų praktikoje visada nagrinėjant ar buvo pažeista asmens garbė ir orumas sprendžiamas klausimas dėl paskleistų duomenų kvalifikavimo: žinia arba nuomone. Paminėtina tai, kad nustačius, jog asmuo išreiškė savo nuomonę LR CK 2.24 str. veikimo apimtis baigiasi, nes nuomonei, skirtingai negu informacijai, netaikomas patikros, tiesos ir netiesos kriterijus, vadinasi negalima taikyti ir atsakomybės, kuri numatyta LR CK 2.24 str. Visgi teismų praktikoje yra išsakyta pozicija, kad nuomonė turi remtis tikrais faktais, o ne prielaidomis ir būti reiškiamą etiškai. Praktiniu aspektu, iš esmės nėra jokio

¹⁶⁷ Ten pat.

specialaus, nei įstatymų leidėjo numatyto, nei teismų praktikoje išplėto mechanizmo, kuriuo būtų patikrinama ar korektiškai asmuo naudojami teise reikšti nuomonę. Teigtina, kad šiuo atveju ir yra aktualus neleistinumų piktnaudžiauti teise instituto taikymo klausimas. Pagrįstai manytina, kad jei asmuo, reikšdamas nuomonę, savo subjekcinę teisę turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti įgyvendina neturėdamas teisėto intereso, o tik siekdamas pažeminti, apšmeižti, įžeisti kita asmenį, turėtų būti taikomas draudimo piktnaudžiavimo teise „testas“. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju būtų svarbus subjekto tikslas. Kadangi įstatymų leidėjas tiesiogiai tikslo nenurodo, tai manytina, kad jis vis tiek turėtų būti nustatomas, netiesiogiai išvedant iš kitų piktnaudžiavimo teise charakterizuojančių kriterijų. Sprendžiant klausimą, ar asmuo piktnaudžiauja savo teise reikšti nuomonę, turėtų būti atliekamas teisinis nuomonės vertinimas, analizuojamas jos raiškos stilius. Svarbu atsižvelgti, ne tiek į kito žmogaus garbės ir orumo pažeminimo faktą, kiek į tai, ar nuomonė, tegul ir aštri, bekompromisinė, yra išreikšta leistinu ir teisėtu, ar atvirkščiai, amoraliu ir neteisėtu būdu, forma ir priemonėmis.¹⁶⁸ Analizuojant teismų praktiką pastebėta tendencija apsiriboti nuostata, kad nuomonė turi būti reiškiamą korektiškai, tačiau yra vengiama aiškiai ją įvertinti, remiantis tuo, kad nuomonei reikšti yra platesnės saviraiškos laisvės ribos. Abejotina tokia teismų pozicija ir manytina, kad visais atvejais nuomonė turėtų būti vertinama ir neleistinumų piktnaudžiauti teise reglamentuojančių normų kontekste. Manytina, kad draudimas piktnaudžiauti teise, kaip savarankiškas institutas turėtų būti taikomas be išimčių tais atvejais, kai teismai nustato, kad asmuo siekdamas vien pažeminti kitą žmogų, reiškia nuomonę tokiu būdu, forma ir priemonėmis, kurios akivaizdžiai žemina kito žmogaus garbę ir orumą.¹⁶⁹ Visgi analizuojant teismų praktiką matyti, kad labai dažnai suabsoliutinamas nuomonės, kaip saviraiškos elemento reikšmė ir piktnaudžiavimo teise instituto kontekste ji yra neapatikrinama.

Maža to, LR CK nenumato atsakomybės už difamaciją, t.y. tikrovę atitinkančios, tačiau žmogaus garbę ir orumą žeminančios informacijos skleidimą. Kai tokia informacija yra apie asmens privatų gyvenimą ir paskleista be jo sutikimo, asmuo gali ginti savo pažeistas teises, remdamasis LR CK 2.23 straipsniu. Tačiau tokiu atveju, jei informacijos neapims privataus gyvenimo samprata, tuomet manytina, taip pat turėtų būti taikomas neleistinumų piktnaudžiauti teise institutas.

Svarstyti, kad tam tikrais atvejais ir sprendžiant dėl privataus gyvenimo pažeidimo galima būtų pritaikyti draudimo piktnaudžiauti teise institutą. Kaip žinome, teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą konkuruoja su asmens teise į saviraiškos laisvę. Šiuo atveju asmens elgesio įvertinimas remiantis piktnaudžiavimo instituto nuostatomis išspręstų dilemą, kuri vertybė prioritetiškai turėtų būti

¹⁶⁸ Jovaišas. K. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos // Prieiga internetu: <http://www.teise.org/admin/docs/upload/2004%201%20Karolis.doc> (Žiūrėta: 2010-09-14).

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 16 d. nutartis c. b. A. Skirmantas v. P. Jurgutavičius, Nr. 3K-3-528/2001, kat. 16.9.

ginama. Faktines aplinkybes vertinant piktnaudžiavimo teise aspektu būtų galima skirti situacijas ar asmuo neiškraipydamas faktų ir neperžengdamas leistinų ribų, paviešina kito žmogaus realius poelgius, ar tai yra daroma peržengiant leistinas padarumo ribas, vulgariai bei turint savanaudiškų tikslų. Draudimo piktnaudžiauti teise ir amsneniųjų neturtinių teisių gynimo koresponduojantis ryšys yra patvirtintas vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje. Joje konstatuota, kad bylą nagrinėję teismai, sprenddami dėl ieškovams priteistino neturtinės žalos atlyginimo dydžio, atsižvelgė į padarytų pažeidimų pobūdį (atsakovas pripažintas šiurkščiai pažeidusiu ieškovų teisę į atvaizdą, kartu jų garbę ir orumą bei privataus gyvenimo neliečiamumą) ir jų nulemtą neigiamų pasekmių ieškovams atsiradimą, išspausdintų nuotraukų pobūdį ir kiekį, jų pateikimo būdą ir išplatavimo (paskleidimo) mastą, *taip pat tikslą*, teikiantį pagrindą išvadai, kad ginčo nuotraukos išspausdintos piktnaudžiaujant teise skleisti informaciją (LR CK 1.137 str. 3 d.) bei peržengiant šios teisės ribas.¹⁷⁰ Kaip matyti, vertinant subjekto elgesį buvo atsižvelgta į neleistinumą piktnaudžiauti teise instituto normas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad teismas akcentuoja tikslą. Manytina, kad šiuo atveju tikslas siejamas su teisėto intereso stokos kriterijumi. Teismas vertino ar ieškovas įgyvendino savo teisę turėdamas teisėtą interesą informuoti visuomenę ir pažymėjo, kad, privataus pobūdžio informacijos apie ieškovus pateikimas tokiu būdu, kaip tai buvo padaryta ginčo atveju, rodo ne atsakovo, kaip žiniasklaidos priemonės, savo esminės funkcijos – informuoti (apie visuomeninės svarbos dalykus) bei formuoti viešąją nuomonę – vykdymą, o siekį patenkinti skaitytojų smalsumą, t. y. paviešinti tam tikras detales apie ieškovų privatų gyvenimą pramogos tikslu, bei gauti iš to finansinės naudos.¹⁷¹ Atsižvelgdamas į byloje nustatytas aplinkybes, teismas konstatavo, kad nebuvo teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso žinoti apie ieškovus pateiktą informaciją. Kaip matyti, yra tikslinga taikyti draudimą piktnaudžiauti teise, sprendžiant, kuri iš šių vienodai įstatymo ginamų vertybių konkrečiu atveju turi būti ginama. Maža to, manytina, kad draudimas piktnaudžiauti teise taikymas šiuo atveju padeda surasti kuo teisingesnę šių konkuruojančių teisių pusiausvyrą, nei vienam iš jų nesuteikiant nepagrįsto prioriteto. Draudimo piktnaudžiauti teise taikymas asmeninių - neturtinių teisių gynimo atvejais dar yra neišplėtotas. Šį institutą yra vengiama taikyti, o tai suponuoja, kad nėra atpažįstami ir analizuojami piktnaudžiavimą teise charakterizuojantys kriterijai, neformuojama taikymo praktika, o apsiribojama tik fragmentišku taikymu. teismų

Apibendrinant šiame skyriuje nagrinėtas bylas, susijusias su skirtingais civiliniais teisiniais santykiais iš fragmentiškų teismų praktikos pavyzdžių išvestina, kad nėra formuojama išbaigta ir vienoda piktnaudžiavimo teise, kaip savarankiško instituto taikymo praktika. Analizuojant teismų

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis, c.b. D. M. ir L. M. v. UAB „Ekstra žinios“, Nr. 3K-3-26/2009, kat. 26.7; 44.2.4.2; 99.1.1; 99.5; 114.3; 114.11; 116.1 (S).

¹⁷¹ Ten pat.

praktiką matyti skirtingi draudimo piktnaudžiauti teise taikymo variantai. Šios teisinės konstrukcijos taikymo specifika skirtingų civilinių teisinių santykių aspektu atsiskleidžia plačiame spektre – pradedant nuo formalaus draudimo piktnaudžiauti teise paminėjimo ir apsiribojant tik normos pacitavimu iki neleistinumo piktnaudžiauti teise, kaip savarankiško instituto taikymo. Dažniausiai neleistinumas piktnaudžiauti teise yra analizuojamas tik sprendžiant šalutinius klausimus, kaip pagalbinė priemonė kitų normų pažeidimui įrodyti ir pagrįsti. Tačiau ne visais atvejais toks draudimo piktnaudžiauti teise instituto taikymas yra tinkamas. Aiškiausiai draudimo piktnaudžiauti teise turinys nagrinėjamas, kai jis taikomas kaip savarankiška teisinė konstrukcija, nes tik tais atvejais yra visa apimtimi atsižvelgiama į piktnaudžiavimo teise institutą reglamentuojančias teisės normas ir faktinių aplinkybių visuma yra analizuojama ir vertinama pagal įstatymų leidėjo LR CK 1.137 str. 3 d. numatytus kriterijus. Įstatymų leidėjui tiesiogiai nereglamentuojant piktnaudžiaujančio subjekto tikslo, teismų praktikoje, sprendžiant ginčus, kylančius iš skirtingų civilinių santykių, išlieka neapibrėžta teismų pozicija dėl piktnaudžiaujančio teise subjekto tikslo nustatymo. Vienais atvejais tikslas yra nustatomas, kitais – ne, tačiau aiškių pavyzdžių, susijusių su tikslo nustatymo privalomumo ar alternatyvumo klausimu, nėra. Darytina išvada, kad nėra suformuotos vieningos praktikos piktnaudžiaujančio subjekto tikslo nustatymo aspektu, o jis konstatuojamas tik tuo atveju, kai yra akivaizdus.

2.3. Draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo teisinių pasekmių taikymo ypatumai

Nors neleistinumas piktnaudžiauti teise ne visada yra taikomas kaip savarankiška teisinė konstrukcija, tačiau manytina, kad tais atvejais, kai piktnaudžiavimo teise institutas identifikuojamas tinkamai, teismas turėtų apsvarstyti ir įstatymų leidėjo LR CK numatytas sankcijas. Atkreiptinas dėmesys, kad piktnaudžiavimo teise atveju tikslingiau yra naudoti būtent terminą sankcijos, o ne pasekmės, nes tokiu atveju išvengiama teisinio neapibrėžtumo bei galimo klaidingo pasekmių siejimo tik su civilinės atsakomybės sąvoka. LR CK 1.137 str. 3 d. numatytos tokios skirtingo pobūdžio sankcijos: atsisakymas ginti teisę, kuria buvo piktnaudžiauta bei civilinės atsakomybės taikymas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra patvirtinęs savo praktikoje, kad viena iš įstatymo reakcijos formų į piktnaudžiavimą teise yra atsisakymas ginti piktnaudžiaujančio teise asmens reikalavimus. Teisė negali ginti tokių teisių, kurios naudojamos priešingai jos tikslams ir paskirčiai. Tais atvejais, kai asmuo pažeidžia šį įstatymo nustatytą imperatyvą, laikoma, kad asmuo piktnaudžiauja teise. Tai konstatavęs, teismas gali atsisakyti ginti tokią subjektinę teisę, nes piktnaudžiavimas teise yra

neteisėtas elgesys, todėl teisė negina ir negali ginti asmens, piktnaudžiaujančio teise, interesų.¹⁷² Tai pat ir žemesnių instancijų teismų sprendimuose matyti, kad laikomasi šios pozicijos. Štai Lietuvos Apeliacinis Teismas vienoje savo bylų pripažino, kad atsakovas, siekdamas išvengti sutartinės prievolės įvykdymo ieškovui ir apsunkinti ar padaryti neįmanomą galimai ieškovui palankaus teismo procesinio sprendimo įvykdymą, piktnaudžiavo ne tik procesinėmis, bet ir materialiosiomis teisėmis (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 str., LR CK 1.137 str. 1 d.). Piktnaudžiavimas subjektine teise sudaro teisinę prielaidą teismui atsisakyti ginti šią teisę (LR CK 1.137 str. 3 d.).¹⁷³ Dažnai ieškovai teigdami, kad kita pusė piktnaudžiauja teise, prašo taikyti būtent šią sankciją. Netgi yra manoma, kad jei teismas pripažino asmenį piktnaudžiaujančiu savo teise, tai visais atvejais jis privalo atsisakyti ginti tą teisę. Štai CK komentare naudojamos tokios formuluotės: „teismas galėtų atsisakyti ginti reikalavimą“, „teismas turėtų atsisakyti ginti tą teisę“¹⁷⁴. Matyti, kad teisės doktrinoje nėra aiškiai išdėstytos pozicijos dėl atsisakymo privalomumo. Analizuojant teismų praktiką matyti, kad teismai yra aiškiai pasisakę dėl tam tikrų probleminių aspektų, sprendžiant klausimus susijusius su atsisakymu ginti piktnaudžiaujančiojo asmens teisę. Puikus pavyzdys yra byla, kurioje teismas sprendė klausimą dėl skolininkės atsiskaitymo momento. Skolininkė nebaigė mokėti skolos ir buvo įsiskolinus išieškotojui 8000 Lt. Išieškotojas pateikė antstoliui vykdomąjį raštą, kurio pagrindu šis areštavo skolininkei nuosavybės teise priklausančią turtą: ½ dalį namo su priklausiniais. Areštuoti daiktai buvo įvertinti 58 000 Lt ir parduoti iš varžytynių pirkėjui V.Š. už 59 740 Lt. Kitą dieną po varžytynių, skolininkė padengė 8000 Lt įsiskolinimą ir taip pabaigė sumokėti visą 19 453,16 Lt skolą išieškotojui. Todėl ji kreipėsi į teismą ir prašė pripažinti antstolio veiksmus, kuriais buvo pradėtas priverstinis išieškojimas iš jos turto, neteisėtais, atsisakyti tvirtinti turto pardavimo iš varžytynių aktą ir pripažinti varžytynės neįvykusiomis, nes visa skola buvo sumokėta. Pirmosios instancijos teismas įvertinęs faktinių aplinkybių visumą, nustatė, kad skolininkė, visiškai atsiskaitydama su išieškotoju po turto pardavimo iš varžytynių, jo interesų nepažeidė, nes jai nebuvo tinkamai pranešta apie varžytynes. Tačiau taip pat teismas konstatavo, kad skolininkė vilkino sprendimo vykdymo procesą ir taip piktnaudžiavo savo teise, todėl asmenys, patyrę nuostolių dėl jos kaltų veiksmų, turi teisę į nuostolių atlyginimą.¹⁷⁵ Kasaciniame oponentų skunde teigiama, kad byla nagrinėję teismai neteisėtai aiškino ir taikė LR CK 1.137 str. 3 d., reglamentuojančią civilinės teisės subjektų piktnaudžiavimą savo teisėmis, nes

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis, c. b. A.N. v. R. R., Nr. 3K-3-203/2008, kat. 63.1; 114.11 (S).

¹⁷³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 18 d. nutartis, c. b. UAB „Hronas“ v. M.B., Nr. 2-672/2007, kat. 20.3.8; 93.2.6; 116.5.3 (S).

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Vilnius: Justitia, 2001. P. 271.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis, c. b. J.B. v. V.Š., Nr. 3K-3-670/2005, kat. 129.2.

neatsisakė ginti piktnaudžiaujančio subjektine teise asmens teisės. Argumentas buvo atmestas, nes Kasacinis teismas išaiškino, kad LR CK numatytas atsisakymas ginti neturi būti traktuojamas kaip privalomojo pobūdžio. Pažymėtina, kad LR CK 1.137 str. 3 d. nustatyta teismo teisė, bet ne pareiga atsisakyti ginti asmens subjektinę teisę, jeigu asmuo ja piktnaudžiauja. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju spręsti – ginti ar ne asmens, piktnaudžiaujančio savo teise, interesus – yra teismo prerogatyva. Išnagrinėjęs visas bylos aplinkybes, pirmosios instancijos teismas neatsisakė ginti skolininkės teisės, nors, teismo nuomone, ja skolininkė piktnaudžiavo. Teismas savo sprendimą teisingai motyvavo tuo, kad šioje byloje skolininkė yra silpnesnioji vykdymo proceso šalis, jai tektų patirti skaudesnes negu kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims neigiamas pasekmes pardavus jos turtą iš varžytynių. Teismas tinkamai įvertino tą aplinkybę, kad išieškotojui nesumokėtos skolos likutis turto pardavimo iš varžytynių metu buvo daugiau kaip 7 kartus mažesnis už parduoto turto vertę <...> būtų netikslinga atsisakyti ginti skolininkės teisę dėl dviejų priežasčių. Pirma, skolininkė yra visiškai įvykdžiusi savo prievolę išieškotojui, t. y. pasiektas vykdymo proceso tikslas – patenkinti išieškotojo interesai. Antra, teisingai pastebėjo pirmosios instancijos teismas, kad jeigu piktnaudžiaudama teise skolininkė padarė žalos pirkėjui V. Š., jis turi teisę kreiptis į teismą dėl nuostolių atlyginimo. Taigi atsisakymas taikyti draudimo piktnaudžiauti savo teise institutą šioje byloje racionaliausiai, geriausiai ir optimaliausiai atitinka visų dalyvaujančių byloje asmenų interesus.¹⁷⁶ Formaliuoju požiūriu, teismo pozicija dėl galimybės pasirinkti, atsisakyti ar ne ginti piktnaudžiaujančio teise, nėra ydinga. Visgi svarstyтина, ar atsižvelgiant į tai, kad LR CK 1.137 str. 3 d. numatytas draudimas yra imperatyvas, neturėtų pažeidimo atveju būti apribota laisva pasirinkimo teisė taikyti sankcijas arba ne. Manytina, kad siekiant, jog draudimas nevirstų tik moralinio pobūdžio reikalavimu, turėtų būti visuomet aiškiai akcentuojama teismų praktikoje, kad tik išimtiniais atvejais atsisakomos taikyti neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto teisinės pasekmės. Kitas vertus diskutuotina yra tai, kad pati sąvoka *išimtiniai atvejai* yra vertinamoji, todėl jos turinys lieka tik numanomas, t.y. praktikoje gali būti pritaikytas labai įvairiai, kaip pavyzdžiui pateiktoje situacijoje, teismas draudimo piktnaudžiauti teise pasekmių netaikymą pateisina socialinio teisingumo teorija. Ši teismo pozicija gali būti pateisinama tuo požiūriu, kad buvo siekiama išvengti nors ir formaliai teisėto, tačiau socialiai neteisingo bylos sprendimo. Paminėtina ir tai, kad netiesiogiai ši pozicija išvedama ir iš pačios teisminės sistemos esmės. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. numatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.¹⁷⁷ Doktrinoje tai pat pripažįstama, kad kiekvienoje byloje galutinis teismo uždavinys yra tas pats ir teismas siekia to

¹⁷⁶ Ten pat.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

paties galutinio tikslo – įvykdyti teisingumą.¹⁷⁸ Vadinas, teisingumas, kaip turiningasis pagrindas dominuoja teisėtumo atžvilgiu ir teismams vertinant situaciją neleistinumą piktnaudžiauti teise aspektu.

Šiame kontekste atskirai išskirtina situacija, kuomet neleistinumą piktnaudžiauti teise institutas netaikomas, nes tai prieštarautų kitų, prioritetiškai ginamų teisių ir interesų įgyvendinimui. Kaip matyti iš anksčiau pateikto pavyzdžio, atsisakymas taikyti neleistinumą piktnaudžiauti teise sankcijas gali būti pateisinamas, remiantis prioritetinių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo svarba, tačiau abejotini tokie atvejai, kai kartu yra paneigiamas ir pats piktnaudžiavimo teise faktas. Manytina, kad pravartu paanalizuoti tokios praktikos pavyzdį. Ieškovas – poliklinika teikė atsakovei ir jos sūniui sveikatos priežiūros paslaugas. Ieškovas kreipėsi į teismą teigdamas, kad atsakovė savo apsilankymų poliklinikoje metu nesilaiko viešo bendravimo normų, kryptingai ir nepagrįstai kaltina medikus, naudoja psichologinį šantažą, reikalauja pirmumo ir išskirtinio dėmesio, t.y. atsakovė savo ir sūnaus teises įgyvendina tokiu būdu ir priemonėmis, kurios pažeidžia ir varžo poliklinikos darbuotojų ir kitų pacientų teises¹⁷⁹ ir prašė nutraukti paslaugų teikimo sutartį. Atsakovė su tuo nesutiko su sutarties nutraukimu. Žemesniųjų instancijų teismai atsižvelgdami į tai, kad atsakovė ir jos sūnus turi teisę pasirinkti gydytoją, slaugos darbuotoją, sveikatos priežiūros įstaigą sprendė ar atsakovė tinkamai įgyvendino šią teisę savo nepilnamečio sūnaus interesų atžvilgiu. Teismai nustatė, kad poliklinikoje yra vienintelė gydytoja vaikų neurologė, tačiau pas ją nesilanko pati atsakovė. Maža to, neidama pas sūnaus gydymui reikalingą specialistą, vaiko motina konsultuojasi tik pas bendrosios praktikos vaikų gydytojus, tačiau rašo skundus į įvairias institucijas, skundžiasi gydytojos neurologės netinkamu gydymu ir neetišku elgesiu. Taip pat atsakovė reikalauja, jog medikai išrašytų kompensuojamus vaistus neapžiūrėjus sūnaus, medikus kaltina netinkamu gydymu, nors buvo ne kartą išrašytos konsultacijos pas trečio lygio konsultantus,¹⁸⁰ Remiantis išdėstytomis aplinkybėmis žemesniųjų instancijų teismai pripažino atsakovę piktnaudžiaujančia teise, todėl tenkino ieškovo reikalavimą nutraukti sveikatos paslaugų teikimą atsakovės sūniui, išskyrus būtinąją pagalbą. Kasacinis teismas pakeitė teismų sprendimus bei remdamasis prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu, nustatė, kad teismai esminį dėmesį kreipė ne į nurodytose teisės normose įtvirtintas vaiko teises sveikatos apsaugos srityje, o į vaiko motinos nevisiškai tinkamą elgesį su medikais, kreipimąsi į kitus specialistus (ne tik dirbančius poliklinikoje) ir kt.¹⁸¹ Manytina, kad ši išvada nėra visiškai korektiška, nes teismas norėdamas apginti nepilnamečio interesus, net ir pritvirtinęs teismų nustatytą atsakovės

¹⁷⁸ Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. P. 23.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 13 d. nutartis, c.b. VĮ Kauno centro poliklinika v. E.I., Nr. 3K-7-24/2004 m., kat. 49.2.; 19.3.(S).

¹⁸⁰ Ten pat.

¹⁸¹ Ten pat.

piktnaudžiavimą teise, gali atsisakyti taikyti neigiamas šio instituto pasekmes. Tačiau šiuo atveju teismas atsakovės veiksmus įvertina kaip „*nevisiškai tinkamą elgesį*“, o ankstesnis teismų pripažinimas, kad atsakovė piktnaudžiavo teise yra ignoruojamas. t.y. tiesiogiai nėra konstatuojama, kad atsakovė nepiktnaudžiavo teise. Žemesniųjų teismų nustatyta faktinių aplinkybių visuma – atsakovės reikalavimai keliami medikams dėl išskirtinio dėmesio jai ir jos sūnui, reikalavimas gydyti ir išrašyti vaistų receptus neapžiūrėjus paciento, o gydytojams atvykus į namus, jų neišsileidimas, taip ir liko nepaneigti, tačiau tai jau nebetraktuojama piktnaudžiavimu teise, o tik nevisiškai tinkamu elgesiu. Šiuo atveju nekvestionuojama, kad teismas tinkamai vadovavosi prioritetiniais vaiko interesais, tačiau manytina, kad nutarties motyvuose pats draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas neturėtų būti ignoruojamas paneigiamas vien todėl, kad jis neaktualus pasekmių atžvilgiu.

Atsisakymas ginti piktnaudžiaujančio asmens teisę yra, manytina, lengvesnio pobūdžio sankcija nei civilinė atsakomybė. Kaip jau buvo minėta, pastaroji įstatymo leidėjo LR CK 1.137 str. 3 d. siejama su žalos faktu. Kartu manytina, kad civilinės atsakomybės taikymas yra labiau komplikuoatas, kadangi tokiu atveju turi būti įrodytos visos jai taikyti reikalingos sąlygos. Nepaisant to fakto, kad pripažinimo piktnaudžiavimo teise atvejų yra labai mažai, tačiau galima būtų išskirti, kad daugeliu atveju yra nagrinėjama būtent civilinės atsakomybės pritaikymo galimybė. Paminėtina tai, kad dažniausiai civilinės atsakomybės teisėtumo sąlygos yra analizuojamos bendrąja tvarka. Manytina, kad aktualu paminėti, kokius civilinės atsakomybės ypatumus, taikant civilinę atsakomybę būtent piktnaudžiavimo teise atveju, teismas yra išskyręs savo teismų praktikoje. Primintina, kad tuo atveju, kai netinkamai įgyvendinant savo subjekcinę teisę yra padaroma žala, pats draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas transformuojasi į deliktą. Šią poziciją patvirtina ir teismų praktikoje pateikta išvada, kad jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, yra taikytina deliktinė atsakomybė.¹⁸²

Teismų praktikoje vyravo tendencija neatkreipti dėmesio į civilinės atsakomybės taikymo specifiką sprendžiant piktnaudžiavimo teise klausimus. Tačiau vertėtų paminėti vieną labai novatorišką pavyzdį, kuriame buvo gilinamasi ne tik, ar tenkinamos visos būtinos civilinės atsakomybės sąlygos, bet ir į tai, kaip jos turėtų būti interpretuojamos būtent draudimo piktnaudžiauti teise kontekste. Byloje ginčas kilo dėl civilinės atsakomybės taikymo už naudojimosi Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) 71 str. suteikiama teise – naudotis reikalavimo užtikrinimo priemonėmis, pažeidimą, kai žalingos pasekmės kyla administracinės bylų teisenos dalyviui – privačiam juridiniam asmeniui. Ieškovui buvo išduotas statybos leidimas, kuriuo remdamasis jis pradėjo žemės sklype degalinės su

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002m. gruodžio 12 d. nutartis c.b.Ž. v. 553-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija., Nr 3K-7-1156/2002, kat. 31.4; 36.4; 47.3; 94.1; 94.2.

plovykla statybos darbus. Atsakovas kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinę teisumą su skundu dėl statybos leidimo panaikinimo, taip pat prašė taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę – sustabdyti statybos leidimo galiojimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas sprendime nurodė, kad atsakovas neįrodė savo subjektinių teisių pažeidimo ir skundą atmetė. Tuomet ieškovas remdamasis LR CK 1.137 str. 3 d., 6.251 str. 1 d., kreipėsi į bendrosios kompetencijos teisumą prašydamas atlyginti nuostolius, nes atsakovas administracinėje byloje teikdamas prašymą dėl reikalavimo užtikrinimo priemonės taikymo, siekė sustabdyti degalinės statybą ir suprato, kad dėl to ieškovas patirs didelių nuostolių. Pirma, šioje byloje patvirtinama jau ankščiau teismų praktikoje išreikšta pozicija, kad civilinė atsakomybė už žalą, kuri padaroma dėl šio draudimo pažeidimo, t. y. žalos padarymas piktnaudžiaujant teise yra deliktas, kurio pagrindu kyla deliktinė civilinė atsakomybė.¹⁸³

Antra, paminėtina, kad remiantis gana neįprastomis šios bylos aplinkybėmis teismas išaiškino labai įdomų aspektą, kad asmuo, kuriam padaryta žalos piktnaudžiaujant teise, prašyti taikyti reikalavimo užtikrinimo priemones, t.y. naudojantis procesine teise administracinėje teisejoje, turi teisę reikalauti šios žalos atlyginimo iš atsakingo asmens pagal LR CK 1.137 str. 3 d.¹⁸⁴ Akivaizdu, kad teismas suformulavo išvadą, kuria remiantis neleistinum piktnaudžiauti teise institutas ir jo pasekmės gali būti taikomos ne vien tik civilinių subjektinių teisių realizavimo atveju. Teisė naudotis reikalavimo užtikrinimo priemonėmis, nustatyta ABTĮ 71 straipsnyje, yra procesinė subjektinė teisė, tačiau šios procesinės teisės pažeidimo pasekmė – žala – patenka į civilinės teisės reglamentavimo sritį. Civilinės atsakomybės, atsirandančios dėl reikalavimo užtikrinimo priemonių taikymo administracinėje teisejoje, ABTĮ nereglamentuoja ir jame tiesiogiai nenurodoma, kad šie klausimai reglamentuojami CPK, todėl yra taikomos CK nuostatos dėl teisių įgyvendinimo, dėl civilinės atsakomybės už žalą, kuri padaryta įgyvendinant teisę.¹⁸⁵ Maža to, sistemiškai analizuojant nutartį matyti, kad teismas akcentuoja, kad asmens teisės, kurią įgyvendinant padaryta žala, pobūdis neturi reikšmės. Tai gali būti materialinė ar procesinė subjektinė teisė.¹⁸⁶ Darytina išvada, kad neleistinum piktnaudžiauti teise institutas koreliuoja tiek su civilinėmis procesinėmis teisėmis, tiek su kitų teisės šakų teisėmis suteiktomis subjektui.

Trečia, diskutuotina yra teismo išvada, kad vien pareiškėjo reikalavimo administracinių bylų teisejoje atmetimas tam tikrais atvejais gali būti įvertintas kaip piktnaudžiavimas teise, pavyzdžiui,

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis, c. b. UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“, Nr. 3K-3-58/2009, kat. 20.3.8; 25.2; 44.2.1; 44.5.2.1; 44.5.2.17.

¹⁸⁴ Ten pat.

¹⁸⁵ Ten pat.

¹⁸⁶ Ten pat.

jeigu reikalavimas būtų atmestas kaip aiškiai nepagrįstas.¹⁸⁷ Nors šiuo atveju byloje teismas nagrinėja civilinėje materialinėje teisėje įtvirtintą draudimą piktnaudžiauti teise, tačiau naudojantis lyginamuoju metodu, atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 95 str., kuriame yra reglamentuotos piktnaudžiavimo procesinės teisėmis pasekmės. Ši teisės norma pasirinkta neatsitiktinai, o todėl, kad būtent joje įstatymų leidėjas naudoja teisinę konstrukciją „*nepagrįstas ieškinys*“. Manytina, kad šiai sąvokai galėtų būti prilyginamas ir teismo vartojamas „*nepagrįstas pareiškėjo reikalavimas*“. CPK 95 str. numato pasekmes, kurios taikomos tik tokiu atveju jei yra tenkinamos dvi būtinos sąlygos: šalies nesažiningumas (piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis) ir ieškinio nepagrįstumas. Alternatyvus tokio pobūdžio sankcijų taikymo pagrindas – sąmoningas veikimas trukdant teisingai ir greitai išnagrinėti bylą.¹⁸⁸ Taigi, nepagrįstas ieškinio pateikimas pats savaime nėra pagrindas pripažinti piktnaudžiavimą teise ir taikyti pasekmes. Manytina, kad šiuo atveju teismas turėtų vadovautis panašia logika, kad turi būti nustatytas nepagrįstą ieškinį pareiškusio asmens veiksmų neteisėtumas, t. y. akivaizdus naudojimasis teise ne pagal paskirtį. Svarbu, kad piktnaudžiavimu teise turi būti laikoma ne tada, kai šalis neįrodė savo reikalavimų pagrįstumo, o tik išimtiniai atvejai, kai nustatoma, kad teise naudojamas akivaizdžiai ne pagal paskirtį ar siekiant sukelti žalą ir veiksmai laikytini prieštaraujantys teisei. Priešingu atveju, galima būtų įžvelgti neproporcingą teisės į teisminę gynybą ribojimą.

Ketvirta, teismas analizuodamas civilinės atsakomybės taikymo sąlygas, remdamasis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis aiškiai atskleidė jų turinį draudimo piktnaudžiauti teise kriterijų kontekste. Primintina, kad civilinės atsakomybės pagrindą paprastai sudaro žala, neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys tarp žalos ir neteisėtų veiksmų bei kaltė. Kaip pagrindas civilinei atsakomybei, atsirandančiai įgyvendinant teisę, yra žalos padarymas piktnaudžiaujant teise, bet ne bet koks žalos padarymo faktas. Teismas, atsižvelgdamas į neįprastą situaciją, išaiškino, kad žalos darymas, įgyvendinant teisę, paprastai yra piktnaudžiavimo teise požymis. Žalos darymas, įgyvendinant teisę prašyti taikyti reikalavimo užtikrinimo priemones administracinių bylų teisenoje, vertinamas kiek kitaip. Gali būti pateisinama ir nelaikoma neteisėtu žalos darymas įgyvendinant šią teisę, kiek tai yra pagrįsta ir būtina.¹⁸⁹ Vadinas, teismas atsižvelgdamas į teisės, kuria yra piktnaudžiaujama paskirtį ir turinį konstatuoja, kad naudotis suteikta teise darant kitam žalą savaime nėra neteisėta. Galima daryti išvadą, kad naudojimasis teise darant žalą kitam nesukelia civilinės atsakomybės, jeigu teisė pagrįsta

¹⁸⁷ Ten pat.

¹⁸⁸ Terebeiza. Ž. Įrodinėjimo našta ar pareiga // Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2(6). P. 308.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis, c. b. UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“, Nr. 3K-3-58/2009, kat. 20.3.8; 25.2; 44.2.1; 44.5.2.1; 44.5.2.17.

įstatymu, naudojamosi tiek, kiek būtina, laikomasi proporcingumo.¹⁹⁰ Neteisėti veiksmai civilinėje atsakomybėje suprantami kaip teisinės pareigos pažeidimas. Piktnaudžiavimo atveju ypatybė yra ta, kad turi būti sprendžiama dėl neteisėtų veiksmų padarymo asmeniui naudojantis teise. Neabejotina, kad kaip civilinės atsakomybės už piktnaudžiavimą teise pagrindas neteisėti veiksmai pasireišk draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimu. Tai patvirtina ir teismas. Neteisėti veiksmai, įgyvendinant teisę prašyti teismo reikalavimo užtikrinimo administracinių bylų teisenoje taikymo, sudarantys pagrindą deliktinei civilinei atsakomybei kilti, yra draudimo piktnaudžiauti šia teise pažeidimas.¹⁹¹ Matyti, kad likusios civilinės atsakomybės sąlygos nustatomos remiantis konkrečių faktinių aplinkybių visuma ir pripažįstama, kad šiuo atveju kalte laikytinas asmens nesugebėjimas tinkamai įvertinti rizikos, kuri jam tenka dėl prašymo suvaržyti kito asmens teises¹⁹², t.y. kaltė gali pasireikšti tuo, kad teisė naudojama neproporcingai. Darytina išvada, kad pateikta nutartis yra tinkamas pavyzdys, todėl teismai turėtų nuosekliai laikytis pradėtos pozicijos ir savo praktikoje taikyti civilinės atsakomybės institutą ne mechaniškai, o atsižvelgdami į neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto specifiką.

Taigi neigiamos draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo pasekmės yra dvejopo pobūdžio sankcijos, kurių taikymas diferencijuojamas pagal tai ar yra padaryta žalos kitiems asmenims, ar tik pažeidžiamos leistinos subjektinės teisės įgyvendinimo ribos. Atsisakymas ginti piktnaudžiaujančio asmens teisę visais atvejais yra teismo teisė, todėl negali būti siaurinama teismo teisė savo nuožiūra pasirinkti, aiškinant ją pareigos aspektu. Kai piktnaudžiaujant teise yra padaroma žala kitiems asmenims, kyla deliktinė civilinė atsakomybė, kuriai pagrįsti turi būti įrodytos keturios būtiniosios sąlygos, atsižvelgiant į jų įvertinimą būtent draudimo piktnaudžiauti teise kontekste.

¹⁹⁰ A. Norkūnas. Civilinės atsakomybės paskaitų medžiaga. Mykolo Romerio universitetas. (pateikta: 2010-02-14).

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis, c. b. UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“, Nr. 3K-3-58/2009, kat. 20.3.8; 25.2; 44.2.1; 44.5.2.1; 44.5.2.17.

¹⁹² Ten pat.

IŠVADOS

1. Visose teisės sistemose egzistuoja pamatinė idėja, kad piktnaudžiavimas teise yra neleistinas. Neleistinumas piktnaudžiauti teise neliko tik principinė nuostata, įvairiose valstybėse visa piktnaudžiavimo teise teorija buvo plėtojama skirtingai, tačiau galutinai įsitvirtino vienodai pripažįstama forma – draudimu. Nors piktnaudžiavimo teise institutas žinomas beveik visų valstybių teisei, teisės doktrinai ir teismų praktikai, bet ne visose valstybėse šio instituto turinys vienodas, nes kiekviena valstybė savaip inkorporuoja, modifikuoja ir akcentuoja piktnaudžiavimą teise charakterizuojančius kriterijus, įtvirtindama subjektyvų arba objektyvų piktnaudžiavimo teise instituto vertinimą.
2. Lietuvos civilinėje teisėje įstatymų leidėjas įtvirtino neleistinumą piktnaudžiauti teise, kaip savarankišką institutą, akcentuodamas objektyvų piktnaudžiavimo teise instituto vertinimą. Kadangi tiesiogiai nėra įtvirtintas subjekto tikslas, funkcionalumo požiūriu laikytina trūkumu, kad nei teisės doktrinoje, nei įstatymų leidyboje nesvarstoma galimybė apie tiesioginį įtvirtinimą *savanaudiško ar kenkėjiško* tikslo, kuris būtų laikytinas išskirtiniu piktnaudžiavimo teise požymiu. Remiantis dabartiniu neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto reglamentavimu, įstatymų leidėjas gana abstrakčiai suformulavo teisėto intereso stokos, nepagrįsto neproporcingumo, žalos padarymo ir prieštaravimo subjektinės teisės paskirčiai kriterijus, charakterizuojančius piktnaudžiavimą teise, o jų turinį bei subjekto tikslo privalomumo ir alternatyvumo klausimus palikta atskleisti teismų praktikai, per draudimo piktnaudžiauti teise dinamiką, t. y. taikant konkrečių faktinių aplinkybių kontekste.
3. Piktnaudžiavimas teise ne visais atvejais laikytinas deliktu. Piktnaudžiavimu teise laikytini veiksmai nepriklausomai nuo to, ar žala padaryta, t.y. žala yra tik vienas iš alternatyvių kriterijų, kuriuo remiantis vertinamas teisės turėtojo elgesys, todėl priešingai nei delikto atveju konkreti žala nėra būtina sąlyga, kad asmens elgesys būtų pripažintas turinčiu neigiamą poveikį, užtenka ir grėsmingos žalos kilimo galimybės. Todėl neleistinumo piktnaudžiauti teise institutas negali būti visais atvejais tapatinamas su deliktu, o turi būti vertinamas kaip savarankiška, specifinė civilinių teisių įgyvendinimo pažeidimo forma. Tik tuo atveju, kai netinkamai įgyvendinant savo subjektinę teisę yra padaroma konkreti žala, pats draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimas transformuojasi į deliktą ir taikoma civilinė atsakomybė.
4. Prioritetiniu teismų uždaviniu laikytinas vienodos teismų praktikos formavimas neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto pritaikymo aspektu. Analizuojant dabartinę teismų praktiką akivaizdu, kad neleistinumas piktnaudžiauti teise yra traktuojamas nevienodai ir

nevienareikšmiškai, o jo taikymo praktika yra nenuosekli. Piktnaudžiavimo teise institutas nėra pakankamai įsisavintas ir tai lemia netinkamą šio instituto taikymą bendrųjų principų kontekste. Nors bendroje civilinės teisės koncepcijoje sąžiningumas ir piktnaudžiavimas teise yra koresponduojančios teisinės konstrukcijos, tačiau kritikuotina tokia teismų praktika, kai pripažįstamas piktnaudžiavimo teise faktas, nevertinant LR CK 1.137 str. 3 d. numatytų kriterijų, o remiantis vien tik sąžiningumo principo analize. Tokiu būdu neleistinumą piktnaudžiauti teise paneigiamas kaip savarankiškas draudimas ir yra inkorporuojamas tik kaip sąžiningumo principo elementas, o ne šio principo pažeidimo išraiškos forma. Tokia teismų praktika keistina.

5. Teismų praktikoje nėra vienos, aiškios pozicijos, kaip turėtų būti taikomas draudimas piktnaudžiauti teise tinkamai ir tikslingai, pagal jo tiesioginę paskirtį. Ši teisinė konstrukcija taikoma prieštarigai: pradedant nuo formalaus draudimo piktnaudžiauti teise paminėjimo ir apsiribojant tik normos pacitavimu iki neleistinumą piktnaudžiauti teise, kaip savarankiško instituto taikymo.
6. Teismai geba identifikuoti piktnaudžiavimą teise kaip savarankišką institutą, tačiau tokie šio instituto taikymo atvejai yra išimtis, o ne taisyklė. Įvertinti, kokie aspektai yra aktualūs ir kaip faktinių aplinkybių kontekste teismas vadovaujasi įstatymų leidėjo numatytais piktnaudžiavimo teise kriterijais, galima tik analizuojant pavienius skirtingų civilinių teisinių santykių atvejus. Tačiau netgi konkrečių vienodų civilinių teisinių santykių atveju, draudimas piktnaudžiauti teise, kaip savarankiškas institutas teismų praktikoje yra analizuojamas tik fragmentiškai, nėra formuojama išbaigta, aiški ir vienoda taikymo praktika.
7. Teismų praktikoje nevienodai traktuojamas subjekto tikslo nustatymo poreikis. Lietuvos teismų praktikoje nepasitaikė nei vienos bylos, kurioje tiesiogiai būtų analizuojamas piktnaudžiaujančio teise subjekto tikslo nustatymo privalomumo ar alternatyvumo klausimas. Sunku yra vertinti, kuo remdamasis teismas vienais atvejais nustato tikslą, o kitais ne, tačiau pastebėta tendencija, kad dažniausiai tikslas yra konstatuojamas tuo atveju, kai yra akivaizdus.
8. Teismų praktikoje nėra iki galo atskleistos visos neleistinumą piktnaudžiauti teise panaudojimo galimybės. Remiantis teismų praktikos analize, siūloma teismams apsvarstyti ir nevengti taikyti teisės moksle teoriniu lygmeniu modeliuojamų neleistinumą piktnaudžiauti teise instituto taikymo atvejų, sprendžiant problemas dėl efektyvaus asmeninių neturtinių teisių gynimo bei sandorių negaliojimo.
9. Asmenį pripažinus piktnaudžiausiu teise, turėtų būti taikomos LR CK numatytos sankcijos. Teismas turi teisę, o ne pareigą taikyti sankciją – atsisakyti ginti subjektinę teisę, kuri buvo

netinkamai įgyvendinta. Tačiau esant žalos padarymo faktui visais atvejais yra analizuojamos būtinosios civilinės deliktinės atsakomybės taikymo sąlygos, atsižvelgiant į LR CK 1.137 str. 3 d. numatyto draudimo specifiką.

10. Galima konstatuoti, kad darbo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino tik iš dalies. Nors teismų praktikos analizė patvirtino, kad nėra suformuota vienoda, nuosekli, neapimanti prieštaravimų neleistinumo piktnaudžiauti teise instituto taikymo praktika, tačiau negalima ignoruoti, kad yra retų atvejų, kai teismai geba pritaikyti šį draudimą, kaip savarankišką institutą, analizuoti ir vertinti faktines aplinkybes pagal piktnaudžiavimą teise charakterizuojančius kriterijus bei taikyti atsirandančias neigiamus padarinius.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos, kitų užsienio valstybių teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220 (1992-11-10); Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30);
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262;
3. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138 (negalioja);
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
5. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Prieiga internetu: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm> (žiūrėta: 2010-04-17);
6. Bürgerliches Gesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland. Prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ (žiūrėta: 2010-04-16);
7. Code civil suisse du 10 décembre 1907. Prieiga internetu: <http://www.admin.ch/ch/f/rs/210/index.html> (žiūrėta: 2010-04-16);
8. Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789. <http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/1789.asp> (žiūrėta: 2010-02-25);
9. The civil code of Russian federation. Prieiga internetu: <http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionI/Subsection1 /Chapter2.html> (žiūrėta: 2010-02-14);

Specialioji literatūra:

Monografijos, vadovėliai:

10. Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2006;
11. Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: Daktaro disertacija. soc. mokslai: teisė (01 S)/ VU – V. 2007;
12. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2006;
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Vilnius: Justitia, 2001;
14. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 2. Vilnius: Justitia, 2002;
15. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002;
16. Aviža S., Bosaitė B., Brazdeikis S. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009;

17. Baranauskas E., Karulaitytė – Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007;
18. Baranauskas E., Laurinavičius K., Pakalniškis V. ir kt. Daiktinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010;
19. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ramutė R. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T 1;
20. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: justitia, 1997. T 1;
21. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999;
22. Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T 2;
23. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000;
24. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004;
25. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000;
26. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997;
27. Burton W.C. Burton's legal thesaurus. Fourth edition. New York: McGraw – Hill, 2007;
28. Fleming J. G. The Law of Torts. Eight edition. Sydney: The Law Book Company, 1992;
29. Jones W.C. Basic principles of civil law in China. London: M.E.Sharpe, 1987;
30. Kotz H., Flessner A. European Contract Law. Formation, Validity and Content of Contracts. Contract and Third Parties. Oxford: Oxford Clarendon Press, 2002;
31. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch // red. Prof. Dr. Dr. Dr. h.c. Franz Jürgen Sacker, Prof. Dr. Roland Rixecker. München: Verlag C. H. Beck, 2007. Prieiga internetu: http://beck-online.beck.de.ub-proxy.fernuni-hagen.de/?vpath=bibdata/komm/MuekoBGB_5_Band1_1/BGB/cont/MuekoBGB.BGB.p226.gl1.gl1.htm RN1-3. (žiūrėta 2010-07-30);
32. Young M., Kant. I. Lectures on Logic. Cambridge: Cambridge University Press, 1992;
33. Волков А.В. Злоупотребление гражданскими правами. Проблемы теории и практики. Москва: Волтерс Клувер, 2009;
34. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. Москва: Статут, 1972;
35. Поротикова О.А. Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом. Москва: Волтерс Клувер, 2007;

Moksliniai straipsniai, publikacijos:

36. Jovaišas. K. Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos // Prieiga internetu: <http://www.teise.org/admin/docs/upload/2004%201%20Karolis.doc> (žiūrėta: 2010-09-14);
37. Karlonas P. Piktnaudžiavimas teise: samprata, taikymo problemos Lietuvos teisėje, Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos analizė // Teisinės minties šventė – 2005;
38. Mikelėnas. V. Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos (1) // Justitia. 1996;
39. Terebeiza. Ž. Įrodinėjimo našta ar pareiga // Socialinių mokslų studijos. 2010, Nr. 2(6);
40. Bayers. M. Abuse of rights: an old principle, a new age // McGill Law Journal. 2002, Nr. 1;
41. Bolgar. V. Abuse of Rights in France, Germany, and Switzerland: A Survey of a Recent Chapter in Legal Doctrine // Louisiana Law Review. 1975, Nr. 35;
42. Cueto - Rua. J. Abuse of Rights // Louisiana Law Review. 1975, Nr. 35;
43. Gambaro A. Abuse of right in Civil Law Tradition // European Review of Private Law. 1995, Nr. 4;
44. Greaves V. E. The Social-Economic Purpose of Private Rights: Section 1 of the Soviet Civil Code. A Comparative Study of Soviet and Non-communist Law // New York University Law Quarterly Review. 1934, Nr. 2. Prieiga internetu: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/nylr12&div=16&id=&page=> (žiūrėta: 2010-09-30);
45. Robilant. A. D. Abuse of rights: the continental drug and the common law // Hastings Law Journal. 2010, Nr.3;
46. Perillo. J. M. Abuse of Rights: A Pervasive Legal Concept.// Pacific Law Journal. 1995, Nr.27;
47. Prebble. J. Abus de droit and the general anti-avoidance rule of income tax law: a comparison of the laws of seven jurisdictions and the european community. Working paper series no. 56. 2008. Prieiga internetu: <http://www.victoria.ac.nz/sacl/cagtr/working-papers/WP56.pdf> , (žiūrėta: 2010-09-11);

Kita literatūra:

48. Balašienė I. J. Prancūzų – lietuvių kalbų žodyno kompiuterinė versija. Prieiga internetu: <http://www.fotonija.lt/edictionaries/ui/FullDictionary.aspx#trans1> (žiūrėta: 2010-10-17);
49. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas/ vyr. red Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;

50. Dictionaric lietuvių –prancūzų kalbų žodynas. Prieiga internetu:
<http://www.dictionaric.com/dicolithuanien/dicolithuanien.php?rech=chicane&rech1=&bmit=Search+%3A+Use+only+small+letters+%21> (žiūrėta: 2010-10-17);
51. Ledas Ž. Kzod online žodynas. Prieiga internetu: <http://www.dict.lt/?k=zod&lang=en> (žiūrėta: 2010-10-17);
52. Melnikienė D. Didysis lietuvių – prancūzų žodynas. Vilnius: In Re, 2006;
53. 5 kalbų žodynas: ekonomika, politika, teisė/ vyr. red. Mockevičius R. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
54. A. Norkūnas. Civilinės atsakomybės paskaitų medžiaga. Mykolo Romerio universitetas. (Pateikta: 2010-02-14);
55. V. Pakalniškio Oficiali internetinė svetainė <http://www3.mruni.lt/~vypaka/> (žiūrėta: 2010-08-15);
56. International encyclopedia of comparative law / red. Tunc. A. Tübingen: Mohr Siebeck, 1975. T.11;
57. International Institute for the Unification of Private Law. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: 2004. Prieiga internetu:
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>; (žiūrėta: 2010-09-10);
58. UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Draft provision on abuse of rights. Study L – Doc. 88, 2003. Prieiga internetu:
<http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-088-e.pdf>; (žiūrėta: 2010-10-30);
59. UNIDROIT International Institute for the Unification of Private Law. Report. Study L – Misc. 25, 2003. Prieiga internetu: <http://www.unidroit.org/english/documents/2003/study50/s-50-misc25-e.pdf>; (žiūrėta: 2010-10-30);

Teismų praktika:

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. kovo 8 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ papildymo ir pakeitimo“ 8 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 12 straipsnio pirmosios dalies 3 punktas, ir Lietuvos Respublikos 1993 m. liepos 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos

- žemės reformos įstatymo papildymo ir pakeitimo“ 23 punkto, kuriuo iš naujo išdėstytas Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo 16 straipsnio septintasis punktas, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 1995-03-11, Nr. 22-516;
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Init“ v. UAB „Parabolė“ ir Radijo ir televizijos komisija, Nr. 3K-3-905/2000, kat. 42;
 62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 16 d. nutartis c. b. A. Skirmantas v. P. Jurgutavičius, Nr. 3K-3-528/2001, kat. 16.9;
 63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 10 d. nutartis, c. b. Žilvino Budros individuali įmonė “Sėkmės sistemos” v. AB “Lietuvos telekomas”, UAB “Lietuvos telekomo verslo sprendimai”, Nr. 3K-3-927/2001, kat. 31.4; 37.6; 37.7; 37.9; 39.6.1.;49.1;
 64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 20 d. nutartis, c.b. 305-osios daugiabučio namo savininkų bendrijos “Bokštas” v. Vilniaus miesto valdyba, Nr. 3K-3-512/2002, kat. 15.2.1.1.;15.2.1.2.; 21.2.2.9.;21.4;
 65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 17 d. nutartis, c. b. V. N. v. UAB gamybinė-komercinė firma, Nr. 3K-7-801/2002, kat. 16.9, 19.3, 21.2.2.1 (S);
 66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c.b.Ž. v. 553-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija., Nr 3K-7-1156/2002, kat. 31.4; 36.4; 47.3; 94.1; 94.2;
 67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 13 d. nutartis, c. b. Žilvino Budros individuali įmonė “Sėkmės sistemos” v. AB “Lietuvos telekomas”, UAB “Lietuvos telekomo verslo sprendimai”, Nr. 3K-3-35/2003, kat. 37.7;
 68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 13 d. nutartis, c.b. VĮ Kauno centro poliklinika v. E.I., Nr. 3K-7-24/2004, kat. 49.2.; 19.3.(S);
 69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 9 d. nutartis, c. b. UAB „Ertija”, R.M v. M. B., Nr.3K-3-94/2004, kat.19.3.; 31.4., 40.5., 94.2;
 70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 11 d. nutartis, c. b. Vilniaus miesto savivaldybės taryba v. Ž. A., Nr. 3K-3-529/2004, kat. 45.9.1.(S);

71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 3 d. nutartis, c. b. Nacionalinė M. K. Čiurlionio menų gimnazija v. O. M. ir kt., Nr. 3K-3-584/2004, kat. 45.9.2, 25.8.1;
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, c. b. Gyvenamojo namo statybos bendrija „Naudvaris“ v. G.J., Nr. 3K-3-507/2005, kat. 30.10; 114.9.5; 114.11 (S);
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 14 d. nutartis, c. b. J.B. v. V.Š., Nr. 3K-3-670/2005, kat. 129.2;
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 30 d. nutartis, priimta c.b. A.K. v. UAB „Actual city media“, Nr. 3K-3-73/2006, kat. 27.3.2.1 (S);
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 20 d. nutartis, c.b. A.Ž. v. UAB „Baltijos žuvys“, Nr. 3K-3-69/2006, kat. 127.1; 127.2 (S);
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 27 d. nutartis, c.b. BUAB „Klevas“ v. UAB „Baltasis skroblas“, Nr. 3K-3-271/2007, kat. 21.4.2.1; 41 (S);
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 12 d. nutartis, c.b. AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, Nr. 3K-3-302/2007, kat. 27.7; 36.1; 100; 114.12; 121.9 (S);
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8d. nutartis, c. b. V.S. v. L.J., Nr. 3K-7-273/2007, kat. 30.2; 30.9.1 (S);
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 24 d. nutartis, c.b. AB „Vilniaus energija“ v. R. Z., Nr. 3K-7-359/2007, kat. 25.2; 42.11.1; 45.5 (S);
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis, c. b. UAB „SEB VB lizingas“ v. „Gendera“, UAB „Antima ir Ko“, Nr. 3K-3-69/2008, kat. 45.1 (S);
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 26 d. nutartis, c.b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 3K-3-166/2008, kat. 44.5.2.17; 126.5;
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis, c. b. A.N. v. R. R., Nr. 3K-3-203/2008, kat. 63.1; 114.11 (S);
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis, c.b. Lietuvos techninio sporto draugija v. UAB „Pas Ažuolą“, Nr. 3K-3-449/2008, kat. 21.4.1.1; 21.6; 51(S);

84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis, c. b. UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“, Nr. 3K-3-58/2009, kat. 20.3.8; 25.2; 44.2.1; 44.5.2.1; 44.5.2.17;
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis, c.b. D. M. ir L. M. v. UAB „Ekstra žinios“, Nr. 3K-3-26/2009, kat. 26.7; 44.2.4.2; 99.1.1; 99.5; 114.3; 114.11; 116.1 (S);
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 23 d. nutartis, c. b. Lietuvos rašytojų sąjunga v. V.V., R.V., Nr. 3K-3-71/2009, kat. 50.11.4;
87. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis, c. b. AB banko „Hansabankas“ v. BUAB „Obelragis“, UAB „Bankrotera“, Nr. 2A-135/2006, kat. 20.3.10; 21.4.1.2; 55; 114.11; 126.3; 126.8;
88. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 18 d. nutartis, c. b. UAB „Hronas“ v. M.B., Nr. 2-672/2007, kat. 20.3.8; 93.2.6; 116.5.3 (S);
89. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 29 d. sprendimas, c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“, Nr. 2A-499/2007, kat. 44.2.4; 126.8;
90. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis, c.b. pagal Z. M. atskirąjį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2008 m. birželio 3 d. nutarties, Nr. 2-553-2/2008, kat. 110.1.; 126.8;
91. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos 2004 m. kovo 2 d. nutartis, c.b. BAB „Lietuvos kuras“ v. UAB „Gazolita“, Nr. 2A-98-2004 m., kat. 116;
92. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 26 d. nutartis, c. b. A.P.v. A.R. Nr. 2A-183-464/2008, kat. 21.4.1.3.; 21.4.1.4.; 35.3.6.; 63;
93. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 21 d. nutartis, c. b. B. U., V. J. U. v. R. U., Nr. 2A-305-186/2008;
94. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 24 d. sprendimas, c.b. asociacijos Lietuvos invalidų draugija v. AB „Puntukas“, Nr. 2A-729-464/2008, kat. 21.4.1.1.; 110.1;
95. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 5 d. sprendimas, c. b. A..J.v. E.B., Nr. Nr. 2A-337-275/2009, kat. 30.3.; 30.10.; 32.1.; 45.6.; 121.21. (S);

96. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 1 d. nutartis c.b. UAB „Žalia linija“ v. UAB „Gubernija“, Nr. 2A-85-368/2008, kat. 35.4.;52.; 121.21;
97. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 2 d. nutartis, c. b. UAB „Medienos staklės“ v. UAB „Baldai Jums“, Nr. 2A-48-510/2009, kat. 29.4; 121.21(S);
98. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 16 d. nutartis, c.b. R.B. v. D.P., P.G., Nr. 2A-312-227/2008, kat. 121.15;121.21.

SANTRAUKA**Piktnaudžiavimas teise: Lietuvos teismų praktikos analizė**

Raktiniai žodžiai: *piktnaudžiavimas teise, teismų praktika, taikymas, savarankiška teisinė konstrukcija.*

Kiekvienas civilinės teisės subjektas savo civilines subjektines teises gali įgyvendinti savo nuožiūra, tačiau, jei savo turimų subjektinių teisių realizavimu, yra pažeidžiamos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, bus laikoma piktnaudžiavimu teise. Visose teisės sistemose egzistuoja pamatinė idėja, kad piktnaudžiavimas teise yra neleistinas, todėl piktnaudžiavimo teise institutas žinomas beveik visų valstybių teisei, teisės doktrinai ir teismų praktikai, bet ne visose valstybėse šio instituto turinys vienodas. Lietuvos civilinėje teiseje įstatymų leidėjas įtvirtino neleistinumą piktnaudžiauti teise LR CK 1.2 ir 1.137 str. 3d. kaip savarankišką institutą, akcentuodamas objektyvų piktnaudžiavimo teise instituto vertinimą. Įstatymų leidėjas abstrakčiai suformulavo teisėto intereso stokos, nepagrįsto neproporcingumo, žalos padarymo ir prieštaravimo subjektinės teisės paskirčiai kriterijus, pagal kuriuos yra vertinama ar asmens elgesys laikomas piktnaudžiavimu teise. Kaip matyti, įstatymų leidėjas nenustatė konkretaus šio instituto turinio, kuris yra atskleidžiamas teismų praktikoje per šio draudimo dinamiką, t. y. kiekvienu konkrečiu atveju taikant jį faktinei situacijai.

Darbe atskleidžiamos pagrindinės tiek teisinio reguliavimo, tiek teismų praktikos problemos ir trūkumai. Yra analizuojama kaip draudimas piktnaudžiauti teise yra taikomas teismų praktikoje: nurodoma draudimo piktnaudžiauti teise ir bendrųjų principų tarpusavio santykio problematika, analizuojama ir vertinama draudimo piktnaudžiauti teise taikymo specifika ginčiuose, kylančiuose, iš juridinio asmens veiklos, nuosavybės, sutartinių civilinių teisinių santykių bei asmeninių – neturtinių teisių gynimo atvejais, pateikiami draudimo piktnaudžiauti teise pažeidimo teisinių pasekmių taikymo ypatumai.

Šiame darbe pateikiamos tokios esminės išvados. Teismų praktikos analizė patvirtino, kad nėra suformuota vienoda, nuosekli draudimo piktnaudžiauti teise instituto taikymo praktika. Neleistinumas piktnaudžiauti teise teismų praktikoje yra analizuojamas fragmentiškai bei taikomas prieštaringai: pradedant nuo formalaus draudimo piktnaudžiauti teise paminėjimo ir apsiribojant tik normos pacitavimu iki neleistinumo piktnaudžiauti teise, kaip savarankiško instituto taikymo. Dažniausiai neleistinumas piktnaudžiauti teise yra analizuojamas tik sprendžiant šalutinius klausimus, kaip pagalbinė priemonė kitų normų pažeidimui įrodyti ir pagrįsti. Tačiau ne visais atvejais toks draudimo piktnaudžiauti teise instituto taikymas yra tinkamas. Aiškiausiai draudimo piktnaudžiauti teise turinys

nagrinėjamas, kai jis taikomas kaip savarankiška teisinė konstrukcija, nes tik tais atvejais yra visa apimtimi atsižvelgiama į piktnaudžiavimo teise institutą reglamentuojančias teisės normas ir faktinių aplinkybių visuma yra analizuojama ir vertinama pagal įstatymų leidėjo LR CK 1.137 str. 3 d. numatytus kriterijus, išsprendžiamas sankcijų taikymo klausimas.

Prioritetiniu teismų uždaviniu laikytinas vienodos teismų praktikos formavimas neleistinumą piktnaudžiauti teise instituto pritaikymo aspektu. Taip pat manytina, kad teismų praktikoje nėra iki galo atskleistos visos neleistinumą piktnaudžiauti teise panaudojimo galimybės. Remiantis teismų praktikos analize, siūloma teismams apsvarstyti ir nevengti taikyti teisės moksle teoriniu lygmeniu modeliuojamų neleistinumą piktnaudžiauti teise instituto taikymo atvejų, sprendžiant problemas dėl efektyvaus asmeninių neturtinių teisių gynimo bei sandorių negaliojimo.

SUMMARY**THE ANALYSIS OF LITHUANIAN JUDICIAL COURT'S CASE-LAW
IN THE AREA OF ABUSE OF RIGHT**

Keywords: *abuse of right, case-law, application, independent legal construction.*

Each individual, who is dealing with civil law circulation, could implement civil subjective rights by using his own discretion. However, if the realization of these rights was held in a manner to violate or to restrict rights and legitimate interests of other persons, that exercise of right beyond the limits of the implementation will be recognized as abuse of right. Abuse of right principle doctrine is clearly recognised in all modern legal systems, but the content and application of the doctrine of abuse of rights vary significantly among national legal systems, making it difficult to identify common criteria except in the most general of terms. It should be noted that the legislature established prohibition of abuse of right in articles 1.2 and 1.137 part 3rd of Civil Code as independent legal construction. The concept abuse of right was formed following objective theory of doctrine. Behavior is considered as an abuse of right, according to conceptual criteria such as absence of proper interest, flagrant disproportion between damage and profit, harm, disregard for the purpose for which the right exist. Apparently, the legislature has not specified the content of the prohibition of abuse of right. It is entrusted to solve through the dynamics of application of prohibition abuse of right in case – law by Lithuanian judicial courts .

During the analysis, it was revealed the main legal regulation as well as developing case-law problems and shortcomings. Disclosed theoretical problems are analyzed in case-law: it was revealed the main relationship between prohibition of abuse of right and general principles as well as displayed, analyzed and evaluated prohibition of abuse of right application particularity related with case-law in areas of activities of legal person, ownership, contractual legal relations and protection of personal non – property rights. Moreover, it was presented characteristics and problematical aspects of legal sanctions of infraction of prohibition of abuse of right.

This work contains the following conclusions. Analyses of different cases confirmed that there is no uniform, inconsistent, incoherent case –law in area of the abuse of right. Conceptually, the prohibition abuse of rights is variously and different articulated and applied in case – law. The case – law is fragmentary and contradictory: it may be arranged a spectrum that runs from formal mention of articles of prohibition of abuse of right to analyses of abuse of right as independent legal construction.

Mostly, prohibition of abuse of right is analyzed in dealing with side issues and helps to constitute the infringement of other articles of Civil Code. However, this manner of application of abuse of right is usually inappropriate. It should be noted that the only possibility to avoid uncertain content of abuse of right is to applied this prohibition as independent legal constructure. Only in those cases circumstances are analyzed and evaluated according to criteria in article 1.137 part 3rd of Civil Code as well as issues related with negative sanctions.

Thus, the existing shortcomings of case – law imply a priority task of the courts to form appropriate application of prohibition of abuse of right in the case – law. In addition there are not fully disclosed all possibilities of application of prohibition of abuse in case – law. According to case – law analysis, it is proposed the courts to consider implementation of theoretical models of prohibition of abuse of right application, suggested in law doctrine, in order to solve the problems concerning the effective protection of personal non – property rights and voidability of transactions.